ilke

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

TÜRKİYE'DE SERMAYENİN YAPISI

FİNANS KAPİTAL

tektaş ağaoğlu / faik muzaffer amaç
yusuf ziya bahadınlı / hüseyin baş
oya baydar / akın çelik / sinan gölcüklü
mehmet güven / altan yalçın / can yücel

6 HAZİRAN 1974

ilke Haziran / 1974
Sayı : 2

AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

Kurucular: Oya Baydar, Aydın Engin, Yusuf Ziya Bahadınlı / Kurucular adına Sahibi: Yusuf Ziya Bahadınlı / Yazıişleri müdürü: Aydın Engin / Yazışma ve havale adresi: P.K. 71 İstanbul / Yönetim yeri: Cağaloğlu, Başmüsahip sokak, Tan Apartmanı, kat: 3 / Dağıtım: Hür Yayınevi Ankara Caddesi, Babıali Han kat: 3 - Telefon: 27 15 88 / Abone şartları: Yıllık 100, altı aylık 50 lira. Dış ülkeler için iki katıdır. / Dizgi baskı : Murat Matbaacılık Kollektif Şirketi / Kapak düzeni ve baskısı: Reyo Kollektif Şirketi / İlan: Tam sayfa 500 lira. Diğer ilanlar santimi 25 lira / Haziran 1974

Demokrasi, özgürlük ve sosyalizm mücadelesi önlenemeyecektir

Tekelci sermaye ve diğer sömürücü - gerici egemen güçler 141 ve 142. maddeleri Af Kanununun kapsamı dışında bırakmayı -şimdilik- başardılar. Halkımızın en yiğit, en bilinçli, en devrimci güçlerinin önemli bir bölüğü bir süre daha demir parmaklıklar ardında kalacak, özgürlükleri faşist ihanet çemberinin komplosu ile bir süre daha gaspedilecek.

Komplo yalnızca yurtsever - devrimci arkadaşlarımızın özgürlüğünü kısıtlamayı hesaplamıyor, faşist özlemlerle gözü dönmüş sömürücü - gerici güçler ittifakı bu komplo ile halkımızın demokratik ve siyasal örgütlenmesini önlemeyi hedefliyor.

Ancak kırılacaktır bu çember. Irmaklar nasıl tersine akıtılamazsa, tarihin çarkı da geriye döndürülemez. Halkımız ergeç demokratik ve siyasal örgütlenmesini gerçekleştirecek, faşist ihanet çemberinin kıracaktır.

Demir parmaklıklar ardındaki yurtsever - devrimci arkadaşlarımız ise inançlarından zerrece sapmaksızın, sendelemeksizin ve boyun eğmeksizin mücadelelerini sürdüreceklerdir. Demirparmaklıklar dışında sürdürdükleri gibi ve sürdürüldüğü gibi...

İlke

24 Nisan 1974'den 22 Mayıs 1974'de

24 Nisan 1974

● Genel Af tasarısının Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülmesine başlandı.
● Erzurum CHP Milletvekili Gıyasettin Karaca partisinden istifa etti ve hemen ardından AP'ye girdi.
● Faik Türün'ün «Umumi Mağazalar T. A. Ş.» yönetim kurulu üyeliğine getirildiği belli oldu.

● Atatürk öğrenci yurdunun, Londra asfaltına bağlandığı yerde pusu kuran «komandolar,» Bozkurt rozeti takmayan, MHP'ye aidat ödememekte direnen öğrencilere saldırdı. Bazı öğrenciler yaralandı.

bir yorum

Gençlik sorunu ve görevler

Oya Baydar

İlerici, devrimci hareketler ve sosyalist mücadele açısından her zaman büyük önem taşımış olan gençlik sorunu, son günlerin olaylarıyla yeniden bütün ağırlığını duyurdu.

Sömürücü sınıfların hükümeti yıpratmak ve düşürmek, özellikle de af kanununun daha kapsamlı çıkmasını, 141, 142 ve 146. maddeleri de içermesini engellemek üzere sürdürdükleri yoğun antidemokratik çabaların bir halkası da, öğrenci gençlik kesiminde olay yaratmak oldu.

Öğrenci gençliğin, ilerici ve yurtsever kesimleri, kendilerine «ülkücü gençlik» veya «komando» adını veren faşist saldırgan grupların saldırılarıyla karşılaştı. Saldırıların nereden geldiği ve amacının ne olduğu açıkça ortadaydı. Uzun bir süreden beri kışkırtmalara kapılmamayı kendisine görev edinmiş olan, emperyalist güçler ve yerli ortakları tarafından asıl mücadele hedeflerinden ve yolundan saptırılmak istendiğinin bilincine varmış bulunan ve son yılların olaylarından önemli dersler ve deneyler çıkaran gençlik, saldırılar karşısında doğru devrimci tavır içinde soğukkanlılığını korudu. Ne sömürücü güçlerin maşalarından gelen tahriklere ne de kendi içindeki sorumsuz heyecanlara ve keskinlikçi tavırlara kapıldı. Ama kazanılmış bulunan demokratik mevzileri sonuna kadar koruma azminden hiç bir şey kaybetmediğini de gösterdi.

İlerici ve yurtsever gençliğin, kendilerine bazan «ülkücü gençlik» adını da veren faşist komandoların yoğun saldırılarıyla karşı karşıya bulunduğu şu günlerde «gençlik» sorunu üzerinde yeniden durmakta yarar var. Her çeşit gerici gücün, yeryer geçmiş dönemden bütünüyle devralınmış polis teşkilatını da kullanarak faşist saldırganlara yataklık yaptıkları, bu saldırıları kışkırttıkları ortada. Sermayeye satılmış basının ve gerici çevrelerin çeşitli sözcülerinin yansıtmaya çalıştıklarının aksine, devrimci, ilerici, yurtsever gençliğin, saldırı ile karşı karşıya bulunduğu, saldırıların sömürücü güçlere «anarşi başladı» çığlıklarını attırmayı ve bu yoldan faşist oyunlar tezgâhlamayı hedeflediği, öğrenci gençlik kesimini oyun sahnelerinden biri olarak seçtiği bütün belgeleriyle açık...

Öğrenci gençlik, uzun bir süreden beri bu oyunun farkında ve gerçek görevlerinin ve kendi yerinin bilincinde olarak tahriklere alet olmamak için sonuna kadar direndi.

Bıçak kemiğe dayandığı zaman da, kazanmış bulunduğu demokratik mevzileri korumak üzere saldırıları göğüsleyebilecek güçte olduğunu gösterdi.

Faşist tahriklerin çeşitli amaçları arasında, gençliği yeniden şiddete iterek, kitlelerle bütünleşmesini, kitlelerin örgütlenmesi doğrultusunda çalışmasını engellemek üzere onu yurtlara ve üniversitelere hapsetmek, vardı. Böylece, hem devrimci gençliğin potansiyeli emekçi halktan tecrit edilmiş, hem de «anarşi» çığlıklarıyla demokrasi düşmanlığına bahane hazırlanmış olacaktı.

Sorunu farklı boyutlarıyla ele almadan önce, son yılların sosyal pratiği içinde tekrar tekrar vurgulanan bir doğruya bir kere daha değinelim: Doğrudan doğruya üretim süreci içinde olmayan, çeşitli sosyal sınıf ve tabakalardan gelen, büyük çoğunluğuyla küçük burjuva kökenli olan öğrenci gençlik, kendi başına bir sosyal sınıf değildir. İlerici, devrimci, yurtsever gençliğin mücadelesi ve görevi de büyük ölçüde demokratiktir ve ancak İşçi Sınıfının Partisi içinde veya onun disiplini altında sosyalist ve devrimci bir öz kazanır. Öğrenci gençliğin Üniversite ve Yüksek okullar çerçevesinde yürüttüğü ilerici mücadele, sosyalist mücadele ile özdeşleştirilemez. Ve gençliğin gençlik örgütleri içindeki mücadelesi herşeyden önce demokratiktir. İlerici öğrenci dernekleri, kendi demokratik görevleri yanında, sosyalist partiye sağlıklı ve bilinçli elemanlar hazırlayabilirler. Ancak, kendilerini parti olarak gördükleri oranda, yanlışları da birlikte getirirler. Geçmişte bu türden hataların işlendiği inkâr edilemez. Hataların acı sonuçları hep birlikte yaşanmıştır. Ortam, çok dar sınırlar içinde bile kalsa, öğrenci gençlik içinde eski yanlışlardan bazılarının yeniden ortaya çıkmasına elverişlidir. Gençlik sorununa bu açıdan eğilmekte de yarar vardır.

Gençliğin konumu.

Gençliği ve gençlik sorununu şüphesiz ki sadece «öğrenci gençlik»le kısıtlamamak gerekir. Öğrenci kesimi dışında kalan işçi ve köylü çalışan gençlik de gençlik kesiminin bir parçasıdır. Ancak, işçi ve köylü gençliğin sorunları öğ-

renci gençlikten farklıdır. Bir anlamda sınıfsal konumları da farklıdır. Bunlar üretim süreci içinde yer almaktadırlar ve toplumun belli bir sınıfına dahildirler.

Oysa öğrenci gençlik üretim süreci dışında kalan bir toplum kesimidir Bir toplumsal sınıf değildir. Öğrenci gençlik kitlesi arasında çeşitli sınıf ve zümrelerden, farklı sınıfsal kökenli öğeler bulunmakla birlikte, sınıfsal ağırlık küçük burjuvadadır.

Öğrenci gençliğin diğer bir belirgin özelliği de gerek eğitim gördükleri, gerekse barındıkları kurumlarda toplu halde bulunmalarıdır. Dershanelerden yurtlara kadar, öğrenciler, tüm günlük yaşamlarında topluluk halinde bulunurlar. Bu durum gençlik arasında toplu davranış alışkanlıkları ve özellikleri yerleştirir; toplu davranışı, ortak eylemi kolaylaştırır.

Öğrenci gençlik genellikle «aydın»dır. Bu bakımdan bilime ve kültüre açıktır. Çağın ve ülkenin sorunlarıyla ilgilenmek, çözüm aramak öğrenci gençliğin başlıca düşünce konularından biridir. Ayrıca gençlik bu konulara dinamik şekilde eğilme olanaklarına da yapısı gereği sahiptir.

Dünyanın her yanında, çeşitli sınıfsal-politik eğilimler, çeşitli siyasi çizgiler halinde gençliğin içine yansımakla birlikte, gene dünyanın her yanında gençlik çoğunluğu, ilerici düşünce ve davranış içindedir.

«Gençlik ilerici tutum içindedir» derken ne anlıyoruz? Elbette kapitalist toplumun yarattığı bunalım içinde pasif bir başkaldırıya giren «hippi» gençliği kastetmiyoruz. Hippi'ler de çürümüş kapitalist düzene başkaldırarak, o düzenin dışına çıkan gençlerdir. Bu başkaldırının temeli özü, sosyal ve ekonomiktir, ama politik değildir.

Bunun dışında, gençliğin, düzeni değiştirmekten yana tutum ve çizgisi, şüphesiz ki devrimci, ilerici radikal, vs. gibi çeşitli siyasal eğilimler gösterir. Gençlik geneliyle ilericidir, ama bu ilericilik ülkede çeşitli sol akım ve çizgilerden etkilenir, onlara göre biçimlenir.

Gençlik kitlesi genel olarak politikleşmeye çok açık toplum kesimlerinden biridir. Ama bu politik çizgilerin ve ilerici-sol eğilimlerin tümünün doğru devrimci tutum olduğu söylenemez; gençlikten geldiği için, yanlış da olsa benimsenemez. Çünkü kapitalist dünyanın her yanında, gençlik içinde, «orta sol»dan anarşizme ve terörizme kadar birbirinden farklı pek çok«sol» politik çizgi vardır. Bunlardan biri bir dönem ağırlık kazanabilir. Veya yanlış bir çizgi ağırlık kazandığında ortaya ciddi sapmalar çıkabilir.

Bütün bu özellikleriyle, gençliği politika dışında tutmak imkânsızdır. Böyle bir istek ve öneri gelse gelse, egemen sömürücü sınıflardan gelebilir.

Ancak gençliğin yurtsever, solcu, ya da devrimci olması onun mutlaka doğru devrimci tutum içinde bulunması anlamına gelmez işte asıl soru bu noktada ortaya çıkmaktadır. Doğu devrimci tutum nedir ve gençlik doğru devrimci tutuma nasıl girebilir.

Doğru Devrimci Çizgi: Sosyalizm

Gençliğin içinde filizlenen sol çizgiler arasında devrimci harekete en yararlı ve en doğru olanı şüphesiz işçi sınıfının bilimine ve ideolojisine dayanan sosyalist çizgidir.

Şu halde gençliğin büyük dinamik gücünün ve devrimci potansiyelinin, emekçi sınıfların demokrasi için, sömürüye karşı verdikleri kavgada; sömürü ve zulme karşı, demokratik, emekçi halk iktidarı için işçi sınıfının öncü mücadelesi doğrultusunda değerlendirilmesinin birinci adımı gençliğin işçi sınıfı yandaşlığına ve disiplinine kazanılmasıdır.

Gerçekleri görmekten kaçınmayalım. Şüphesiz ki küçük burjuva katına da-

hil gençlerin büyük bir bölümü, eğitim dönemi sona erdikten sonra heyecanını yitirmekte, kavganın dışına düşmektedir. Ama içinde büyük potansiyeller taşıyan bir gençlik kitlesi her zaman vardır. Gelip geçen gençlik kuşaklarını toplu bir demokratik güç halinde işçi sınıfının yandaşlığına kazanmak işçi sınıfı sosyalizminin ihmal edilemeyecek başlıca görevleri arasındadır.

Böylelikle, sadece emekçi kesimlerden değil, gençlik arasından da çok sayıda sosyalist militanın yetişmesi ve bu militanların çeşitli sınav kademelerinden geçirilerek işçi sınıfının partisine aktarılması ve artık bir işçi sınıfı militanı olması mümkündür.

Özetlersek, Gençlik

1 — Kitle olarak devrimci bir potansiyel ciddi bir demokratik güç ve dinamik destektir.

2 — Gençlik eylemleri ve örgütleri içinden süzülerek gelecek seçkin işçi sınıfı yandaş ve gönüllülerinden sosyalist Partinin disiplininde gelişip bütünüyle sosyalist davaya katılacak pek çok sosyalist ve yiğit unsur çıkabilir.

Yani, hem demokratik bir güç olarak; hem de gençlik içinden sosyalizme ve işçi sınıfına militan kazanmak açısından gençlik işçi sınıfı partisinin başlıca yan desteklerinden ve bu yüzden de uğraş alanlarından biridir.

Sosyalist Parti ve Gençlik

İşçi sınıfı sosyalizmi ve işçi sınıfı partisi şüphesiz ki gençliğin tüm kesimlerine egemen olmakta önemli güçlüklerle karşılaşır. Gene işçi sınıfı sosyalizmi dışındaki çeşitli sol çizgiler de gençlik arasında boy gösterir. Sosyalist Partinin görevi, gençlik içinde yanlış eğilimleri mümkün olduğu kadar asgariye indirmek ve işçi sınıfı sosyalizmini, onun geleneğini ve ilkelerini gençlik içinde egemen kılmaktır. Bu konuda, «gençlikten bir şey çıkmaz, gelen gelir, giden gider» tavrı son derece yanlış ve sonuçları bakımından tehlikelidir.

Eğer işçi sınıfı partisi gençliği ciddiye almaz ve iterse, ya da gençliği gereğinden fazla abartıp, salt ona yaslanma eğilimlerine bir çeşit gençlik kuyrukçuluğu tavrı içine girerse, gençlik kitlesinin yeri ve birikimi yeterince değerlendirilmiyor demektir.

Yakın geçmişte yurdumuzda «gençlik içinde» veya «gençlik konusunda» çeşitli yanlış eğilimler belirdi. İşçi sınıfı hareketinin tam anlamıyla derlenip toparlanmaması, gençlik hareketlerine kuşatıcı ve ağırlıklı bir şekilde rehberlik edememesi, gençliğin çeşitli kesimlerini; özellikle de bir kısım yiğit ve fedakâr unsurlarını çeşitli yanlış tutumlara ve çizgilere itti.

Bu yanlış tutumların başında, gençliği «öncü meşale» görmek hatası vardı. Pek çok genç, doğru devrimci mücadelenin ancak işçi sınıfı öncülüğünde verileceğini unutarak veya önemsemeyerek Üniversite'nin duvarları arasında bağımsız gençlik olayları içinde kaldılar.

Gençliğin «öncü meşale» olarak görülmesi ve gösterilmesi gençlik hareketlerinin işçi sınıfı devrimciliği dışında gelişmesini getirdi ve pek çok gençlik lideri işçi sınıfı çizgisine kazanılamadı.

Yine geçmiş dönemde dış ve iç egemen sömürücü güçler de, devrimci-yurtsever gençliğe sürekli saldırılar düzenleyerek onları şiddet olaylarına ittiler; gençliğin devrimci dinamizmini halktan koparmağa çalıştılar. Egemen güçlerin amacı, militan gençleri çeşitli sapmalara iterek, emekçi halk hareketinin dışında tutmak ve devrimci gençlik yığınlarını üniversite sınırları içine hapsederek, onları halktan tecrit etmekti.

1970'lerde gerici egemen sınıfların ve emperyalist güçlerin bu taktiği önemli ölçüde tuttu.

Devrimci gençler böylece işçi sınıfı dışında Çözümler aramağa eğildiler. Önceleri güvendikleri ve bel bağladıkları sosyalist siyasal eğilimlere ve kadrolara güvenlerini yitirdiler. Sosyalist hareket, derlenip toparlanıp merkezîleşemedi. İşçi sınıfı sosyalizmi yol içinde tek merkezli bir şekilde egemen olamadı. Böylece devrimci gençler kendi çözümlerini kendileri aramaya koyuldular; buldukları veya bulduklarını sandıkları çözüm o sıralarda dünyanın bazı kesimlerinde yaygınlaşmış bir takım model ve yöntemleri dünya ve Türkiye pratiğinden soyutlayarak uygulamak oldu. Egemen sınıfların gençlik dışından ve içinden yönelttiği tahrikler gençliği «meşru müdafaa» ya itti ve «silahlandırdı». Böylece **sol sapma** bir kısım genç heyecanlı ve atılgan unsurları çabuk etkiledi. Sonuç olarak, gençliğin ve gerçek militanlarının büyük devrimci potansiyeli, işçi sınıfının yanına ve mücadelesine akamadı, onunla bütünleşemedi.

Eski oyun ve kazanılmış deneyler

Demokrasi ve halk düşmanı sömürücü güçler, bugün yine aynı amaçlarla aynı oyunu oynamak istemektedirler. Gençliğin, geçmiş dönemden ve o dönemin hatalarından ders almış olarak işçi sınıfının yanında yer alması, bir kere daha engellenmeye çalışılmaktadır. Egemen güçlerin amacı ve taktikleri bugün de eskisinden farklı değildir.

Gençlik ve özellikle yeni gençlik liderleri yakın geçmişten aldığımız dersleri yeniden ve yeniden gözden geçirmeli ve gerici güçlerin oyunlarını bozabilmelidirler.

Bugün sosyalist gençlik militanlarının önündeki başlıca görevler şunlardır:

● Gençliğin ileri unsurları, her şeyden önce, günümüzde öğrenci gençliğin demokratik örgütlenmesi ve varolan demokratik örgütlenmenin pekişip güçlenmesi için çaba göstermelidirler.

● Henüz sosyalizme veya sempatizanlığa kazanılmamış ilerici gençlik unsurlarına gençliğin günlük sorunlarının çözümünde öncülük etmek, onlarla çeşitli ortak çalışmalara girmek ve sosyalizmin bilimini -mümkün olabildiği kadarıyla- onlara aktarmak gerekir.

● Egemen gerici güclerin, sömürü ve tahakküm çevrelerinin oyunlarını bozmak için, sürekli uyarma ve hatta «bilinçlendirme» çabalarında bulunulmalıdır.

● Demokratik gençlik örgütleri ülkemizdeki diğer ilerici-demokratik örgütlerle ilerici dayanışmalar içine girmeli, demokrasimizin gelişip kurumlaşması için, kendilerine düşen görevleri yapmalıdırlar.

● Anti demokratik kanunların ayıklanması, örneğin Dernekler, Sendikalar, Üniversiteler, Toplu sözleşme vb. gibi yasalardaki anti demokratik maddelerin ayıklanması, 141-142 maddelerin kaldırılarak fikir ve örgütlenme özgürlüğünün genişletilmesi vb. gibi önemli demokratik çabalarda gençlik ve demokratik gençlik örgütleri geride kalmamalı, demokratik görevler bilinçli şekilde üstlenilmeli ve yerine getirilmelidir.

● Bütün bu çabalar ve eylemler içinde, en geniş öğrenci kitlelerinden kopmamaya, tecrit edilmemeye çalışılmalıdır. Öğrenci çoğunluğunun sorunları küçümsenmemeli, «devrimci» öğrenci ve örgütler öğrenci kitlesiyle bağlarını asla koparmamalı, soyutlanmamalıdır. Dar ve soyutlanmış keskin gruplar olmaktan ve öyle görünmekten dikkatle kaçınılmalıdır. Çeşitli çalışmalarla, öğrenci gençlik içindeki, sadece sosyalist değil tüm ilerici eğilimleri toparlamaya ve yönetmeye gayret edilmelidir.

● Bütün bunlar yapılırken, gençliğin «öncü güç» olmadığı, gençlik örgütlerinin sosyalist parti yerine konulamayacağı bir an bile unutulmamalıdır. Ancak tüm gençlik çalışmalarının ve örgütlenmelerinin ana amacının gençliği işçi sını-

fının düşüncesi ve örgütü yanına çekmek, yanlış çizgilerden uzaklaşıp ve uzaklaştırıp işçi sınıfı çizgisini benimsetmek olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

● Günümüzde gençlik sorununun sağlıklı çözümünün güçleştiği temel nokta, Işçi Sınıfının sosyalist partisinin henüz bulunmamasıdır. Yukarıda bazılarını sıraladığımız görevlerin merkezîleşmesinin ve hedefe en sağlıklı biçimde yönelmesinin biricik yolu, sosyalist partinin varlığından ve öncülüğünden geçer.

Bu nedenle, Sosyalist gençlik unsurları ilk görev olarak etki alanlarında ki tüm gençlik kesimlerine sosyalist partinin gereğini ve önemini sosyalist partinin öncü fonksiyonunu ve yerini anlatmalı, ilerici gençlik kesimlerini Sosyalist Parti' nin otoritesinin etkinliğine hazırlamalıdırlar.

Sık sık tekrarladığımız gibi, gençliğin önemli devrimci potansiyeli ancak işçi sınıfının otoritesi bilimi ve partisi altında en verimli ve en etkili biçimde sosyalizme kazanılabilir. Bilimin gösterdiği bu yolu ve gerçeği mutlaka öğrenmek, sindirmek, kabul etmek, işçi sınıfının çağdaş öncülüğü altında tüm emekçi halkımızla omuz omuza, gerçek demokrasi ve barış için, sömürünün kalktığı bir toplum için emekçilerle yan yana, omuz omuza yürümek, gençliğimizin görevidir.

25 Nisan 1974

● Portekiz'de bir süre önce emekliye sevkedilen eski Genel Kurmay Başkan Yardımcısı Spinola'ya bağlı birlikler faşist hükümeti bir darbe ile devirdiler. Ülkenin yönetimi Ulusal Selamet Cuntası'nın eline geçti. Devlet Başkanı Americo Tomaz ve Başbakan Marcello Ceatano tutuklandılar ve Madeira Adası'na sürüldüler.

● Federal Almanya Başbakanı Willy Brandt'ın özel danışmanı Günther Guillaume, Doğu Almanya adına casusluk yaptığı iddiası ile tutuklandı. Batılı haber kaynakları Guillaume'nun durumunun bir süreden beri bilindiğini ancak açıklanmadığını belirtiyorlar.

● Barzani'nin oğlu ve Irak Devlet Bakanı Ubeydullah Barzani, babasını emperyalist emellere hizmet etmekle suçladı. Irak'taki devrimci kürtler arasında, Molla Mustafa'ya yöneltilen eleştiriler şiddetleniyor.

● Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'ın Suudi Arabistan gezisi başladı. Kalabalık bir heyetle yola çıkan Erbakan'ın gezisinin amacının «ucuz petrol ve bir milyar liralık kredi sağlaması» olduğu söyleniyor.

Barzani dosyası kapanıyor mu?

Sinan Gölcüklü

Irak Devlet Başkanı Hasan El Bekr, Mayıs ayı içinde verdiği bir demeçte aynen şöyle diyordu: «Barzani'nin başında bulunduğu ve kürt halkına ihanet etmekte olan satılmışlar kliği ezilmiştir. Irak askeri birlikleri duruma tamamen hakimdirler. Barzani bu gün ABD'nin ve Iran Şahı Pehlevinin kuklası durumundadır ve kürt halkı bu yaşlı haine karşıdır.»

Aynı günlerdeki bir yayınında «Özgür Kürdistan Radyosu» ise Barzaniye bağlı birliklerin 8 Mayıs'tan bu yana 42 Irak uçağını düşürdüklerini ve Zaho şehrini yeniden ele geçirdiklerini söylüyordu.

Mart 1974 sonlarında kısmî bir sükunete kavuşan çatışma bölgesi Mayıs ayının 8'inden itibaren yeniden ve kanlı savaşlara sahne olmaya başladı. Irak ordusunun en seçkin birliği olarak bilinen ve çok üstün silahlarla donatılmış olan üç tümenden kurulu bir Irak kuvveti Süleymaniye ve Kerkük dağlarındaki Barzani birliklerine şiddetli bir saldırı düzenledi. Bağımsız Kürdistan radyosunun bütün yalanlamalarına rağmen, Irak birliklerinin Barzani kuvvetlerini ağır yenilgiye uğrattığı ve Irak Hava Kuvvetlerine bağlı jetlerin bombardımanı sonunda Barzani'nin ikmal kaynaklarının ve ulaştırma şebekesinin kilit noktalarının tahrip edildiği belli oluyordu.

Bilindiği gibi kürt sorununun kökleri 1961 yıllarına kadar uzanmaktadır. Barzani bu yıllarda kürt halkı için yeni ve geniş haklar isteğiyle Irak hükümetine karşı çıktı. Görüşmeler sonuç vermeyince de peşmerge'lerini (Kürt gerillalar ve milisler) alıp dağa çıktı ve çatışmalar başladı. Uzun süren savaşlardan bir sonuç alınamayınca da 1964'de ateşkes imzalandı. Haziran 1966 da ise bölgede sükunet sağlandı ve bir barış planı hazırlanmasına geçildi. Barış planı 1970 yılında imzandı. Bu anlaşmada tanınan haklar ileride kürtlerin muhtariyetinin temelini oluşturacaktı. Ancak 1973 yılında ipler yeniden koptu ve çatışmalar yeniden başladı. Barzani'nin yeniden savaşa girişmesinin resmi nedeni Irak Hükümeti tarafından hazırlanan muhtariyet planında yer alan bzı mddelerden kaynaklanmaktaydı. Daha önce Irak Komünist Partisi tarafından yapılan uzlaştırıcı çağrılar sonuçsuz kalmıştı. Molla Mustafa kuzey Irakta seferberlik ilan etti, daha önceki anlaşmalar uyarınca Irak kabinesinde yer alan bakanlarını da yanına alıp Nawperdan ormanındaki karargâhına çekildi.

Barzani'nin, Baas İktidarı tarafından hazırlanan ve Irak Komünist Partisi tarafından da desteklenen muhtariyet planına itirazları iki noktada toplanıyordu. Plana göre muhtar Kürdistan'ın başkenti Süleymaniye olarak tesbit edilmişti. Barzani ise başkent olarak Kerkük'ün tesbitinde ısrar ediyordu. Öteyandan plan Irakta yaşayan Kürtlerin sayısını 500 bin olarak ilan etmişti. Oysa Barzani yeni bir nüfus sayımı yapılmasını ve muhtariyet planının bu sayımın verilerine göre düzenlenmesini öneriyordu.

Barzaninin yeni çatışmaya geçmesine sebep olan resmi nedenler ilk bakışta onu haklı kılıyor ve Barzani liderliğinde savaşan kürtlerin durumu da «Bir halkın bağımsızlık savaşı» olarak niteleniyordu.

Yüzeysel gözlemler olayları bu şekilde değerlendirirken Demokratik Kürdistan Partisi içindeki bölünmelerin dışarıya yansımaya başlaması, Barzani ile ilgli yorumların yeniden ele alınmasına yol açtı.

Yüzeysel gözlemler olayları bu şekilde değerlendirirken Demokratik Kürdistan Partisi içindeki bölünmelerin dışarıya yansımaya başlaması, Barzani ile ilgili yorumların yeniden ele alınmasına yol açtı.

Kürt Demokratik Partisi içinde yer alan sosyalist unsurlar, işin içyüzünü ortaya atıp, yaşlı lideri emperyalist emellere hizmet etmekle suçlamaya başladılar. O güne kadar Baas Partisine karşı Demokratik Kürdistan Partisi ile sık sık ittifaklar kuran Irak Komünist Partisi de bu tavra katıldı.

Baarzani'nin 1973 güzünde başlattığı savaş, başlangıçtaki hedeflerinden çoktan uzaklaşmış, bir zamanların Sovyetler Birliğinde eğitilmiş devrimci Molla Mustafa efsanesi yerini ABD'nin Irak'taki Sovyetlerle yakın ilişkiler kuran, petrol şirketlerini millileştiren ve Anayasasında açıkça sosyalist ilkelere yer veren Baas Yönetimini zayıflatmak ve hele başarılabilirse Irak'ta bağımsız bir kürt devleti

kurdurtarak Kerkük petrolleri üzerindeki eski tatlı kârlarını yeniden elde etmek isteyen emperyalist politikanın bir kuklasına terketmişti.

Nitekim Iran da aynı ABD yönünde davranıyor ve Barzaniye silah ve para yardımı yapıyordu. Sözün kısası Barzani — Irak savaşı gösterilmek istendiği gibi bir halkın bağımsızlık savaşı değil, emperyalizmin güdümündeki bir Kürt kliğinin, halkını bir maceraya sürüklemesi niteliğini taşımaktadır.

Irak ordusunun silahça ve sayıca güçlü birlikleri Barzani'ye çok ağır darbeler vurmuşlardır, uygulanan ekonomik ambargo ülkenin kuzeyindeki hayatı felce uğratmış ve Süryani ve Türklerden oluşan diğer azınlıkların Barzaniye cephe almalarına yol açmıştır. Öteyandan Kürdistan Demokratik Partisi içinde güçlenen sosyalist unsurlar da Barzaniye karşı çıkmışlar ve onu suçlamışlardır. Barzani'nin Baas kabinesinde yer alan oğlu bu ayrılmayı en iyi şekilde simgelemekte ve belgelemektedir.

Sonuç olarak El Bekr'in iddia ettiği gibi Barzani kuvvetlerinin tamamen ezildiği söylenemez. Peşmergeler hala direnişlerini sürdürmekte ve Kuzey Irak'taki bir bölgeyi kontrolleri altında tutmayı başarmaktadırlar. Ne var ki sürdürülen savaş artık umutsuz bir savaştır. Ulusal kurtuluş savaşları olmaktan çıkıp, emperyalist emellere hizmet eden her savaş gibi...

26 Nisan 1974

● Portekiz'deki darbe hareketinin niteliği açıklık kazanıyor. Cunta'nın başının eski Genel Kurmay Başkan Yardımcısı Spinola olduğu resmen açıklandıktan sonra 7 kişilik Ulusal Selamet Cuntası'nın öteki üyeleri de belli oldu. Bu arada Spinola yaptığı bir TV konuşmasında halka özgürlük vaadetti ve Sosyalist Parti'nin yurtdışında bulunan lideri Soarez'in ülkeye çağrıldığını söyledi. Halk sokaklarda gösteri yapmaya başladı. Bir çok gizli polis, halk tarafından yakalandı. Faşist rejimin polisleri tutuklanıyor.

● Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği, TBMM Bütçe Karma Komisyonu üyeleri ile ünlü işadamlarının tanışmasını sağlamak amacıyla, bir gezi düzenledi. Tanışma toplantısına, bütçe karma komisyonu üyesi parlamenterlerle birlikte katılan dernek üyesi sanayiciler şunlar: Vehbi Koç, Hulki Alisbah, Nejat Eczacıbaşı, Selman Yaşar, Halit Narin, Feyyaz Berker, Can Kıraç, Halil Kaya, Şahap Kocatopçu, Sakıp Sabancı, Ertuğrul Soysal, Erol Sabancı, Kemal Ilıcak, Orhan Aker, Cahit Aydoğan Oğuz Dağdelen Mümin Erkunt, Bahri Ersöz, Muzaffer Gizioğlu, Nihat Gökyiğit, Ercis Morava, Ergun Özkanat, Ziya Tansu, Özdemir Yarar. Ankara'daki Türk Traktör Fabrikası ve Erkunt Demir Döküm tesislerine yapılan geziden sonra Büyük Ankara Otelinde verilen yemekte Vehbi Koç konuştu. Koç, Kamu Kuruluşlarının birer Holding haline getirilmesini önerdi. Eczacıbaşı ise, halka açılmayı savundu.

27 Nisan 1974

● Genel Af teklifinin Senato'daki görüşmeleri tamamlandı. Senato Millet Meclisinin kabul ettiği metni değiştirdi ve yeni metni 96 oyla kabul etti. Bu durumda Millet Meclisi, kendi metnini gerçekleştirebilmek için 226 oy bulmak zorunda.

● Suudi Arabistan gezisine devam eden Necmettin Erbakan başkanlığındaki Türkiye heyeti Kral Faysal tarafından kabul edildi.

● Vehbi Koç ve Nejat Eczacıbaşı, Başbakan Ecevit ve Maliye Bakanı Deniz Baykal ile birer görüşme yaptılar. Iki iş adamı ile

Başbakan arasındaki görüşmede, özel sektörün yatırımlarla ilgili kuşkuları konuşuldu ve Başbakan bu kuşkuların yersiz olduğunu söyledi. Koç ve Eczacıbaşı, daha sonra Maliye Bakanı Deniz Baykal'la görüştüler. Baykal, bu güne kadar hükümetçe alınan bütün ekonomik tedbirlerin özel sektörün aleyhine değil lehine olduğunu söyledi ve özel sektörün fiyat kontrol komitesine yönelttiği eleştirilerin kısa zamanda düzeltildiğini örnek verdi.

Her iki iş adamı da görüşmelerden sonra «memnun» olduklarını belirttiler.

● İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanlığına Halit Narin seçildi. Kimya sanayii'den Refik Baydur, kamu sektöründen de Mehmet Akgemici genelbaşkan vekilliklerine getirildiler. İcra kurulunun öteki iki üyeliğine ise Koç grubundan Burhan Günaydın ve Çimento sanayiinden Muzaffer Berberoğlu seçildiler.

İŞVEREN SENDİKALARINDA YÖNETİM VE TUTUM DEĞİŞİKLİĞİ

Sermaye - hükümet ilişkilerinin Mart 1974 içinde oldukça çekişmeli geçen ve özellikle AP'li kanadın etkisi ile yer yer kopma noktasına gelen gergin durumu Nisan sonlarına doğru nisbi bir durgunluğa kavuştu.

Bilindiği gibi AP eğilimli Selçuk Yaşar'ın (Yaşar Holding), İşveren Sendikaları Konfederasyonunun eski başkanı Halil Kaya (Türk Traktör Fabrikaları) Feyyaz Berker (Tekfen Holding) ve Odalar Birliği Başkanı Sezai Dıblan ile Genel Sekreteri Şadi Pehlivanoğlu tarafından başlatılan yıpratma kampanyası, sermaye içinde çatlamalara ve kaynaşmalara yol açmıştı. Ancak bütün bu olaylar boyunca sermayenin tekelci kesiminin ağır toplarından Koç ve Eczacıbaşı'nın tartışmaya katılmadıkları dikkati çekmekteydi. Daha sonra Koç, bir iki konuşma ile gelişmelerin yönünü tayin etmeye başladı ve titiz seçilmiş kelimelerle yaptığı konuşmalarda cephe almak yerine «sert uyarılarda» bulunmayı tercih etti. Aynı dönem içinde hükümet kanadının yetkili ağızları da (Ecevit - Erbakan - Baykal) özel sektörün endişelerinin yersiz olduğunu ısrarla belirttiler ve zımni garantiler verdiler.

Nitekim daha sonraki günlerde ağırlıklarını iyice ortaya koyan Koç ve Eczacıbaşı, sermaye örgütlerinde kilit noktaları tutmuş AP'li sözcülerle mutabık olmadıklarını iyiden iyiye «ihsan» etmeye başladılar. Bu arada İstanbul Sanayi Odasını da tam olarak yanlarına alan tekelci kesimin asıl temsilcileri, hükümetle diyalog kurma yoluna gittiler. Aynı günlerde AP'li eğilimleri saklanamaz durumda olan Şinasi Ertan, Şadi Pehlivanoğlu, Sezai Dıblan, Feyaz Berker gibi yöneticiler bir çeşit kızağa alındılar.

Sermaye kanadında, hükümetle ilişkileri, kopma noktasından iyi ilişkiler noktasına getirme operasyonu son meyvesini, en önemli sermaye örgütlerinden biri olan İşveren Sendikaları Konfederasyonunda verdi. Halil Haya gibi gerek siyasi tercihleriyle AP yanlısı olduğu bilinen, gerekse traktör fiyatları ve traktör ithali yüzünden hükümete «muğber olan» (Kaya, Türk Traktör Fabrikası Genel Müdürüdür) yöneticiler, tekelci kesimin daha az deşifre olmuş temsilcileri ile değiştirildiler. İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkanlığına getirilen Halit Narin bunun en tipik örneklerinden biri. Narin aynı zaman da Tekstil İşverenleri Sendikası Genel Başkanıdır, Türk Sanayici Ve İş adamları Derneğinin önde gelen adlarından biridir ve tekelci kesim içinde Koç grububunun görüşlerini benimsediği söylenir. Narin'in yanında görev alan öteki yöneticiler için de aynı şey söylenebilir. Özellikle Kimya İşverenleri Sendikası

Başkanı Refik Baydur gösterişli siyasi çıkışlar yerine, sağlam bir sermaye örgütlenmesini tercih eden bir yönetici olarak tanınmıştır.

Sonuç olarak gazetelerde bir kaç satırla geçiştirilen, ancak sermaye - hükümet ilişkilerini kavramak açısından son derece önemli olan İşveren Sendikaları Konfederasyonun'daki yönetim kadrosu değişikliği Koç - Eczacıbaşı çizgisinin ağırlığının tescili ve sermaye kanadında hükümete karşı kesin hasmane bir tavır yerine hiç değilse şimdilik yumuşak bir tavır tercihinin yansımasıdır.

28 Nisan 1974

● Faşist rejimin devrilmesinden sonra Portekiz'de halkın özgürlük gösterileri devam ediyor. Bu arada solcu lider Mario Soarez sürgünden döndü. Cunta en kısa zamanda yönetimi bir sivil kabineye devredeceği konusundaki ilk vaadini tekrarladı. Kabinede sosyalistlerin ve komünistlerin de yer alacağı bildiriliyor.

● Celal Bayar «Tabii senatörlük ve benzeri sıfatların gerçek demokrasi ile telifinin güç olduğu» gerekçesi ile eski cumhurbaşkanlarına tanınan tabii senatörlük hakkını kabul etmedi.

● Hükümet gümrüklerde biriken bütün malların kısa zamanda satılmasını kararlaştırdı. Gümrüklerdeki otomobilleri de içine alan bu karar, halen satılmakta olan yabancı otomobil fiyatlarında hemen etkisini gösterdi. Yerli otomotiv sanayii de karardan memnun olmadığını açıkladı.

● Faşist Şili Cuntası biri avukat, ikisi öğrenci, ikisi köylü lideri olan 5 kişiyi ölüm cezasına mahkûm etti.

● Irak hükümeti, ülkenin kuzeyindeki dağlık yöreye sığınmış olan Molla Mustafa'ya bağlı Kürtlere karşı ekonomik abluka uygulanmasına başlandığını açıkladı.

29 Nisan 1974

● Askerî Yargıtay Daireler Kurulunca bozulan 2. THKO davasına yeniden bakan Ankara 1 Numaralı Sıkıyönetim Mahkemesi, daha önce haklarında ölüm cezası verdiği Fevzi Bal ile Safa Yıldız'ı müebbed hapse mahkûm etti.

● Portekizde eski Meclis feshedildi.

● Barzaniye bağlı Kürt birliklerini bombalayan Irak kara ve hava birliklerinin attığı bombalardan biri Mardin'in Kapılı köyüne düştü, üç kişi öldü. Dışişleri Bakanı Irak Hükümetinin dikkatinin çekildiğini ancak hareketin Türkiye'ye yönelik olmadığını söyledi.

Faşizmin bir kalesi daha yıkıldı

Mehmet Güven

1974 yılına kadar İber yarımadası faşizmin Avrupa'da son kalan iki kalesini barındırıyordu. Nisan sonunda yıldırım hızıyla yapılan Portekiz'deki darbe hareketi ile faşizm, bir kalesini daha kaybetmiş oldu. Portekiz halkı istediği gibi konuşabileceğini, okuyabileceğini, dilediği fikri ortaya atabileceğini farkedin-

ce, duruma kendisi de inanmadı bir süre. «Portekiz'de özgür olabilirmiş demek!» sözleri ağızlardan düşmedi. Askerler süngülerine karanfil takarak dolaştılar, onbinlerce kişi korkmadan, arkasına bakmadan sürgündeki liderleri karşılamaya, kucaklamaya gitti.

Oysa kırk yıldır faşizm altında inim inim inliyordu Portekiz halkı. Caetano'dan önce Salazar, Portekiz egemen sınıflarını teşkil eden topu topu 100 ailenin çıkarları için ülkeyi demir yumrukla idare ediyordu. Baskı ve terör kol geziyordu ülkede. Siyasi hayatın düzenlenmesi yine egemen sınıfların keyfine kalmıştı. Bütün siyasi partiler yasaktı. Bir kere göstermelik seçim yapılmış, ona da faşizmin izin verdiği oradan buradan derleme bir «siyasi gurup» katılmıştı.

Sadece Portekiz halkı değildi Portekiz faşizminin boyunduruğu altında olan. Yüzyıllardır bir sömürge imparatorluğu niteliğini kaybetmeyen bu ülke, Afrika'da üç sömürgeye sahipti: Angola Mozambik, Gine - Bissau ve Cape verde adaları. Bu sömürgeler olmasa Portekiz Avrupa'da Salazar'ın deyimi ile «sadece önemsiz bir kanton» olmaktan öteye gidemeyecekti. Çünkü Afrika'daki bu sömürgelerde yaratılan artı-değer, kilometrelerce ötedeki küçük ülkeye aktarılıyor, Portekiz egemen sınıfları sömürge halklarını çok ucuza, hatta adeta ücretsiz zorla çalıştırıyor, adı üstünde, sömürüyorlardı. Portekiz kapitalistleri üstelik Afrika topraklarının doğal kaynaklarına da sahiptiler. Yani buradan elde edilen kârlar katmerliydi.

Sömürgecilerin maşası olan Salazar bir «Estado Novo» (yeni devlet) yaratma hayalindeydi. Portekiz burjuvazisi sömürgeciliğin getirdiği taze kanlarla dışarıda müttefik arama heveslisi değildi. Salazar devri, yabancı sermayeye karşı hastalık halinde bir düşmanlığı gösteriyordu. Kendi yağlarıyla kavrulabilen burjuvazi Faşist rejimden sonuna kadar yararlanıyordu. Salazar bile kendi rejiminin demokratik olmakla uzaktan yakından ilişkisi olmadığını biliyor ve itiraf ediyordu. Değil sömürgelerin, Portekiz halkının bile iktisadi ve sosyal ihtiyaçları hiç düşürülmüyor, egemen sınıflar bir yandan semirirken, bir yandan da Portekiz devleti, ödemeler dengesi devamlı fazlalık gösteren, altın ve döviz rezervleri devamlı artan bir ülke haline geliyordu. Fakat bu devlet bir polis devleti idi. «Güvenlik polisleri» halkı baskı, sansür, korkunç işkenceler altında titretiyor, kimin ajan kimin «masum vatandaş» olduğu belli olmuyordu.

Salazar'dan Caetano'ya

Ancak ne dereceye kadar baskı altında olursa olsun, halk içinde kıpırdamalar gittikçe artmaya başlamıştı. Yeraltı örgütleri faaliyetlerini arttırıyorlardı. Angola, Mozambik ve Gine -Bissau'da bağımsızlık hareketleri güçleniyordu. Bunlarla savaşmak, burjuvaziye fena halde pahalıya malolmaya başlamıştı. Bir yandan da ülkede yabancı sermaye taraftarı kesimler palazlanmış ve dolayısıyla yabancı sermaye düşmanlığının Portekiz çıkarlarına aykırı olduğu görüşü güçlenmişti. Avrupa'daki diğer egemen sınıflar zaten alesta beklemekteydi. Onların da pazar durumları sıkıştı. 1965 de yeni kanunlarla Portekiz'in kapısı yabancı sermayeye açıldı. İngiltere'nin desteklemesi ile ülke Avrupa Serbest Ticaret Birliğine (EFTA) girmişti. EFTA ve özellikle İngiltere burjuvazisi için Portekiz'deki iş gücü ve imkanlar biçilmiş kaftandı, zira işçi çok ucuz ve baskı rejimi altında örgütsüz ya da sarı sendikaların idaresi altındaydı. Nitekim İngiliz sermayesi öyle bir girdi ki Portekiz'e, bu dağlık ülkenin ses çıkaramayan işçileri İngiliz sermayesi altında İngilizler ve Avrupa için renkli televizyon üreten başlıca ülke oldu.

Bu arada Amerikan, Alman, ve Japon sermayesi zengin ham maddeleri işlemek ve sömürmek üzere Angola ile Mozambik'e gürül gürül akıyordu. Böylece

Portekiz burjuvazisi hemcinsleri ile bütünleşmiş oluyor, batı, dünyanın en kârlı bölgelerinden birine girebilme garantisini elde ederken, işsizlikten kırılan Portekiz halkı da kendine yeni ekmek kapıları buluyordu. Portekiz'den diğer endüstrileşmiş Avrupa ülkelerine müthiş bir işçi akını vardı. Fransa'da Almanya'da, Belçika'da bu insanlara ikinci sınıf işçi muamelesi yapılıyordu ama en kötü davranış bile ona vatandaki korku ve sefaletten iyiydi. Nitekim 1960-1970 döneminde Portekiz nüfusu azalmıştı.

Salazar eceliyle ölüp yerini bir üniversite rektörü olan Caetano'ya bıraktığında faşizmin bütün işkencelerine rağmen halkın huzursuzluğu özellikle sömürgelerde göze çarpmaya başlamıştı. Kapitalizm bütün dünyada sömürüyü yeni yeni metodlarla sürdürürken Portekiz'in halâ «kör kör parmağım gözüne» dermişçesine eskimiş metodları kullanması imkanı artık kalmamıştı. Caetano devrinde yavaş yavaş Afrikalı işbirlikçiler elde edilen tatlı kârlardan faydalanmaya başlamışlardı ama bu hiç bir zaman kendi doğal kaynaklarını kontrol etme anlamına gelmiyordu. Milyarlarca liralık yatırımlar gerçekleştirilen Mozambik'deki Cabora Bassa, Angola'daki Cunene barajları sömürgeleri daha da kâr getiren, endüstrileşmenin nimetlerinden faydalanan ve tabii daha da vazgeçilmez topraklar haline getirmişti. Artık sömürgeler sadece ham medde ve ucuz işçi kaynağı değildi.

Pertekiz tekelci sermaye guruplarının sömürgelerde büyük çıkarları vardı. Companhia Uniao Fabril (CUF), Portugues do Atlantico, Banco Nacional ultramarino (BNU) ve Champaliamud gibi sermaye grupları sömürgeleri kaybetmemek için ne mümkünse yapmaya razıydılar. Içlerinden örneğin CUF ve BNU Gine Bissau'daki gerilla hareketleri yüzünden zarara uğramışlar hatta bir kısım topraklarını Afrikalılara terketmek zorunda kalmışlardı.

Bu yüzden tekelci sermaye grupları arasında bir anlaşmazlık doğdu. Bir kısım Afrikalılara daha fazla hak verilmesinden, böylece de huzursuzluğun bir miktar önlenmesinden yanaydı. Bir kısmının ise böyle bir lafı duyduğu anda bile tüyleri diken diken oluyordu. Ikincilere göre sömürgelere bir damlacık bile hak tanımak bütün şatoları gümbür gümbür yıkmak demekti.

Spinola ve «Portekiz'in Geleceği»

Portekiz'in sömürge imparatorluğunda hal böyle iken Afrika'da bağımsızlık savaşları da almış yürümüştü. Portekiz gerillalar ile başa çıkamadığı gibi sırf daha yavaş ilerlemeleri için korkunç savaş harcamaları yapmak zorunda kalıyordu. Bu da Portekiz bütçesinin yüzde 40 ının askerî malzeme alımı ve askerlerin beslenmesine ayrılması demekti. Işçi olarak çalışıp burjuvazinin çok daha işine yarayabilecek olan genç nüfus 4 yıl için askere alınıyor ve bu zamanın büyük kısmını sömürge savaşlarında geçirmeye mecbur tutuluyorlardı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi Afrika'ya gidip gelmek, zaten faşizmin baskısıyla huzursuz olan gençleri Portekiz'in muhalif grupları ile tamasa geçmeye itiyordu. Bir kısmının yeraltı örgütlerine girdiği biliniyordu.

Ordu'nun durumu da pek parlak değildi. Faşizmin getirdiği kârlardan aslan payını güvenlik polisi alıyordu. Askerler ise düşük maaşlar ve Afrikadaki bitmez tükenmez savaşın etkisi ile homurdanmaya başlamışlardı. Hatta küçük rütbeli subayların siyasi açıdan iyice bilinçlendikleri güvenlik polisince bile saptanmıştı.

Genel kurmay başkanı yardımcı General Antonio de Spinola ne sermaye grupları arasındaki anlaşmazlığın, ne de ordu içindeki huzurluzluğun yabancısıydı. Zengin bir iş adamının oğluydu, burjuvazi içinden tanıdıkları çoktu. Kendisi de bir zaman portekizin üçüncü büyük sermaye grubu olan Chalimaud'un çelik tekellerinin idare heyetinde çalışmıştı. Sömürge savaşlarının büyük bir kıs-

mını yönetmiş, Gine-Bissau'nun devrimci lideri Amilcar Cabral ile birkaç kez görüşmüş, saygı duyduğu bu adamın saygısını kazanmıştı.

Spinola, oturdu «Portekiz ve geleceği» isimli bir kitap yazdı. Kitap bir anda kapışıldı ama Caetano tahammül edemedi Spinola'nın fikirlerine. Oysa general hem Portekiz hem de sömürgeler için sadece daha liberal bir politika tavsiye ediyordu. Afrikadaki sömürgeleri terketmek gibi bir fikre kesinlikle sahip değildi. Neticede bu monokllu general görevinden azledildi ama kitap çoğunluğunu yüzbaşıların teşkil ettiği subaylar arasında adeta bir bayrak oldu. Sermaye guruplarının bir kısmı da yeşil ışık yakınca bir Nisan sabahı Lizbon sokaklarında tanklar belirdi.

Faşizmin bir kalesi daha yıkılmıştı.

Cunta'nın Getirdikleri

Başbakan Caetano ve cumhurbaşkanı Thomaz, Madeira adasına sürüldükten, faşist yuvaları temizlendikten sonra durum ne olacaktı? Cunta 7 kişilik bir generaller ekibiydi. Ancak asıl darbeyi düzenleyen yüzbaşılar kurdukları Koordinasyon Komitesi aracılığıyla cuntayı gözaltında tutuyorlardı. İlk günden Portekiz halkının rüyasında görse inanamayacağı haklar ve özgürlükler vadedilmişti. Bunların arasında Portekiz burjuvazisinin tekelinde olan parlamentonun feshi, derhal geçici bir hükümetin kurulması ve bir yıl içinde genel seçimlere gidilmesi, siyasi af, güvenlik polisi teşkilatının lağvı, sansürün kaldırılması, ve siyasi partiler ile sendika kurma özgürlüğü vardı. Cunta'nın Afrika'daki sömürgeler hakkındaki fikirleri ise biraz muğlaktı. Ancak Spinola'nın kitabında yazdığı bir «Lusitanya Federasyonu» için çaba sarfedileceği, bağımsızlık konusunun ise düşünülmediği anlaşılıyordu.

Gerçekten de darbenin ertesi günü gazeteler sansürün «s»sine bile uğramadan çıktı. Siyasi tutuklular serbest bırakıldı ve 5 yıldır sürgünde olan Sosyalist parti başkanı Mario Soares ile 14 yıldır sürgünde olan Komünist parti lideri Alvaro Cunhal Lizbon'a döndüler. Portekizde bir özgürlük havası esiyordu.

Birden bütün ülkede tam 54 irili ufaklı siyasi parti mantar biter gibi ortaya çıkıverdiler. Fakat bunların içinde en örgütlü olanı Cunhal'in Komünist partisiydi. 48 yıllık faşist baskıdan sapasağlam çıkan bu parti ülke çapında örgütlenmişti. O kadar ki yeraltı çalışmalarında gizli gizli çıkardıkları gazeteleri «Avante» yepyeni bir şekilde bayileri dolduruyor ve kapış kapış satılıyordu. 4000 faal üyesi olduğu sanılan bu partinin etki alanı son derece genişti. Kadroları bir anda Lizbon'un içine ve dışına yayılarak köylerde, fabrikalarda ve üniversitelerde çalışmalara başladılar. İşçiler ve diğer solcularla birlikte demiryolu, posta, telefon, ve elektrik idarelerindeki eski rejime bağlı adamları kapı dışarı ettiler. Darbeye halk arasında sempati toplamakta en büyük aracı oldular.

Soarez'in Sosyalist partisi ise diğer ülkelerde tanınmakla birlikte Portekiz'de fazla destek kazanmış durumda değildi. Bu yüzden daha çok Komünistlerin çabası ile ülkede bir sol koalisyon kuruldu. «Portekiz Demokratik hareketi» içindeki Sosyalist ve Komünistlerin en büyük ortak noktaları Afrika sömürgelerine kayıtsız şartsız tam bağımsızlık tanınmasını istemeleri idi. Bu istek ise Spinola cuntası ile kesin kes ayrıldıkları en önemli nokta oldu.

Ancak özellikle Komünist partisinin ülkede gerçekten tek sağlam teşkilât olması kurulması vadedilen geçici hükümette yer almalarını gerektiriyordu. Hatta sendikaların greve gitme tehditleri üzerine özellikle gemi ve çelik endüstrilerinde etkili olan Cunhal işçilere şimdilik grevden vazgeçmelerini öğütledi.

Solun bu örgütlü durumuna karşılık ülkede Merkez bir karmaşıklık gösteriyor, irili ufaklı bir sürü parti merkezin kontrolünü elinde tutma ve hükümetin ta-

banı olmak için çabalıyordu. Bunca yıllık Faşist yönetimden sonra ise bir Faşist parti yoktu. Dolayısıyla Salazar ve Caetano'yu kullanarak bu güne kadar ülkenin yönetimini ellerinde tutan bir kısım egemen çevreler birden siyasi hayyatta varlıklarını duyuramaz olmuşlardı.

Siyasi durum böyle iken Spinola'nın kurduğu geçici hükümette sol cephenin temsil edilmesinden daha doğal bir şey olamazdı. Nitekim Spinola hükümeti açıkladığında Alvaro Cunhal'in devlet Mario Soares'in de dışişleri bakanlığına atandığı görüldü. Ayrıca hükümette biri komünist dördü de sosyalist olmak üzere sol cepheden 5 bakan daha vardı.

Başbakan bağımsız bir profesördü. Hükümet ise «merkez sol» olarak nitelendiriliyor ve programı «ılımlı» bulunuyordu. Programın ana hatları şöyleydi:

- Ortak pazar ülkeleri ile yakın ekonomik ilişkiler kurmak
- İşçiler için ilk kez asgari ücretlerin saptanması
- Birleşmiş milletler insan hakları beyannamesinde yer aldığı biçimde özgürlüklerin tanınması.
- Kadın işçilere gerekli hakların tanınması
- Haberleşme araçlarının bağımsızlığını sağlayıcı yasal tedbirlerin alınması
- Seçim yasası
- Siyasal partiler için yasa
- Adalet reformunun gerçekleştirilmesi
- Yabancı sermayeyi ulusal çıkarları gözönünde bulundurarak teşvik etmek
- Enflasyonla mücadele
- Grevlere yolaçan koşulları ortadan kaldırmak
- Sömürge savaşlarına siyasal bir çözüm getirmek

Bağımsızlık Savaşlarına Çağrı

Hükümet yine de sömürge savaşlarına «siyasal» çözüm yolu getirmekle ne demek istediğini muğlak bırakıyordu. Çünkü sol cephenin bu konuda taviz vermeye niyeti yoktu. Fakat hükümet programını açıkladıktan sonra Afrika'daki sömürgelerde bağımsızlık savaşı veren gerillalara silah bırakmaları ve masaya oturmaları için çağrıda bulundu. Ama Çine — Bissan hariç cevap: «Bağımsızlığı elde edene kadar savaşacağız» oldu.

Spinola ise daha uzun süre bağımsızlığın adını bile duymak istememektedir. Çünkü Portekiz egemen sınıfları, metodlarda değişseler bile sömürgelerdeki muazzam çıkarlarından kolay kolay vazgeçmeyeceklerdir. Eski altın, elmas, ve diğer ham maddelerin yanında Angola'da fışkıran petrol, bu sömürgenin önemini daha bir artırmıştır. Hem Mozambik, hem Angolada yaptırılan büyük barajlar yakında bu bölgelerin Afrikanın diğer ülkelerine milyonlarca kilovatlık enerji satmalarını ve büsbütün vazgeçilmez olmalarını sağlıyacaktır.

Öte yandan sömürgelerdeki siyasi duruma bir göz atılırsa

Mozambik Kurtuluş cephesi (Frelimo) kontrolu altındaki 10 bin kişilik gerilla gücünün 65 kişilik portekiz birliklerini ağır ağır geriletiği görülmektedir. Portekiz orduları bugünden yarına yenilecek gibi değillerdir ama Frelmo orta ve kuzey kesimlerinde artık rahatlıkla hareket edebilmekte hatta belli başlı bazı kasabaların dışında bütün köyleri kontrol etmektedir.

Angola'da durum biraz daha değişiktir. Bu sömürge diğerlerinden iktisadi bakımdan çok daha gelişmiş, bağımsızlığını kazandığı anda kendini kurtarma olasılığı çok daha fazla olduğu halde, kurtuluş hareketleri bölünmüştür. Daha

çok Zier, Konago, Zambia gibi komşu ülkelerde üslenen 15 bin kadar gerilla üç ayrı örgüt altındadır: Tam bağımsız Angola için Milli Birlik (UNITA) İhtilalci Sürgün Hükümeti (GRAE) ve Halk Kurtuluş Hareketi (MPLA) Angola da üslenen 55 bin Portekiz askeri Mozambikteki gibi güçlü bir hareketle karşı karşıya değildir.

Gine — Bissau ve Cape Verde Adaları Afrika bağımsızlık partisi'nin (PAIGC) 10 bin savaşçısı ise bölgede duruma tamamen hakimdirler. Bu örgütün büyük lideri Amilcar Cabral bir suikaste kurban gitmiştir ama Aristides Pereira liderliğinde gerillalar varlıklarını ortaya koymuşlardır. O kadar ki 30 bin kişilik Portekiz ordusu sadece Bissau limanı ve birkaç kasabayı kontrol edebilmektedirler. Portekiz geçici hükümetinin «silah bırak» çağrısına olumu cevap veren tek örgüt Çine - Bissan'daki bu partidir PAIGC'in gücünü kulak ardı edemeyen Spinola yeni Dışişleri bakanı sosyalist Soares'i Aristides Pereira ile görüşmelere yollamıştır. Görüşmelerin sonucunda bölgede bir referandum yapılması beklenmektedir.

«Sol Tehlike» Yaygaraları

Portekiz'in yeni hükümetini birbirinden zor günler beklemektedir. Portekiz egemen sınıflarının «ılımlı» kanadı bu darbenin gerçekleşmesini istemişlerdir. Ancak Spinola'nın Sola fazla prim tanıması bu kanatta tedirginlik yaratmıştır. Batının «Liberal» basını Spinola'yı alkışlamaktadır ama bir yandan da «sol tehlike», «Komünistler ihtilal provası mı yapıyor?» ya da «Canından bezerse Spinola solu ezer» yaygaraları da gazete sayfalarından eksik değildir.

Ancak darbeyi yapan genç subaylardan bir binbaşının «Biz halkın istediğini yapacağız» demesi ilgi çekicidir. Yine Batı dergilerinin yazdığına göre bu albay şöyle demiştir: «Eğer halk sömürgelerin bağımsızlığına karar verirse, pekala. General Spinola'nın federasyon rüyası, halk tersini isterse bir rüyadan öteye gidemeyecektir. Ve eğer halk bir Komünist hükümet isterse Komünist hükümeti seçebilir. Biz de iktidara gelmesine yardım ederiz.»

Bu sözler Batı basınında **«Spinola'nın en önemli problemi genç subaylardan gelecektir»** şeklinde yorumlanmaktadır. Basın ve yayın araçları Portekiz solunun yapacağı en ufak hatayı alabildiğine abartacak, Spinola hükümetinin bu kadar bile sol unsurları ihtiva etmesini istemeyenleri körükleyeceklerdir.

Portekiz'deki Sol hareketin önündeki en acil sorunda darbenin getirdiği demokratik ortamdan faydalanıp halkın çeşitli kesimleri ve İşçi sınıfı ile bağlarını dahada sağlamlaştırmak, sağdan gelebilecek bütün tehlikelere rahatça, halkla birlikte göğüs gerecek hale gelmektir. Kırk yıllık Faşist yönetimden bu kadar sağlam çıkabilen bir sol hareketin ülkeye iyice damgasını vurabilmesi için mutlaka daha uzun zaman geçecek, Sağın provokasyonları durup dinlenmeden devam edecektir. Ama Portekiz için özgürlük ortamı nisbî de olsa açılmıştır; yeter ki işçi sınıfının yararı açısından iyi kullanılabilinsin.

30 Nisan 1974

● 13 Yıldan beri Prag'da sürgünde bulunan Portekiz Komünist Partisi Başkanı Alvaro Cunhal, ülkesine döndü. Kabine'de görev alacağı söylenen Cunhal'ı havaalanında kalabalık bir işçi kitlesi karşıladı.

Bu arada Portekiz sömürgelerinde yaşayan halkların kaderlerini kendi kendilerine tayin etmesi konusunda Spinola ile sosyalist liderler arasında görüş ayrılığı belirdi.

■ Karadeniz Çay Alım Kampanyası 625 kuruşluk bir taban fiyatla açıldı. Bir önceki yıldan yüzde 72,4 yüksek olan çay taban fiyatının «yüksek ve yeterli olduğunu» söyleyen Tekel Bakanı Türkmenoğlu, alınacak çay yaprakları konusunda bazı önemli kısıtlamalar da getirildiğini belirtti.

1 Mayıs 1974

● Irak askerî birliklerinin şiddetlenen saldırısı karşısında 600 Barzani askerî teslim oldu. Türkiye'nin Habur sınır kapısından çok sayıda Kürt mültecinin Türkiye'ye sığındığı bildirildi. Mülteciler için barınak, yiyecek ve giyecek sağlandı.

● Türk Haberler Ajansı'nın (THA), MSP'li milletvekilleri arasında yaptığı bir ankete göre, daha önceki görüşmeler sırasında 141 ve 142. maddelerinin af kapsamına alınmasına karşı olduklarını belirten 17 MSP'li milletvekilinden 9'u affa karşı olduklarını belirttiler, geri kalan 8 milletvekili ise çekimser ifadelerle grup kararına uyma eğiliminde olduklarını söylediler.

● MSP'li Adalet Bakanı Şevket Kazan bir basın toplantısında 141 ve 142. maddelerin af kapsamına alınıp alınmaması konusunda referandum yapılmasını önerdi. Bakanın bu sözlerine bir süreden beri devam eden ve AP tarafından örgütlendiği söylenen «141 ve 142. maddelerinin af kapsamına alınmalarına karşı olanların imza kampanyasının» yol açtığı söyleniyor. Söylentilere göre MSP genel merkezine iletilen kampanyada 500 bin imza toplanmış. AP'lilerin imza koyanlara erzak dağıttığı bildiriliyor. Kazan basın toplantısında imzaların bir çoğunun ve benzeri mektupların sahte olduğunun tesbit edildiğini söyledi.

● Bir yılı aşkın süredir devam eden Watergate davasındaki ses bantlarının özeti açıklandı. Açıklanan özetlere göre ABD Başkanı Nixon'un suçluluğu ve skandalı örtbas etmek için «sus payı» teklif ettiği kesinlik kazanıyor. Nixon istifa etmeyecek

● Ortak Pazar anlaşmasının kesin kurallarına rağmen İtalya bütün ithal mallarına yüzde 50 oranında gümrük vergisi koydu.

● Erbakan başkanlığındaki «petrol heyetinin» Suudi Arabistan gezisi sona erdi. Açıklamaya göre üç anlaşma imzalandı. Anlaşmalardan ikisi kültür ve ticaret alanlarında işbirliği konusunda, biri ise her alanda işbirliği öngören bir «ikili anlaşma» niteliğinde.

ERBAKAN'IN SUUDİ ARABİSTAN GEZİSİ

Necmettin Erbakan baş kanlığındaki 30 kişilik Türk heyetinin Suudi Arabistan gezisi daha başlamadan Türkiye'nin çeşitli kesimlerinde çeşitli tepkilere yol açtı. Kimileri laiklik ilkesini öne sürüyor ve geziyi hortlayan bir irtica hareketi olarak yorumluyor, kimisi ise «Bir zamanlar eyaletimiz olan Arabistan'dan şimdi dilenmeğe mi gidiyoruz?» gibisinden hamasi edebiyata kuvvet veriyordu. Necmettin Erbakan ise yangına körükle gidiyor, geziyi «Türkiye'yi kurtaracak bir anlaşmalar zinciri» olarak kamuoyuna sunuyor ve ölçüsüz vaadlerle geziyi baştan mahkum ediyordu.

Nitekim gezinin başlayacağı gazetelerde Hırkai şerif filminin armağan olarak götürülmesi haberlerinden, bir milyar liralık kredilere kadar çeşitli söylentiler geniş yer almaktaydı. Gezi başlamadan önce Genel Kurmay Başkanlığında düzenlenen bir top-

lantıda ise geziye katılacak kişiler saptanmış ve görüşme konuları üzerinde temel görüşler tesbit edilmişti. Buna göre — ve MSP'lilerin muhalefetine rağmen — Israil'le ilişkilerin kesilmesi yönündeki Arap teklifine itibar edilmeyecek daha çok ekonomik işbirliği konuları üzerinde durulacaktı. Aynı gün CHP'nin bu geziye ilke olarak karşı çıktığı söylentileri de yaygınlık kazanmıştı.

İLK FİYASKO

Gezi 24 Nisan günü başladı. 30 Kişilik heyette Erbakan'dan başka Devlet Bakanı İsmail Hakkı Birler (CHP), Ticaret Bakanı Fehmi Adak, Sanayi Bakanı Hüsamettin Doğru da yer almaktaydı. Erbakan geziye çıkarken verdiği demeçte «petrol için bize özel muamele yapılacağını sanıyoruz» demiş ve hac mevsiminde kesilen kurbanlar için Türkiye'nin Suudi Arabistan'a bir et kombinası kurması, Arapların TV, radyo, buzdolabı gibi ihtiyaçlarını Türkiye'den ithal etmeleri gibi konularda bir anlaşma yapacağını belirtmişti.

İlk fiyasko Cidde havaalanında ortaya çıktı. Heyeti karşılaması beklenen Suud'un oğlu «işi olduğu» gerekçesiyle karşılamaya katılmadı, Türk heyeti Dışişleri bakanı Ömer Sakkaf tarafından karşılandı. Karşılayıcılar arasında yeralan bir arap diplomatı «Çok devlet adamı, çok diplomat, çok iş adamı geliyor.. Her yerden, Amerikadan, Asya'dan Avrupa'dan, Afrikadan... Havaalanı trafiği pek fazla» diyordu.

ERBAKAN MEKKE VE MEDİNE'DE

Erbakan ve beraberindekiler 25 Nisan Perşembe ve 26 Nisan Cuma günleri ni kutsal yerlere yaptıkları ziyaretlerle geçirirler. Daha sonraları bu gezi ve bu sırada çekilen fotoğraflar muhalefet kanadının en büyük propoganda malzemesi olacaktı. Aynı günler içinde bir durum kesinlik kazandı: Türk heyetinin başarısı Kral Faysal'ın tavrına bağlıdır. Teknik heyetlerden dişe dokunur bir anlaşmaya varmak mümkün değildir. Değildir, çünkü çoğu, çoktan angaje olmuşlardır.

ARAPLAR «HAYIR» DİYOR

27 Nisan Cumartesi günü Türk Heyeti, kral Faysal tarafından kabul edildi. Erbakan'ın «önemli bir başarı» şeklinde nitelediği 1,5 saatlık görüşmeden sonra en yüksek düzeydeki Arap yöneticileri ile Türk heyeti bir masa başında toplandılar. Erbakan'ın, Kral Faysal'ın Türk asıllı karısından, islami birlikten, MSP'nin Suudi'ler katındaki etkisinden ve itibarından söz ederek kolayca yürüteceğini ilan ettiği pazarlık daha baştan çıkmaza girdi. Suudi Arabistan heyetinden toplantıya katılan Ticaret Bakanı El Avadi, Maliye Bakanı Prens Mussaat İbni Abdurrahman ve Petrol Bakanı Yamani, herhangi bir anlaşma zemini doğması için Türkiye'nin islam birliğine tam üye olması (Bu bir Anayasa değişikliğini gerektirmektedir), Israil'le ilişkilerin kesilmesi (Bu da bir dış politika değişikliğini gerektirmektedir) şartlarını öne sürdüler.

Görüşmeler pazar günü de devam etti. Dışişleri Bakanı Sakkaf, islam birliğine üye olunması konusunda ısrar ediyor ve Israil'le ilişkilerimizin kesilmesini ikinci şart olarak yeniden tekrarlıyordu. Gerçi bu arada Ege Denizinde petrol arama konusunda Yunanistan ile Türkiye arasındaki anlaşmazlıkta Suudi Arabistan Türkiye'nin tezini destekleyeceğini açıklamış, iki ülke arasında bir kültür anlaşması yapılması ilke olarak kabul edilmiş, Türkiye'nin Suudi Arabistan'da süper market niteliğinde iki satış bürosu kurması kararlaştırılmıştı. Ancak ucuz petrol konusunda herhangi bir anlaşma mümkün olmamış, öteyandan 1 milyarlık kredi konusu gündeme bile alınmamıştı. Görüşmeler çıkmaza girince pazartesi gününe kadar askıya alındı. Bu arada eli boş dönmemek konusunda kararlı olan Erbakan geziyi iki gün uzattı. Birler'in, af kanununun senatodan 93 oyu aşarak çıkmasından sonra heyetin hemen dönmesi yönündeki önerileri Erbakan'ca kabul edilmedi.

Benzeri konularda anlaşmalar imzalamak üzere Riyad'da bulunan Tunus ve Güney Kore heyetleri sırada beklerken Erbakan çıkmaza giren görüşmelere

müdahalede bulunması için Arabistan'ın ikinci adamı Prens Fahad aracılığıyla Kral Faysal'a başvurdu ve kralın Arap heyetine talimat vermesini rica etti. Gezi, muhalefetin daha sonra kıyasıya kullanacağı şekilde tatsız ilişkilerle ve ricalarla yürür hale gelmişti. Araplar, petrol konusunda hiç bir anlaşmaya yanaşmıyorlar, Türkiye'ye OPEC fiyatları ile petrol verebileceklerini (Bunun için herhangi bir gayrete ihtiyaç yoktur ve çeşitli petrol şirketleri bu fiyattan istenildiği kadar petrol sağlamaktadırlar), 1 Milyarlık kredi içinse başka Arap ülkeleri de krediye muhtaç olduğundan ve taleplerin hepsini karşılamak mümkün olmadığından sözediyorlar ve İslam Birliğine «tam» üye olunduğu takdirde, kurulacak olan İslam Bankasının bu krediyi kısmen karşılayabileceğini belirtiyorlardı.

Nitekim gezinin son günü yapılan görüşmelerde Araplar ucuz petrol vermek şöyle dursun, Türkiye'nin yabancı şirketlerden varilini 8,75 dolardan temin ettiği petrolü 10,80 dolardan teklif ettiler. Üstelik bu petrol Suudi Arabistan'ın devlet paylarından verilmiyor, petrolün ARAMCO'dan alınması şart koşuluyordu.

1 Mayıs günü Türk heyeti yurda dönerken topu topu üç anlaşma imzalanmıştı: İki ülke arasında işbirliği anlaşması (genel hükümler taşıyan ve pratik değeri pek az olan bir anlaşma), bir karşılıklı kültür alışverişi anlaşması ve bir ticari anlaşma.

Aynı gün muhalefet de taarruza geçti. Yılların din istismarcısı Ferruh Bozbeyli, Erbakan'ın gezi sırasındaki konuşmalarını Anayasanın laiklik ilkesinin çiğnenmesi, şeklinde değerlendiriyor ve Erbakan'ı Anayasayı çiğnemekle suçluyor, sermaye basını ise geziyi bir irtica olayı niteliğine büründürmeye çabalıyordu.

2 Mayıs Perşembe günü Türk heyeti yurda döndü. Erbakan daha Adana havaalanında «gezinin hedefine ulaştığını» öne sürdü. Ancak aynı gün yayınlanan Türkiye - Suudi Arabistan ortak bildirisi, başbakan yardımcısının sözlerini pek doğrulamıyordu. Bildiri ticaret ve kültür alışverişi konusundaki yuvarlak sözlerden sonra petrol konusuna geliyor ve aynen şöyle diyordu: «... Suudi Arabistan, bundan sonra da petrol konusunda Türkiye'ye gösterdiği ilgiyi sürdüreceğini teyid eder...»

GEZİNİN MUHASEBESİ

Aslında heyetin Riyad'dan hareketinden önce Petrol Bakanı, Türk heyetinin kaldığı otele sürpriz bir ziyaret yapmış ve — anlaşılan Kral Faysal'ın etkisi ile — petrol konusunun Suudi Arabistan Bakanlar kurulunda yeniden ele alınacağına dair söz vermişti. Erbakan'ı umutlandıran da bu söz olmuştu.

Muhalefet geziyi «Türkiyeyi 50 yıl geriye götürdü» şeklinde suçlarken Erbakan da tam hedefine ulaşmış şeklinde gösterme gayretinde idi. Ama çeşitli yorumlar ve haberler elendikten sonra bir yargıya varmak gerekirse Erbakan'ın Suudi Arabistan gezisi hedeflerine ulaşamamıştır. Kredi konusunda hiç bir şey elde edilmemiş, ucuz petrol konusu ise «Hele bir görüşelim, biz size sonra haber veririz» şeklinde geçiştirilmişti. Geçiştirilmişti diyebiliriz çünkü, daha sonraki günlerde Suudi Arabistan Büyükelçisi petrolle ilgili kararın henüz alınmadığını, pek yakın bir gelecekte alınacağını resmen açıklıyor ve Suudi Arabistan'dan umudu kesen hükümet Libya ve Irak'la görüşme zemini hazırlama gayreti içine giriyordu. Özellikle Libya'da Kaddafi'nin yerine geçen Callud'un Türkiye'ye yapacağı gezi (Daha sonra af oylamasından doğan hükümet bunalımı dolayısıyla Türkiye hükümetinin ricası üstüne gezi ertelendi) bu konu için bir fırsat olarak kabul ediliyordu.

Ancak muhalefetin de geziye yönelttiği eleştiriler her türlü ciddiyetin sınırlarını aşıyor ve bütün sermaye basını ve partileri el birliği ile Türkiye'yi irtica nın göbeğine düşmüş gibi gösterme gayreti içine giriyorlardı.

Gezi üstüne ille bir yorum yapılacaksa, en doğrusunu geziye katılan bir gazeteci yaptı: Erbakan geziden önce öyle bir hava yarattı ki, gezi baştan başarısızlığa ve fiyaskoya mahkum oldu ve bu yüzden dağ fare doğurdu...

2 Mayıs 1974

● Kar hadleri artırılmadığı takdirde akaryakıt satışını durduracakları iddiasında, bulunan Akaryakıt bayilerinin kâr hadleri yüzde 30 oranında artırıldı. Karar Hükümetin aracılara bir tavizi olarak yorumlandı.

● Tokat bağımsız milletvekili Cevat Atılgan ile Mardin DP milletvekili Ahmet Türk CHP'ye girdiler. Böylece CHP'nin milletvekili sayısı 187'e yükseldi. Erzurum bağımsız milletvekili Fuat Fırat'ın da CHP'ye katılacağı söyleniyor.

● Çağdaş Metal İş Sendikasından istifa ederek DİSK üyesi Maden İş Sendikasına katılan işçiler, işveren tarafından fabrikaya alınmadılar.

3 Mayıs 1974

● Türkiye Sanayi Odaları ortak toplantısı İstanbul'da başladı. Odalar ve oda yöneticileri arasındaki görüş ayrılıklarını ortadan kaldırmayı amaçlayan toplantıda AP yanlısı Şinasi Ertan ile hükümetle diyalog kurulmasını savunan İstanbul Sanayi Odası Başkanı Nurullah Gezgin tartıştılar.

● TPAO, Ege'de petrol arama işini 800 bin dolar karşılığında bir ABD firması olan «Amerikan GSI'ye» ihale etti. Şirket 4 bin kilometrelik bir saha içinde sismik sondaj çalışmaları yapacak.

5 Mayıs 1974

● Fransa'da Devlet Başkanlığı için yapılan seçimin ilk turunda Adaylardan hiçbiri yeterli oyu toplayamadı. İkinci ve sonuncu tur 19 Mayıs'ta yapılacak. İlk turda sol cephenin adayı Mitterand yüzde 43, 7 ile en yüksek oyu aldı. Giscard d'Estaing yüzde 33 oy alarak ikinci tura katılacak öteki aday olmayı başardı. De Gaulle'cülerin adayı Delmas oyların yüzde 14 ünü alabildi.

● Hükümetin halk sektörü projesinin ilk adımı olarak, yurtdışındaki işçi tasarruflarının yöneltileceği holdinglerin hazırlığına girişildiği açıklandı. Açıklamaya göre holding sermeyesinin yüzde 20-30'u devletçe sağlanacak, geri kalanı ise yurtdışındaki işçi tasarruflarına ayrılacaktır.

● Millî Savunma Bakanı Hasan Esat Işık, Yunanistan'ın silahlanma girişimlerini destekleyen ABD'yi ve NATO'yu eleştirdi.

Halk sektörü: Evet mi Hayırmı?

İlke

«Halk sektörü» üzerindeki tartışmaların ne kadar ve nereye kadar süreceği; uygulama çabalarının ise hangi somut biçimleri alacağı; hatta sürdürülüp sürdürülmeyeceği şu anda belirsiz ve büyük ölçüde CHP'nin iktidarda kalıp kalmamasına bağlı. Geçtiğimiz günlerde çeşitli çevreleri yoğun bir biçimde iş-

gal eden «halk sektörü» kavramının, arkasında pek fazla bir iz bırakmaksızın unutulup gitmesi bile mümkün. Ancak, herşeye rağmen, ekonomik ve sosyal bünyemizde bir iz bırakmasa dahi, «halk sektörü,» bazı ideolojik tavırların berraklaşmasına, teşhis konmasına vesile oluşturmak bakımından ihmali, küçümsenmesi caiz olmayan bir kavram olarak görülmelidir.

Özünde, «halk sektörü», popülist biçimli küçük burjuva ideolojisinin, toplum mülkiyetinden ve büyük sermayeden tedirgin olan, ayrıca bu ikincisine karşı korunma içgüdüsü içinde bulunan küçük mülkiyeti yüceltici tavrıyla; teknokratların etkinlik, rasyonellik, birikim, sanayileşme özlemlerinin alelacele inşa edilmiş bir uzlaşması olarak nitelendirilebilir. Araya, Selâmetçilerin temsil etme iddiasında oldukları orta boyutlu Anadolu sermayesinin «hemşehri şirketleri» ve kasaba fabrikaları biçiminde tezahür eden toparlanma çabaları da katılınca, ortaya sistematik bir sentezin çıkması elbette ki söz konusu olamazdı. Buna rağmen, küçük mülkiyet, hatta orta sermaye gruplarının, kapitalist gelişimin insafsız kanunlarına karşı direnme olgusuna dayandığı, bu direnme ve çatışma olgusuna bir cevap aradığı sürece, «halk sektörü» ve benzeri «modelleri» hafife almak, arkasında yatan sınıfsal gerçekliği gözden kaçırmak yanıltıcı olur. Hatta, diyebiliriz ki, bu önerilerin tutarlı, işler ve yukarıda belirtilen sınıf çizgisine tam olarak oturan çözümlere dönüşmesine katkıda bulunmaktan dahi bir noktada kaçmamak gerekir.

«Halk sektörü» kavramının ardına sığınarak kavramı sınıf içeriğinden tamamen soyutlayan, masa-başı ütopyaları tezgâhlayan teknokrat «modelcileri» karikatürize etmek de bu olumlu tavrın zorunlu bir parçasıdır.

İşçi Sınıfına Gelince

Ama, meselenin bir de başka yönü var. Küçük burjuva ideolojisinin, «halk sektörü» kavramı adı altında işçi sınıfı saflarına yayılma teşebbüslerine gelince iş değişir. İşte o zaman, sendikaların ve işçi sınıfı ideolojisine meyyal aydınların uyanık olmaları, bu teşebbüslere «Dur!» demeleri bir görev olur.

İşçi sınıfı ideolojisinden kaynak alan bütün çözümler toplumların gelişmesini frenleyici değil hızlandırıcı çözümlerdir. İşçi sınıfı, kendi öz eğilimi itibariyle, işletme yönetiminde **işçilerin** kontrol ve denetiminden yanadır; hissedarların «demokratik» yönetiminden veya işçilerin kâra katılmasından değil. Kamu mülkiyetinden yanadır; halk şirketlerinden değil. İşçi sınıfını nicelik ve nitelik olarak güçlendiren büyük boyutlu ve modern işletmelerden korkmaz, askine gerçek varlığını onların içinde bulur. Sanayileşmeden ve sanayileşmenin büyük merkezlerde kurulmasından yanadır; zira, o modern bir sınıftır, «pastoral» bir özleme yabancıdır. Bilgilenmesi, bilinçlenmesi, hatta zayıf bir olasılıkla da olsa bireysel olarak çocuklarının eğitim yoluyla yoksulluktan kurtulma kapısının aralık olması ancak böyle mümkün olur da ondan. Yüzer ikiyüzer işçili, hatta hissedarlarının işçi olarak ta çalıştığı; belki de batmaması için devletin % 30-35 sermaye koyarak yönetime katılmadığı ve Anadolu sathına yayılmış fabrikacıklardan yana değildir işçi sınıfı. Sınıfsal gelişmesi açısından olmamalıdır. Sendika fonlarının, grev fonları olarak ve nihayet işçilerin eğitimi, dinlenmesi, kültürel ihtiyaçları için kullanılmasının dışında bir çözümü reddeder; hele, «halk sektöründen» hisse senedi almaya kesinlikle «Hayır!» der; demelidir.

Hal böyle iken, bir takım sendika liderlerinin, halk sektörünü sosyalizm ve kapitalizm dışında bir «üçüncü yol» olarak görüvermeleri ve bu üçüncü yola büyük bir tehalükle angaje olmaları düşündürücüdür.

Kısacası, «halk sektörü», küçük mülkiyetin, orta sermayenin büyük tekel-

ci sermayeye ve uluslararası finans-kapitale karşı direnmesinden (bu direnmenin çok daha aslî unsurları olan toprak reformu gibi programlarla birlikte ele alınmak şartıyle) kaynaklandığı oranda, eleştirici, fakat yıkıcı olmayan bir tavırla desteklenmelidir. İşçi sınıfı saflarında, küçük mülkiyet içgüdülerini tahrik eden, küçük burjuva ideolojisinin kök salmasına yönelmiş bir manevra biçimini aldığı her durumda ise, bu manevra isterse en «saygı değer» çevrelerden gelsin, «halk sektörü» veya başka adlar altında sunulan «üçüncü yol» modellerinin sessizce sineye çekilmesi ise elbette beklenemez. İşçi sınıfının en bilinçli üyeleri ve örgütleri, halk sektörü konusunda ortaya çıkan bu türden eğilimlerle mücadele etmelidirler.

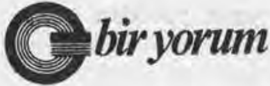
6 Mayıs 1974

● Bir süreden beri öğrenci yurtlarındaki devrimci öğrencilere yöneltilen faşist komando saldırılarına bir yenisi eklendi. Merkezefendi'deki Atatürk Öğrenci yurduna baskın yapan komandolar bir öğrenciyi yaraladılar. 77 Öğrenci gözaltına alındı. Bazı polis şefleri ile faşist komandoların işbirliği yaptığı söyleniyor.

● Eskişehir'de sağcı öğrenciler, 5 devrimci öğrenciyi bıçakladılar.

Olaylar daha sonra da devam etti. İki öğrenci daha komandoların saldırısına uğradı.

■ Şili'de Valdivia Askerî Mahkemesi Sosyalist Parti Bölge Sekreteri Uldaricio Figueroa ile Sosyalist Parti Militanı Victor Hormazabal'ı ölüm cezasına mahkum etti. Dört devrimci de müebbed hapse mahkûm edildiler.

Yaşamak ve Ölmek üstüne

Yusuf Ziya Bahadınlı

Montaigne, «bütün insanlar cılız varlıklarına öylesine bağlıdırlar ki, sağ kalmak için razı olmayacakları hiç bir kötü durum yoktur» demiş.

«Bütün insanlar» diyor Montaigne ve bunu altı yüz yıl önce söylüyor. Oysa kendinden önce de kendinden sonra da pek çok insan, «sağ kalmak için» değil, insanların daha insanca yaşayabilmeleri için, insanlık onurunu önde tuttuğu için, kendi ölümüyle başkalarının sağ kalmalarını sağlayabilmek için bir bayram yerine gidercesine ölümün üstüne yürümüştür.

Nâzım Hikmet yaşamak üstüne çok düşünmüş, çok yazmıştır.

«Yaşamak! bir ağaç gibi tek ve hür
Ve bir orman gibi kardeşçesine...»

diyen Nâzım, insanların biribirinden habersiz ve biribirinin dışında yaşamasını yaşamak saymıyor. Ve yine diyor ki:

«Yaşamayı ciddiye alacaksın,
hem de o derecede, öylesine ki.
insanlar için öleceksin,
meselâ, kolların bağlı arkadan, sırtın duvarda

yahut kocamana gözlüklerin, beyaz gömleğinle bir laboratuvarda
hem de yüzünü bile görmediğin insanlar için,
hem de hiç kimse seni buna zorlamamışken,
hem de en güzel, en gerçek şeyin
yaşamak olduğunu bildiğin halde.»

Yaşamak, hem de her şeyin tadına vara vara yaşamak elbette güzeldir. Güneşi, denizi, aşkı yaşamak; yeni sürülmüş yada yağmurdan sonra ıslak toprağı koklayarak; buz gibi kuyu suyuna sarkıtılmış kütür kütür Diyarbakır karpuzunu yada elmayı, yada inciri yiyerek; türkü söyleyerek, müzik dinleyerek; okuyarak, yazarak, gezerek ve de düşündüğünü söyleyerek, söylediğini yaparak ve dövüşerek yaşamak...

Yaşamak elbette güzel. Onurunu yitirmeden, büyük yada küçük çıkar uğruna köpekleşmeden, sırasında ölmeyi de göze alarak yaşamak...

Montaigne, «bütün insanlar çılız varlıklarına öylesine bağlıdırlar ki, sağ kalmak için razı olmayacakları hiç bir kötü durum yoktur» demiş. Ne var ki tarih her çağda, her fırsatta Montaigne'i yalanlamıştır.

Doğru yada yanlış, beğenelim yada beğenmeyelim, zamanlı yada zamansız kimi insanların güneşi, denizi, aşkı, toprak ve çiçek kokusunu, karpuzu ve inciri, müziği ve kitabı, düşündüğünü söylemeyi ve söylediğini yapmayı ve de kavgayı bir anda, bir ayaktopu oyuncusunun meşin topa büyük bir hızla attığı tekme örneği tekmelemesi «yaşamaktan» da güzeldir bir yerde...

Iki bin üç yüz yetmiş üç yıl önce Sokrat, gençliği baştan çıkarmakla suçlanmıştı. Mahkeme onu ölüme mahkum etti. Yargıçlara Sokrat:

«Siz bana, bundan böyle felsefeyle uğraşma, seni salıvereceğiz» diyecek olursanız, cevabım şu olacaktır: 'Yaşadıkça ve gücüm yettikçe felsefeyle uğraşmaktan vazgeçmeyeceğim; yaşlıları ve gençleri bedenden yada paradan çok, ruhlarını düşünmeleri, onu mükemmelleştirmeleri gerektiğine ikna etmekten geri durmayacağım. Atinalılar! bir değil, birkaç kez ölmem gerekse bile, başka türlü yapamam' diyeceğim...» demişti.

Sokrat, yargıçlara pişmanlık duyduğunu bir işaretle belli etseydi ölümden de hapislikten de kurtulacaktı.

Verilen zehri kendi eliyle içerek öldü.

Sokrat demokrasiye, materyalizme karşıydı. Insanla doğa arasındaki ilişkiyi görememiş, çok iyi bildiği diyalektikten gerçeği aramada yararlanmamıştı. Ama inandığı bir yolda öldüğü ve kendi doğrultusunda tutarlı olduğu için büyüktü Sokrat...

Cordano Bruno, dört yüz yıl önce Napoli'de bir manastırda papazdı. Biraz da manastırın kitaplığındaki binlerce ciltlik kitabı okuyabilmek için papaz olmuştu. Çağından birkaç yüzyıl ilerde bir kafaya sahipti. Ama ortaçağda yaşıyordu. Çağı onu kabul etmiyordu. Ülke ülke dolaştı. Kendini dinleyecek, söylediklerini anlayacak bir toplum bulamadı. Ülkesini ve halkını seviyordu. Venedik'e döndü. Onu zindana attılar. Baş engizitörle yargıçlar onu sorguya çektiler. Engizitörlerin, papazların gözleri Bruno'nun gözlerinde, dudaklarında boşuna gezindiler. Bruno, kendini seyreden on binlerce Romalıya baka baka yanıp kül oldu.

Elli yıl önce Bulgaristan'da faşizm kolgeziyor. Halk perişan, Faşizme karşı mücadele tek çıkar yol. Geniş bir cephe kuruluyor. Ilerici partiler tek cephede birleşiyorlar. Bundan ürken faşist yönetim, gemi azıya alıyor; ileri cephenin önde gelenlerinden iki binden fazla kişiyi tutukluyor. Halk bu davranışa karşı çıkıyor. Faşist yönetim, büyük bir teröre başvuruyor. Binlerce kişi kurşuna diziliyor, idam ediliyor. Bunlardan biri de papaz Andrey'dir. Idam alanına getiriliyor Andrey. Yürüyüşünde, davranışında en küçük bir korku yok. Basamakları çıkıyor,

bekliyor. Karşısında cellât. Cellât tiril tiril titriyor. Yağlı ipin ilmeğini bir türlü Andrey'in boynuna geçiremiyor. Andrey:

«Ver bana ipi beceriksiz mel'un!» diye bağırıyor. «Asılan benim, ama sen titriyorsun» diyerek ipi boynuna geçiriyor...

Beş yüz elli yıl önce Aydın taraflarında Börklüce Mustafa adıyla maruf bir kişi yaşar idi. Mustafa, Sımavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin'in müridlerindendi, ve «kadınlar müstesna olmak üzere erzak, melbûsat, mevâşî ve arâzî gibi şeylerin kâffesinin umûmun mâl-i müştereki addedilmesini» istiyordu. «Ben senin emlâkine tasarruf edebildiğim gibi sen de benim emlâkime aynı sûretle tasarruf edebilirsin» diyordu. Böylece «avâm-ı halkı bu nevi sözleriyle kendi tarafına celb ve cezb» ettiği için «Börklüceye tatbiyk olunan en müdhiş işkenceler bile onu fikr-i sâbitinden çeviremedi. Mustafa, bir deve üzerinde çarmıha gerildi. Kolları yekdiğerinden ayrı olarak bir tahta üzerine çivilendikten sonra büyük bir alay ile şehirde gezdirildi. Kendisine sâdık kalan mahremânı Mustafa'nın gözü önünde katledildi. Bunlar «Dede Sultan iriş!» nidalarıyla mütevekkilâne ölüme tevd-i nefs ettiler...»

«Şeyh Bedreddin'in tevellüdü 770 etrafında olmak lâzım geleceğini kuvvetle tahmin etmek mümkündür.»

«Tahsilini Mısırda ikmâl etmiş olan Şeyh Bedreddin, senelerce burada kalmış ve hiç şüphesiz bu muhitte büyük bir kuvvetli ilmiyeye mazhar olmuş idi.»

«Çelebi Sultan Mehmet kardeşlerine galebe ile vaziyete hâkim olunca Şeyh Bedreddini İznikte ikamete memur eylemiş idi.»

«Simavne kadısı oğlu işitti kim Börklücenin hali terakki etti, dahi İznikten kaçtı. İsfendiyara vardı. İsfendiyardan bir gemiye binip Eflak eline geçti. Andan gelip Ağaçdenizine girdi.»

«Bu esnada Ağaçdenizindeki Bedreddinin hali terakkide idi. Her taraftan bir çok halk yanına toplandılar. Bilûmum halkın kendisiyle birleşmesine ramak kalmış idi. Bundan dolayı Sultan Mehemmedin bizzat hareketi icap etti.»

«Ve Bayazit paşanın teklifiyle bazı kimseler kadı Bedreddinin silki mütabaatına ve müritliğine dahil oldular. Ve birkaç tedbir ile orman içinde derdest edip bağladılar.»

«Sirozda sultan Mehemmede getirdiler. Acemden henüz gelmiş bir danişmend var idi. Mevlâna Haydar derlerdi. Sultan Mehemmed yanında olurdu. Mevlâna Haydar etti 'şer'an bunun katli helâl amma, mali haramdır.»

«Andan Simavne kadısı oğlunu pazara iletip bir dükkân önünde berdar ettiler. Bir nice günden sonra müritlerinden birkaçı gelip anı andan aldılar. Şimdi dahi ol diyarda müritleri vardır.»

İki yıl önce, altı mayıs bin dokuz yüz yetmiş iki yılında üç genç asıldı Ankara'da: Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan. Yaşamın en güzel çağındaydılar. Gençtiler, okumuştular; ülkelerini, halklarını seviyordular. Mutlulukları, halkın mutluluğuyla özdeşti.

Yaşamın en güzel çağındaydılar. Doğayı, doğalığı yaşamak en doğal haklarıydı. İlkbaharın doğaya tazelik, yenilik, güzellik verdiği günlerde tomurcuklanmış ağaçlar arasında taze çimenlere basa basa ellerinde sevgililerinin elleri yürüyecek, koşacak, gezecek yerde altı mayıs sabahı asıldılar. Amerikan emperyalizmini, sömürüyü lanetleyerek, yurdun bağımsızlığını, halkın mutluluğunu dileyerek...

Yaşamın en güzel çağındaydılar. Yurdun, halkın kurtuluşu için kendilerine göre bir yol seçtiler. Bu yol üstüne konuşmak için biraz daha beklemek gerek. Ama onlar inanmıştılar, yüreklidiler. Ölmek mi! onu çoktan göze almışlardı.

Halklar yargılarını geç verirler, ama yüzde yüz doğru verirler. Halkımız kendisi için ölenleri unutmayacaktır.

Soylu olmadığı halde soyluluğu savunan Sokrat, iktidara gelen soylularca ölüme mahkûm edilmişti. Sokrat, soyluların yöneticileriyle bozuşmayabilir; başında çelenk, sırtında devrinin örtüsü, elinde siyah şarap bardağı, karşısında flüt çalan kadın, ortada yarı çıplak rakseden dansözler, yarım daire biçiminde yerleştirilmiş sedirlerden birine uzanmış, özlü, nükteli sözler söyleyerek alkışlar toplar, ömrünü böyle sürdürebilirdi...

Çağının en kafalı, en akıllı bilgini Bruno, siyah giysiler içinde, siyah sakalıyla elinde incil, devrinin elüstünde tutulan bir din adamı olabilirdi.

Andrey de öyle...

Sımavnalı Şeyh Bedreddin ile Börklüce Mustafa'nın yaşadığı devirde:

«Sedirde al yeşil dal dal Bursa ipeklisi
duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahya çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.»

Deniz Gezmiş, Hüseyin İnan, Yusuf Aslan öğrenciydiler. Üniversiteyi bitirdi bitireceklerdi. Dileselerdi bir elleri yağda, bir eller balda olabilirdi. Sokrat'ı biliyorlardı. Bruno'yu, Andrey'i duymuşlar mıydı bilmiyorum. Sımavnalı Kadıoğlu Şeyd Bedreddin'i, Börklüce Mustafa'yı mutlaka biliyordular.

Bilseler de bilmeseler de önemli değil bir yerde. İnsandan insana geçen ortak bir kavramın varlığına inanıyorum: ölümün bir noktada yaşamdan daha anlamlı, daha şerefli olabileceği...

7 Mayıs 1974

● İşkencelerle ilgili bir bildiriyi imzalayan 8 Ankara'lı avukat hakkında disiplin koğuşturması açan Ankara Barosu yöneticileri, 82 avukat tarafından protesto edildi.

■ Faşist komandolar saldırılarına devam ettiler. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi bahçesinde 2 öğrenci yaralandı. Daha sonra da Kadırga ve Site yurtlarına saldıran komandolar bıçak ve kamalarla bazı öğrencileri yaraladılar. Olaylarla ilgili bir bildiri yayınlayan İYÖKD İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği komandoların, İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür gençliğinin demokratik mücadelesini saptıramayacağını belirtti.

● Millet Meclisi Genel Kurulu, Senato tarafından değiştirilen af Kanunu Tasarısını yeniden ele aldı ve 232 oyla Senato'nun yaptığı değişiklikleri reddetti.

● Batı Almanya Başbakanı Willy Brandt istifa etti. Brandt istifa mektubunda, «Guillaume casusluğu davasındaki bütün ihmâlkârlığın sorumluluğunu kabul ediyor ve federal hükümetin başbakanlığından istifa ettiğimi açıklıyorum» dedi.

ALMANYA'DA TEKELCİ SERMAYE AT DEĞİŞTİRDİ

Federal Almanya şansölyesi ve Sosyal Demokrat Parti Başkanı Willy Brandt, baş danışmanının Doğu Almanya hesabına çalışan bir casus olduğunun iddia edilmesi üzerine, olayın bütün sorumluluğunu yüklenerek istifa etti.

Aslında Brandt'ın istifasını sadece Guillaume casusluk olayına bağlamak doğru olmaz. Bu son olayin sadece bir vesile olduğu ve hatta belki de uzun süreden beri özellikle hazırlandığı düşünülebilir.

Batı Alman finans oligar

şisi kaç zamandır at değiş tirmek istiyordu. Brand'ın Ortak Pazar içi politikası ABD'ye yeterince yakın bu lunmuyor ve bu durum Ba tı Alman sermayesinin bir bölümünü rahatsız ediyordu. Öteyandan, Brandt'ın Sosyal Demokrat Parti'si içindeki marksist Jusos'lar muhalefeti de tekelci sermayeyi tedirgin etmekte ve Brandt bu muhalefeti engeleyememekle suçlanmaktaydı.

Yeni bir ad aranıyordu. Bu aynı zamanda, tekelci sermayenin istekleri doğrultusunda daha rahat dav ranabilecek bir kişi demek ti. Maliye Bakanı Helmut Schmidt çoktan alternatif olarak hazırlanmıştı.

Schmidt ilk yaptığı basın toplantısında ABD ile daha sıkı bağlar kurulmasından yana olduğunu, ABD ile dostluğa önem verdiğini bildirdi.

Yeni Başbakan'ın Batı Almanya'yı ABD'ye daha fazla yaklaştırmak doğrultusunda çalışacağı ve bir süreden beri Sovyetler Birliği'ne karşı güdülen esnek politikayı katılaştıracağı anlaşılıyor. Öte yandan, Guillaume casusluk olayı Doğu Almanya ile dostluk ilişkileri olarak özetlenebilecek «Ostpolitik»i bir çeşit iflas ettirmek üzere kul lanılmış da olabilir.

Kısaca Brandt'ın istifasından sonra Batı Alman finans kapitalinin içerde ve dışarda izleyeceği politikanın daha da sağa kayacağı söylenebilir.

8 Mayıs 1974

● Yoğunlaşan komando saldırıları karşısında, komandoların yaratmak istediği silahlı çatışma ortamına girmek istemeyen devrimci öğrenciler üç gün süre ile üniversiteyi boşaltma kararı aldılar. Öğrenciler olayın «boykot» olarak nitelenmemesi gerektiğini de açıkladılar.

● Willy Brandt'tan boşalan Başbakanlığa, Alman Sosyal Demokrat Partisi üyesi ve Brand hükümetinin Maliye Bakanı Helmut Schmidt getiriliyor.

● Maliye Bakanlığınca yapılan bir açıklamada 1974'ün ilk üç ayında 18 milyarlık projeye teşvik belgesi verildiği belirtildi. Aynı açıklamaya göre özel sektör yatırımlarında iddia edildiği gibi duraklama değil, önemli artış var.

9 Mayıs 1974

● Af kanununu görüşecek olan karma komisyon kuruldu. Komisyonda 9 üye muhalefetten, 7 üyesi ise hükümetten yana.

● Türk Anneler Derneği, Adanalı Hacı Ömer Sabancı'nın karısı Sadıka Sabancı'yı yılın annesi seçti. Dernek, yılın annesi olarak Sadıka Sabancı'yı seçiş gerekçesini şöyle açıkladı: «Sadıka Sabancı 6 başarılı iş adamının annesidir... Türk eğitim Vakfına 25 milyon lira bağışlamıştır...»

● Faşist komando saldırıları devam ediyor. Atatürk öğrenci yurduna dışarıdan giren komandolar ile yurtta kalan devrimci öğrenciler arasında çatışma çıktı. Daha sonra Niğde, Trabzon, Sakarya yurtlarının bulunduğu sokakta da devam eden çatışmalar sonunda polis 25 öğrencinin yaralandığını bildiriyor. 41 öğrenci gözaltına alındı.

10 Mayıs 1974

● Genel Af Teklifi'ni görüşen karma komisyon 141. ve 142. maddeleri gene kapsam dışı bıraktı. Muhalefete mensup parlamenterlerin çoğunlukta olduğu karma komisyon, Senato'nun kabul ettiği af teklifini çok az değişiklikle benimsedi. Erim, 141 ve 142'nin kapsam dışı bırakılması yönünde oy kullandı.

● Ecevit, son günlerde yoğunlaşan

komando saldırıları ile ilgili olarak verdiği bir demeçte «affın gerçekleşeceğini uman bazı çevrelerin gençleri kışkırttığını» söyledi ve «Bir avuç insan kargaşa yaratamaz» dedi.

● Danıştay Başkanı İsmail Hakkı Tüzün, Danıştay'ın 100. kuruluş yıldönümü dolayısıyla yaptığı konuşmada, 12 Mart sonrasında gerçekleştirilen Anayasa değişikliklerine karşı çıktı ve yapılan değişikliklerle «Devletimizin medeni ve özgürlükçü çehresine gölge düşürebilecek hükümlerin yerleştiğini» söyledi.

12 Mart Sonrası ve Anayasanın İhlâli

Faik Muzaffer Amaç

12 Mart sonrası döneminde Anayasanın 40. maddesi değiştirilmiş ve ona 11 geçici madde daha eklenmiştir. Bu değişiklik iki aşamada yapılmıştır. Önce, 20 Eylül 1971 gün ve 1488 sayılı kanunla Anayasanın 35 maddesi değiştirilmiş ve geçici madde sayısı 11'den 20'ye çıkarılmıştır. Sonra 15 Mart 1973 gün ve 1969 sayılı kanunla Anayasanın 5 maddesi daha değiştirilmiş ve geçici madde sayısı da 22'ye çıkarılmıştır.

Zamanla, her şey gibi, Anayasaların da eskimesi doğal ve değiştirilmesi de zorunludur. Anayasamızda «Anayasanın değiştirilmesi» kenar başlığını taşıyan 155 nci madde de bu zorunluğun bir sonucudur. Ne var ki, 12 Mart sonrası döneminde Anayasada yapılan değişiklikler, ileriye değil geriye doğru olmuş ve 1961 Anayasasının ilkeleriyle çelişkili durumlar doğurmuştur.

Oysa, Anayasa'da değişiklik yapan kanunların da Anayasa'nın bütününe ve temel ilkelerine uygun olması zorunludur. Anayasanın Genel Gerekçesine göre: Eski D.P. iktidarının sonucunu hazırlayan etkenlerden biri parlamento çoğunluğunun her şeye muktedir olabileceği, kanısına kapılmış olmasıdır. Anayasa Mahkemesinin 13/4/1971 gün ve Esas : 1970/41, Karar 1971/37 sayılı bir kararında da belirtildiği gibi : Anayasa hükümlerinin, yasama organınca, hiç bir kayda tabi olmadan değiştirilebileceği sanılmamalıdır. Bu nedenlerle, Anayasamızda değişiklik yapan kanunların Anayasaya uygunluğunun Anayasa Mahkemesince, esas bakımından da denetlenmesi 1961 Anayasası temel ilkelerinin zorunlu bir sonucudur.

Anayasa Mahkemesi; yukarıda gün ve sayısı yazılı kararında bu konuda şöyle der :

> «Görüşmeler sırasında, Anayasa değişikliklerine ilişkin kanunların Anayasa Mahkemesince esas yönünden Anayasaya uygunluk denetimi yapılabilip yapılamayacağı konusu üzerinde de durulmuştur :
>
> Gerçekten Anayasa Mahkemesinin görev ve yetkilerini düzenleyen Anayasanın 147. maddesinin birinci fıkrasında; 'Ana-

yasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin Anayasaya uygunluğunu denetler.' denilmektedir. Anayasa değişiklikleri doğrudan doğruya Anayasanın metnine girdiği için denetleme görevi kapsamı dışında kaldığı ileri sürülebilir ise de, **bu değişiklikler Anayasanın, 157. madde uyarınca halkoyuna sunulması sonunda kabul edilmesinden sonra yeni bir kanunla Anayasa bütünü içine sokulmuş bulunduğuna göre böyle bir değişikliğe yol açan kanunun denetim dışında bırakılması düşünülemez. (...)**

Anayasalar bir devletin dayandığı hukuki yapının belkemiği niteliğindedirler. Devletin temel kuruluşlarının düzeni ile o kuruluşlara düşen görevler ve kişilerin hak ve ödevleri bu hukuki yapının bütününü oluştururlar. Ancak Anayasa düzeninin öyle temel kuruluşları, hak ve ödev kuralları vardır ki, bunların, çağdaş uygarlığın gereklerine aykırı hükümlere bağlanması düzenin bütününü sarsabilir. Sözgelimi Anayasanın 1. maddesinde yazılı Devlet şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hükmün değiştirilmesi Anayasa yapısını temelinden yıkar. Bu nedenle 9. maddede bu hükmün değiştirilmesinin teklif olunamayacağı belirtilmiştir. Cumhuriyet Devlet şekli; temel kuruluşları, hak ve ödev kuralları ile bir ilkeler manzumesidir. Şu halde Cumhuriyet Devlet şeklini ortadan silecek veya onu işlemez duruma getirecek olan Anayasa değişikliklerinin yapılamayacağı Anayasamızın gerek açık hükümlerinden, gerek ruh ve felsefesinden çıkmaktadır. Bu temel düşüncenin ulaştırdığı sonuç şudur ki; Anayasa'nın Devlet şekli hükmü dışındaki hükümlerinin, hiçbir kayda tabi olmadan, yasama organınca değiştirilebileceği sanılmamalıdır. **Çağdaş Anayasalar kendilerini koruyan ve teminat altına alan hükümleri ve müesseseleri de birlikte getirmeyi sağlamışlardır.** Bu arada klasik demokrasiden ayrımlı bir sistem olarak **Anayasa**'yı yasama organına karşı, daha açık bir deyim ile,**çoğunluğun baskısına karşı koruyacak kurum ve hükümlerin bizim Anayasamızda yer almış bulunduğuna işaret etmek gerekir. (...)**

Anayasanın tam bir uyum içinde birbirini tamamlayan genel hükümlerinin, Anayasa değişiklikleriyle sistem ve düzenin bozulması ve çelişkiler içine düşürülmesi bir bütün teşkil eden hukuki yapıyı sarsar ve yıkar. Bu durumda **Anayasa Mahkemesinin,** 147. madde ile kendisine verilen görev ve yetkileri kullanarak, **Anayasayı çoğunluğun egemenliğine karşı koruyabilmesi, Anayasa**'nın özellikle başlangıç kısmı, 2., 4. ve 8. maddeleri **hükümlerine uygundur.** Şu duruma göre Anayasa değişikliklerinin esas yönünden Anayasa Mahkemesinin uygunluk denetimine tabi olmayacağı yolundaki görüşün anayasal dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varılmıştır.»

Anayasa'ya göre : Parlamentoda üçte iki çoğunluk sağlayabilmiş olan bir kısım üyeler; kendilerini Anayasa Mahkemesinin üstünde görüp bu

karara uymazlık edemezler. Çünkü, Anayasa'nın 152 nci maddesine göre: «Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. (...) (Bu kararlar) Devletin yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.» Anayasamız «Anayasa'nın üstünlüğü ve bağlayıcılığı» kenar başlığını taşıyan 8 nci maddesine göre de, Anayasa hükümleri; yasama organını da bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Anayasa Mahkemesi; kararında, Anayasa'da değişiklik yapan kanunların Anayasaya uygunluğunu denetlemeye ve böylece «Anayasayı çoğunluğun egemenliğine karşı koruma» ya yetkili bulduğunu belirtmiştir. Anayasanın 147 nci maddesini değiştirmek suretiyle Anayasa Mahkemesinin elinden bu yetkiyi almaya kalkışmak «Anayasayı, çoğunluğun baskısına karşı koruyacak kurum ve hükümler» den yoksun bırakma amacı güder. Bu da Anayasa'nın ilkelerine aykırı düşeceğinden Anayasa'nın ihlâli olur.

Oysa, Anayasanın 35 maddesini değiştiren 20/9/1971 gün ve 1488 sayılı kanunla, bu 147 maddenin ilk fıkrası değiştirilerek Anayasayı çoğunluğun egemenliğine karşı koruma yetkisi Anayasa Mahkemesinin elinden alınmaya kalkışılmış ve böylece Anayasa ihlâl edilmiştir.

Sözü geçen fıkranın değişik şekli şudur:

> «Anayasa Mahkemesi, kanunların ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüklerinin Anayasaya, ANAYASA DEĞİŞİKLİKLERİNİN DE ANAYASADA GÖSTERİLEN ŞEKİL ŞARTLARINA uygunluğunu denetler.»

Bu değişik fıkranın, eskisinden farkı, büyük harflerle yazdığımız 6 kelimenin araya sokulmuş olmasından ibarettir. Ama, bu 6 kelimenin amacı «Anayasayı, çoğunluğun egemenliğine karşı koruyan kurum ve hükümlerden» yoksun bırakmaktır. Çünkü fıkranın bu yeni biçimine göre: Anayasa Mahkemesi Anayasa'da değişiklik yapan kanunların Anayasa'ya uygunluğunu esas bakımından denetleyemeyecek, sadece şekil şartları bakımından denetleyecektir.

Bu değişik 147 nci maddenin Gerekçesi de Anayasayı ihlâl kasdının bir kanıtı niteliğindedir. Çünkü gerekçe şöyledir:

> «Anayasa; Türkiye Büyük Millet Meclisini hem kanun vâzıı (koyucusu), hem de Anayasa vâzıı olarak yetkili kılmıştır. Kanun vâzıı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasarrufları, Anayasa'da belirtilen istisnalar dışında ve Anayasa'da gösterilen şekil, usul ve esaslara göre Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi tutulmuştur. Anayasa Mahkemesi, Yasama Meclislerinin İçtüzüklerinin Anayasa'ya uygunluğunu da denetlemeye yetkilidir. Ancak, **Anayasa Mahkemesinin, Türkiye Büyük Millet Meclisinin Anayasa vâzıı olarak yaptığı Anayasa değişikliklerini denetlemesi söz konusu olamaz. Nitekim, Anayasa'mızda, 4 ncü maddesinin 3 üncü fıkrasında (Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almıyan bir Devlet yetkisi kullanamaz.) hükmü yer almıştır.** Şu halde Anayasanın sadece kanunlara ve İçtüzüklere hasrettiği bir denetleme yetkisinin Anayasa Mahkemesince, Anayasa değişikliklerine teşmil edilemeyeceği tabiidir. Ancak, hemen gözönüne almak gerekir ki; Anayasa değişikliği,

Anayasanın 155 nci maddesinde görüldüğü üzere, gerek teklif, gerekse müzakere ve kabul bakımından kanunlardan farklı şekil şartlarına bağlanmıştır. Anayasa değişikliği, bu şartlar dışında kanunların tâbi olduğu müzakere usullerine tâbi olmakla beraber bir kanun değil, bir Anayasadır. Geçmiş yıllar tatbikatında Anayasa değişiklikleri kanun şeklinde kabul ve ilân edildiği ve bu değişikliklerden bazıları aleyhine iptal davaları açıldığı için, **Anayasa Mahkemesinin Anayasa değişiklikleri üzerinde denetim yetkisi bulunup bulunmadığı konusuna açıklık kazandırma ihtiyacı belirmiştir.** Bu denetim yetkisinin, Anayasa değişikliğinin, sadece teklif, müzakere ve kabul edilmesine ait Anayasa hükümlerine uygun olarak yapılmış bulunup bulunmadığı noktasına münhasır olduğu, esasa teşmil edilemeyeceği ve bu esasın Anayasa Mahkemesine yer veren bütün demokrasilerde de aynı tarzda kabul edildiği tesbit olunmuştur. Anayasanın 147 nci maddesindeki değişiklik bu anlam dışındaki yorum ve uygulamaya yer bırakmayacaktır.»

Gerekçeden açıkça anlaşıldığı gibi madde; Anayasada değişiklik yapan kanunların esas bakımından da denetlenebileceğine ilişkin Anayasa Mahkemesi kararını hükümsüz kılmak, bu karara bağlı kalmamak amacıyla değiştirilmiştir. Ayrıca Gerekçenin dikkati çeken bir yönü de şudur: Gerekçede Anayasa yorumlanmaktadır. Gerekçeye göre: 147 nci madde, anlam bakımından değiştirilmemiş sadece yanlış yorumları önlemek amacıyle bu biçime sokulmuştur.

Gerekçe; Anayasa Mahkemesinin, Anayasada değişiklik yapan kanunları esas bakımından da denetlemesini «Kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi» kullanmak diye nitelemiştir. Oysa, asıl, bu gerekçede «Kaynağını Anayasadan almayan bir Devlet yetkisi» kullanılmıştır. Çünkü, 1961 Anayasası Yasama Organına, kanunları ve Anayasayı yorumlama yetkisi vermemiştir.

1924 Anayasasının 26 ncı maddesinde (Büyük Millet Meclisi) nin görevleri arasında «kanunların yorumlanması» da sayılmış olduğu halde 1961 Anayasasının «Türkiye Büyük Millet Meclisinin görev ve yetkileri» kenar başlığını taşıyan 64 ncü maddesinde böyle bir görevden söz edilmemiştir. 1961 Anayasasına göre: Kanunlar ve Anayasalar ancak Anayasa Mahkemesince yorumlanır. Bu nedenlerle değişik 147 nci maddenin kendisinden başka gerekçesi de Anayasa'yı ihlâl eder niteliktedir.

Anayasanın 147 nci maddesi 1971 yılında değiştirilerek, Anayasada değişiklik yapan kanunların Anayasa'ya uygunluğunun Anayasa Mahkemesince esas bakımından denetlenmesi önlenmeye kalkışıldıktan sonra, artık «Anayasayı, çoğunluğun egemenliğine karşı koruyan kurum ve hükümlerin» yok edildiği düşünülmüş olmalı ki: 15 Mart 1973 gün ve 1699 sayılı kanunla, Anayasanın ihlâlinde daha da ileri gidilmiş; Anayasa'ya, sıkıyönetim mahkemelerinin, sıkıyönetim kalktıktan sonra da görevlerini sürdürmelerini sağlayıcı Geçici bir madde eklenmiştir. Anayasaya böyle bir geçici madde eklenmesinin anlam ve amacını anlamak için dört yıl öncesini hatırlamakta yarar vardır:

26 Nisan 1971 günü 11 ilde ilân edilip İstanbul ve Ankara'da 26 Eylül 1973 gününe kadar sürdürülen iki yıl beş aylık son sıkıyönetim döneminden önceki sıkıyönetimlerde, sıkıyönetim Mahkemelerinin görev ve yetkileri sıkıyönetim süresiyle bağlı idi. Sıkıyönetim kalkınca, sıkıyönetim mahkemeleri artık ellerindeki davalara bakamıyor; dava dosyalarını adliye mahkemelerine göndermek zorunda kalıyordu. Oysa, hükûmet adliye mahkemelerine güvenemiyordu. Çünkü, bu mahkeme hâkimlerinin atanmaları, yer değiştirmeleri, terfileri ve cezalandırılmaları Anayasa'nın öngördüğü hâkimlik güvencesine uygun bir biçimde düzenlenmişti. Yürütme Organı'nın adliye mahkemelerine söz geçirmesi olanağı yoktu. Bu nedenle, yürütme organı tarafından atanan, yer değiştirmeleri, terfileri ve cezalandırılmaları yürütme organının elinde bulunan, tek kelime ile, hâkimlik güvencesinden yoksun olan sıkıyönetim hâkimlerinin kararları ile adliye mahkemelerinin kararları birbirine uymuyordu. Örneğin, 15 - 16/Haziran/1970 olayları üzerine ilân edilen sıkıyönetim döneminin Sıkıyönetim Mahkemesi; DİSK yöneticilerini tutuklamış ve tahliye istemlerini sıkıyönetim süresince reddetmişti. Oysa, sıkıyönetim kalkıp dava dosyası İstanbul 4. Ağır Ceza Mahkemesine gönderilince, bu mahkeme, ortada DİSK yöneticilerinin tutuk bırakılmalarını gerektirecek bir neden görmediğinden sanıkların hemen tahliyelerine karar vermişti.

Aynı davalarda, hâkimlik güvencesinden yoksun hâkimlerden kurulu sıkıyönetim mahkemelerinin kararları ile hâkimlik güvencesine sahip adliye mahkemelerinin kararları arasındaki bu çeşit çelişkili durumlar iktidar çevrelerince iyi karşılanamazdı. Bu durumun tekrarlanmaması için, onlarca, çıkar yol şu idi : Sıkıyönetim Mahkemeleri, başlamış bulundukları davalara, sıkıyönetim kalktıktan sonra da bakmalıydı. Bu da, 13/5/1971 günlü 1402 sayılı SIKIYÖNETİM KANUNU'nun 23 ncü maddesiyle sağlandı. Çünkü bu madde şöyle idi :

> «Sıkıyönetimin sona ermesiyle Sıkıyönetim Komutanlığı nezdinde kurulan askeri mahkemelerin ve mahkemeler nezdindeki askeri savcıların yetkileri sona ermez. Askeri mahkemeler ve askeri savcılar sıkıyönetim bölgesindeki bir kıta komutanının veya askeri kurum âmirinin nezdinde, eldeki işlere münhasır olmak üzere faaliyetlerine devam ederler. Bu hallerde, sıkıyönetim komutanlığı nezdinde kurulan Sıkıyönetim Askeri Mahkemeleri birden fazla ise sayıları ihtiyaca göre azaltılabilir.»

Demek ki, artık, sıkıyönetim mahkemesindeki davalar, sıkıyönetim kalkınca adliye mahkemelerine gönderilmeyecek ve böylece, adliye mahkemeleri; sıkıyönetim mahkemelerinin aylarca tutuk bıraktığı bir kişinin sebepsiz yere tutuk bırakıldığını ortaya koyamayacaktı.

Ne varki, sonradan Anayasa Mahkemesince kapatılan, Türkiye İşçi Partisi; Sıkıyönetim Kanunu'nun kimi maddelerini ve bu arada 23 ncü maddesini Anayasaya aykırı bulduğundan Anayasa Mahkemesinde iptal davası açtı. Madde, Anyasa Mahkemesince iptal edildi.

Anayasa Mahkemesi; 15 ve 16 Şubat 1972 günlü, Esas : 1971/31, Karar : 1972/5 sayılı kararında bu konuda şöyle demişti :

«Sıkıyönetim dönemine özgü yetkilerden bir bölümünün bu dö-

nemin bitmesinden sonra da uygulama alanında kalmasının kanunla sağlanmasına Anayasanın (...) 124. maddesi hükümleri elvermez. Öte yandan, yine Anayasanın değişik 138. maddesinin üçüncü fıkrası, askeri mahkemelerin, savaş veya sıkıyönetim hallerinde hangi suçlar ve hangi kişiler bakımından yetkili olduğunun kanunla gösterilmesini buyurmuştur. Bu hüküm aynı zamanda askeri mahkemelerin sıkıyönetim yönünden yetkilerinin sıkıyönetim devam ettiği süre ile sınırlı bulunduğu ve sıkıyönetim kaldırılınca bu yetkinin de sona ereceği kuralını kendi içinde taşır. Olağanüstü durum artık yoksa olağanüstü yolların ve tedbirlerin de sona ermesi ve olağan hukuk düzeninin tüm gerekleriyle geri gelmesi doğaldır. Sıkıyönetim kalkınca askeri mahkemeler artık sıkıyönetim suçları ve suçluları yönünden 'Bir kimsenin kanunen tabi olduğu mahkeme' niteliğini yitirir ve sıkıyönetime özgü yetkileri uzatmakla 'Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulması' gibi bir yola gidilmiş olur. Böylece Anayasa'nın değişik 32. maddesi hükümleriyle de çatışma ve çelişme durumu ortaya çıkar.

Yukarıdan beri açıklananlar 1402 sayılı Kanunun 23. maddesinin Anayasanın değişik 32., 124. ve 138. maddelerine aykırılığını açıkça ve başka tartışmayı gerektirmeyecek biçimde ortaya koymaktadır. Maddenin iptal edilmesi gerekir. (...)

SONUÇ : (...) 23. maddenin Anayasaya aykırı olduğuna ve iptaline (...) karar verildi.»

Görüldüğü gibi, Anayasa Mahkemesi, Sıkıyönetim kalktığı halde, sıkıyönetim mahkemelerinin kalkmamasını sağlayan kanun hükmünü Anayasaya aykırı bulmuş ve yürürlükten kaldırmıştı. Öyle ise, sıkıyönetim kalkarken sıkıyönetim mahkemelerinin de kalkması gerekirdi. Ne var ki, egemen güçler, Anayasa Mahkemesinin bu kararına rağmen, sıkıyönetim kalksa da sıkıyönetim mahkemelerinin kalkmamasını istiyordu. Onun için kanunların Anayasaya uygun biçimde düzenlenmesi yerine, Anayasanın; kendisine aykırı bulunan kanunlara uydurulması yoluna gidildi. Bu amaçla, Anayasa'ya şu geçici madde eklendi :

«Geçici madde 21 — Sıkıyönetimin kaldırıldığı tarihte sıkıyönetim mahkemelerinde görülmekte bulunan davalar sonuçlandırılıncaya kadar bu mahkemelerin görev ve yetkileri devam eder. Kamu davası açılmamış dosyalar ile duruşmanın tatiline karar verilmiş davalar durumlarına, niteliklerine ve kanun hükümlerine göre görevli ve yetkili mercilere verilir.»

Anayasa Mahkemesince, Anayasanın 32., 124. ve 138 nci maddelerine aykırı olduğu açıkça belirtilerek iptal edilmiş olan 1402 sayılı kanunun 23 üncü maddesi hükmünü tekrar yürürlüğe koyabilmek için bu hükmün bir benzerini Anayasa'ya sokmakla Anayasanın ihlâl edilmiş olduğu ortadadır. Çünkü bu Geçici madde ile, Yasama Organını da bağlayan Anayasa Mahkemesi kararı hükümsüz bırakılmış ve böylece Yasama Orga-

nının da yargı denetimi altında bulunmasını sağlayan anayasa ilkesi çiğnenmiştir.

Parlamentoda üçte iki çoğunluğu sağlayan bir kısım üyeler, Anayasanın 147 nci maddesini değiştirip kendilerini yargı denetiminden kurtardıkları kanısıyla Anayasayı ihlâlde bu kadarla da kalmamışlar; Anayasayı 1699 sayılı kanununa koydukları yeni hükümlerle mahkemelerin bağımsızlığı, tarafsızlığı, hâkimlik güvenmesi, savunma hakkı, kanuni yargı yolu gibi Anayasa ilkelerini olağan dönemlerde de, süresiz olarak, yok eden Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kurulmasını da sağlamışlardır.

Ne var ki, Anayasa Mahkemesi Kararında da belirtildiği gibi : «Bu değişiklikler Anayasanın, 157 nci madde uyarınca, halkoyuna sunulması sonunda kabul edilmesinden sonra yeni bir kanunla Anayasa bütünü içine sokulmuş bulunduğuna göre böyle bir değişikliğe yol açan kanunun denetim dışında bırakılması düşünülemez.»

Bu nedenle :

Anayasa Mahkemesinin; Anayasa'da değişiklik yapmakla kalmayıp Anayasayı ihlâl eden bu kanunları iptal edeceğine ve Yüce Divan sıfatını da taşıyan Anayasa Mahkemesi önüne 12 Mart sonrası döneminin yetkili kişilerinin sanık olarak çıkartılabileceklerine inanıyoruz.

11 Mayıs 1974

● 1974 Mali yılı bütçesi Cumhuriyet Senatosunda reddedildi. 140 Senatörün katıldığı oylamada, 65 kabul, 75 red oyu çıktı. Ancak Senato'nun bütçe ile ilgili kararı Anayasa gereği bir güven oyu niteliği taşımamaktadır.

● Zeytinyağı fiyatlarına yüzde 20 oranında zam yapıldı.

● Aralarında Mahir Çayan'ın eski karısının da bulunduğu ve 7'si Türk, 1'i Cezayirli, 1'i de Filistinli 9 genç Fransa'da Corbeil Mahkemesi tarafından «Silah ve patlayıcı madde bulundurdukları, sahte kimlik belgeleri düzenledikleri» gerekçesiyle 5-13 ay arasında hapis cezasına mahkûm edildiler.

● MHP Genel Başkanı Alpaslan Türkeş, Adana'da düzenlediği açık hava toplantısında komando denilen MHP'li gençlere hitaben yaptığı konuşmada «Solculara karşı bizden alacağınız direktiflerle hareket edeceksiniz. Bizim direktifimiz dışında davrananlar bizden olamaz.» dedi. Türkeş konuşmasının bir başka yerinde de «Bizden direktif alır almaz solcuları kendi kazdıkları mezarlara gömeceksiniz» dedi.

● Bayar gelecek günlerdeki siyasi tutumunu tesbit etmek üzere eski DP'lileri 16 Mayıs'ta İstanbul'da bir yemeğe çağırdı.

14 Mayıs 1974

● İtalya'da boşanma konusundaki referandum, boşanmaya «evet» diyenlerin başarısıyla sonuçlandı. 37,5 milyar seçmenin yüzde 59,1'i boşanma'ya «evet,» yüzde 40, 9'u «hayır» oyu verdi. Sonuç, Vatikan'ın, İtalyan halkı ve hükümeti üzerindeki geleneksel ağırlığının iflası olarak yorumlanıyor.

● Türk lirasının değeri, ABD dolarına göre 50 kuruş yükseltildi. Doların yeni ihracat kuru, 13 lira 50 kuruş olarak saptandı. Karar genellikle olumlu karşılandı.

● Eskişehir'de ilerici öğrencilere saldıran komandolardan 3'ü tutuklandı.

● Sol yayınları sahibi ve çevirmen Muzaffer Erdost, Sosyalist Ekonominin Meseleleri, adlı kitaptan dolayı TCK'nun 142 Maddesi uyarınca 7,5 yıl hapse mahkûm edildi. Daha önce de dört ayrı kitaptan toplam 30 yıl hüküm giymiş olan Erdost'un 142. maddeye göre aldığı cezaların toplamı 37,5 yıl hapse yükseldi.

● Genel Af kanunu'nun Millet Meclisi'nde yapılan son oylamasında Millî Selamet Partisine mensup 20 milletvekili AP, DP, CGP paralelinde oy kullanınca 141 ve 142. maddeler affın kapsamı dışında kaldı.

AF KANUNU'NUN PARLAMENTO'DAKİ SERÜVENİ

Af konusu bugün olduğu gibi kuruluşunda da CHP - MSP koalisyonunun en pürüzlü pazarlık maddesi idi. Gerçi her iki parti de seçim propogandalarında genel af üzerinde durmuşlar, özellikle MSP sözcüleri «Fikir suçu diye bir şey tanımıyoruz. Bütün fikirler serbest olacaktır» şeklinde konuşmuşlardı. Ne var ki başta sermaye olmak üzere ülkenin bütün antidemokratik ve gerici güçlerinin af konusundaki saldırıları, gene özellikle MSP kanadında sık sık tereddütlerin çıkmasına yol açıyordu. Nitekim koalisyon kurulurken ortaya çıkan en önemli pürüz de bu oldu. 22 Ocak günü toplanan CHP - MSP ortak af komisyonu düğümü çözemedi ve çözümlemek üzere, liderlere (Ecevit - Erbakan) havale etti. MSP 163. maddeye karşılık yalnızca 142. maddenin af kapsamına alınmasına yanaşıyor, 141. maddeyi af dışı bırakmak istiyordu.

Bu pürüz halledildi ve koalisyon kuruldu. Koalisyon protokolunda ve hükümet programında af yuvarlak anlatımlarla yer aldı. İç barışın sağlanmasından sözediliyor, affın bir «atıfet» olduğu üzerinde titizlikle duruluyor ve kapsamı konusunda dişe dokunur bir açıklık getirilmiyordu.

Aynı günlerde ve onu izleyen günlerde, af yalnız koalisyon kanatlarının değil ülkenin bütün demokratik ve antidemokratik güçlerinin karşılıklı tartışmalarının odak noktasını oluşturdu.

1 Mart günü CHP - MSP ortak af tasarısı açıklandı. Sermaye kanadı da suçlamalarının dozunu artırdı. Tasarı metninde 141 ve 142. maddelerin de yer almış olması muhalefetin temel itirazını teşkil ediyordu. Eleştiriler, orduya jurnal niteliğine ulaştı. Hükümetin tasarıyı partilerin ortak tasarısı olarak hazırlatmakla, Güvenlik Kurulu'nun konuyu görüşmesine engel olduğu söyleniyor, MSP komünistleri affederek, tabanına ihanet eden bir parti olarak yıpratılmak isteniyordu. Ayrıca bütün muhalefet 141, 142 ve 146. maddeden hüküm giyenlerin affını önlemek için direniş kararı aldı. AP bu kararını 7 Mart günü resmen açıkladı.

21 Mart günü, AP'nin, MSP saflarında kulise başladığı ve bazı MSP'li parlamenterleri 141, 142 konusunda ikna etmeye uğraştığı haberleri duyulmaya başladı. 23 Mart günü Ecevit ve Erbakan artan söylentileri yalanlamak zorunda kaldılar ve affın tasarıda yer aldığı gibi gerçekleşeceğini bildirdiler. Ancak MSP kanadındaki çalkantılarla ilgili haberlerin önü alınamıyordu. Nitekim MSP grup Başkanlığı, 24 Mart günü bir açıklama daha yapmak zorunda kaldı ve «Partinin sarsılmaz bir bütün olduğunu» söyledi. Fakat sızan haberlerden bir anlaşmazlığın var olduğu ve bazı MSP'lilerin 141 ve 142. maddelerin afına karşı oldukları anlaşılıyordu. 26 Mart günü bu anlaşmazlığın giderildiği öğrenildi ve 27 Mart günü Genel Af Kanunu Tasarısı Millet Meclisinde görüşülmeye başlandı.

Kavgalı geçen oturumlar dan sonra 4 Nisan günü Millet Meclisi 141 ve 142 maddeleri de içine alan af kanununun bütününü oylayıp kabul etti ve maddelere geçildi. Olayların gelişimi boyunca tartışmanın kilidini 141 ve 142. madde-

ler oluşturuyordu. Bakanlar, liderler sık sık açıklama yapıyorlar ve affın Millet Meclisinin benimsediği şekilde çıkacağı konusunda teminatlar veriyorlardı. Aynı günlerde sermaye basınının AP'li kanatları da karşı propogandanın dozunu artırdılar. Ancak bunlar işin görünür yanıydı. AP ve Demokratik Parti asıl çalışmalarını direkt seçmenlere yönelttiler. MSP'nin güçlü olduğu yörelerde yoğun bir propoganda işletiliyor, yüzlerce, binlerce imzalı protesto mektupları düzenleniyor ve MSP genel merkezine iletiliyordu. Bazı MSP örgütleri de bu kampanyaya katıldılar. Tokat'ta, başta MSP olmak üzere AP, DP, CGP ve MHP il yönetim kurulları ortak bildiri yayınladılar ve 141 ve 142. af kapsamında kalmasına karşı çıktılar. Konya MSP teşkilatı sözlü ültimatomlarla MSP genel merkezini tehdit ediyor, Maraş'ta sürekli kahve toplantıları düzenlenerek MSP'nin «komünistleri affetmemesi» isteniyordu.

Şevket Kazan (Adalet Bakanı) 7 Nisan'da bir demeç verdi ve «Artık geri dönemeyiz» dedi.

Bu süre içinde Meclis de kanunun maddeleri üzerindeki görüşmesini tamamlamış ve 185 red oyuna karşılık 207 oyla kabul etmişti. Oylama sırasında öteden beri adları üzerinde «manidar» yorumlar yapılan bazı MSP milletvekillerinin bulunmayışı af konusundaki ilk ciddi alarm oldu. Erbakan, durumu «Arkadaşlar oylamayı ertesi gün yapılacak sanıyorlardı. O yüzden bulunamadılar» gibi açıklamalarla geçiştirmek istedi; ne var ki gelişmeler Erbakan'ı yalanlıyordu. MSP içinde bir kanat 141 ve 142. maddelere oy vermemekte direniyordu ve direneceklerini saklamaksızın belirtiyorlardı. Af Senato'ya sevkedildi.

Daha sonraki günler, Erbakan - Asiltürk - Adak üçlüsünün içte, grubu ikna; dışta ise, affın Millet Meclisinde kabul edilen metin halinde kanunlaşacağı şeklindeki seri demeçleriyle geçti.

Senato Komisyonu 18 Nisan günü af ile ilgili çalışmalarını tamamladı. 146/3, 141 ve 142 kapsam dışı bırakılmıştı. 19 Nisan günü Senato Komisyonu'nun kararı resmen açıklandı. Aynı gün Erbakan bir demeç verdi ve «Af kanunu üzerinde AP'nin Senatoda yapmak istediği değişiklikler önemli değildir. MSP'lilerin tümü oylamada bulunacak ve af kanunu Millet Meclisinden çıktığı gibi kanunlaşacaktır» dedi.

Senato Af Kanununu 24 Nisan günü görüşmeye başladı. Üstelik sanıldığının tersine muhalefet, engellemesini «geciktirme» şeklinde yürütmeyeceğini de ilân ediyor ve AP'li Rafet Rendeci «Affı bir, iki gün içinde senatodan çıkaracağız» diye açıklamalar yapıyordu.

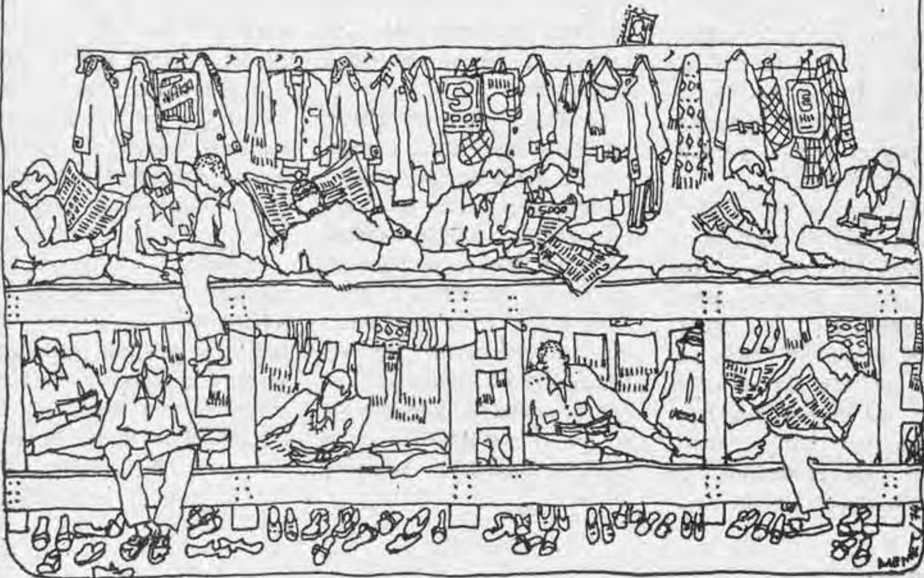
Affın senatoda görüşülmesi başlar başlamaz, uzun süre önce tezgahlanmış bir transfer şişirilerek kamuoyuna duyuruldu: CHP Erzurum Milletvekili Gıyasettin Karaca AP'ye geçti ve istifa gerekçesini «141 ve 142. maddelere oy vermemek için bu yolu tutmak zorunda kaldım» şeklinde açıkladı.

Tartışmalı da olsa kısa süren bir kaç oturumdan sonra Senato 27 Nisan günü 96 oyla, Senato Komisyonunun hazırladığı metni kabul etti. 27 Senatör red, oyu vermiş, 1 senatör ise çekimser kalmıştır. Bu durumda Millet Meclisi kendi metnini ancak 226 oy ile kanunlaştırabilecekti. Aralarında Cevdet Sunay, Naim Talu ve Nihat Erim'inde bulunduğu Cumhurbaşkanı kontenjanından senatoya girenlerin büyük bir çoğunluğu da oylarını muhalefet kanatlarının görüşleri doğrultusunda kullanmışlardı.

29 - 30 Nisan günleri MSP içindeki durum yeniden tartışma konusu oldu. Ankara'da gene mebus pazarları kurulduğu ve bir çok MSP'linin «satın alındığı» haberleri fısıltı gazetesi ile yayılıyor, MSP'li liderler de aralıksız bu söylentileri yalanlıyorlardı. Ancak İhsan Karaçam, Hüsamettin Akmumcu, Ahmet Tevfik Paksu ve Emin Acar'ın 141 ve 142'ye «hayır» dedikleri hemen hemen kesinleşmişti. AP ve DP'nin, MSP'li milletvekillerine yönelttiği baskı ise aralıksız sürüyordu. Aynı günlerde Adalet Bakanı Kazan'ın mütalaa istediği Askerî Yargıtay'ın 141 ve 142'yi fikir suçu kabul etmesi, hükümetin umudunu gittikçe artırmıştı. Erbakan, Suudi Arabıstan gezisinde idi ve CHP'li Birler'in uyarılarına rağ-

ZAMAN AKAR, ZAMAN GEÇER,
ZAMAN ZİNDAN İÇİNDE;
BİZ MAPUSTA GÜRÜL GÜRÜL YATARDIK
YILAN ÇIYAN İÇİNDE.

enver gökçe

men geziyi iki gün daha uzattı. Oysa Gündüz Sevilgen'in başını çektiği bir grup, teşkilatı durmadan dolaşıyor ve 141 ve 142'nin af kapsamından çıkarılması için çalışmaları örgütlü bir hale getiriyorlardı.

MSP'ye yöneltilen saldırıların dozu da en yüksek noktasına ulaşmıştı. 1 Mayıs günü Şevket Kazan İstanbul'da bir basın toplantısı yaptı ve 141 ve 142 için referandum yapılmasını önerdi.

2 Mayıs günü Millet Meclisi Komisyonu Senato'da yapılan değişiklikleri önemsiz iki tanesi hariç hepsini reddetti ve ilk tasarı haline getirdi. Bu arada Ecevit de iki transfer yaparak Ahmet Türk (DP) ve Cevat Atılgan'ı (Bağımsız) CHP'ye geçirdi. İki milletvekili ise CHP'ye katılmamakla birlikte CHP yönünde oy kullanacaklarını belli ettiler. Hükümet karşı saldırıya geçmişti.

Ancak komando adı verilen MHP'li faşist güçlerin öğrenci yurtlarından başlattıkları terör ve saldırılar da aynı günlerde yoğunlaştırıldı. Affın tartışıldığı günlerde tipik provokasyonlarla «Bir sağ sol çatışması başlıyor» havası yaratılmak isteniyordu.

7 Mayıs günü Millet Meclisi affı yeniden görüştü ve hükümet bir gövde gösterisi yaptı. Senato metni benimsenmiyor ve Millet Meclisi metinleri 226'yı rahatça geçerek kabul ediliyordu. 141 ve 142. maddeleri içine alan ünlü 5. madde 231 oyla reddedildi ve 231 oyla Millet Meclisi metni kabul edildi. Hemen ardından da affın sondan bir önceki adımı olan karma komisyona havale edilen tasarı, çok küçük bir kaç değişiklik dışında Millet Meclisince ilk kabul edilen metin idi.

Affın asıl engellenmesinin Senato - Meclis Ortak Komisyonunda olacağı umuluyordu. 8 ve 9 Mayıs günleri, komisyona katılacak senatör ve milletvekillerinin tesbiti ile geçti. 10 Mayıs günü Karma komisyon çalışmalarına başladı. Komisyonun 16 üyesinden 9'u muhalefetten yana, 7'si ise hükümetten yana parlamenterlerden oluşmuştu. Ancak gene de umulan engelleme olmadı. Beklenmeyecek kadar kısa zamanda Karma Komisyon konuyu görüştü ve Senato metnini yeniden kabul edip millet Meclisine sevk etti. Son raund'da idi sıra.

12 Mayıs, 13 Mayıs günleri partilerin iç çalışmaları olanca yoğunluğuyla sürdü. Bu arada çeşitli kuruluşlar afla ilgili görüşlerini bildiriler halinde açıklıyorlar, cezaevlerinde ise «sinirli» bir bekleyiş göze çarpıyordu.

14 Mayıs günü af Millet Meclisi tarafından «son» olarak görüşülmeye başladı. Erbakan «artık son kerteye geldik... Bütün kardeşlerimizin birarada hareket etmelerini yürekten dilerim» diyor. CHP'liler belirgin bir iyimserlik havası içinde «230'u rahat çıkaracağız» şeklinde konuşuyorlar ve kimse MSP'nin grup kararı almadığına (alamadığına) dikkat etmiyordu. Öteyandan MSP'li bazı parlamenterler, Ankara'da Hacıbayram semtinde bir evde gizli toplantılar yapıyorlar, bir söylentiye göre «kur'ana el basıp, komünistleri affetmemek için yemin» ediyorlardı. İyimserlik havası o kadar belirgindi ki bir gazete «Tahliyeler perşembe günü» şeklinde manşet atıyor, kanunun özel kurye ile Korutürk'e yetiştirileceğini haber veriyordu. Şevket Kazan ise «MSP Teşkilatı saat gibi işliyor. 2-3 gün içinde 50 bin kişiyi özgürlüğüne kavuşturacağız» diyordu.

Salı gecesi görüşmeler bir usul tartışması yüzünden 5 saat geç başladı. Ancak aynı süre içinde MSP grubunda da fırtına kopmuş ve Erbakan grubuna hakim olamadığını 20 milletvekilinin oy vermemekte kararlı olduklarını Ecevit'e duyurmuştu. Ecevit ise bir pusula ile verdiği cevapta «Affın 141 ve 142'yi kapsam dışı bırakması halinde hükümete devam edemeyeceklerini» bildirdi. Ardından her şey çok hızlı gelişti. Yoğun bir kulis dönüyor, MSP'liler Millî Eğitim Bakanının bazı tasarruflarıyla ilgili sudan bahaneleri pazarlık konusu haline getiriyorlar, oylama anı ise durmadan yaklaşıyordu.

Oylama başladığında eksik istihbarat yüzünden hükümet kanadında bir rahatlama görüldü. İlk dört maddenin oylanması sırasında oyların dağılımı ise bu rahatlamayı bir bayram havasına dönüştürdü. Nitekim radyodan alabildik-

leri oylama sonuçlarına bakan kişiler Salı'yı Çarşamba'ya bağlayan gece «af çıktı» rahatlığı içinde yataklarına girdiler.

Ancak sıra 5 .maddenin oylanmasına gelince her şey değişti. 20 MSP'li parlamenter karma komisyon metnine, muhalefetle birlikte kabul oyu verdiler ve 141 ve 142. maddelerin af kapsamı dışında kalması, 214'e karşı 221 oyla kabul edildi. Komisyon metni için salt çoğunluk (226) aranmadığından madde kesinleşti ve Millet Meclisi metninin oylanmasına bile gerek kalmadı.

MSP'den 141 ve 142'yi kapsam dışı bırakan maddeye kabul oyu veren milletvekilleri şunlardı: Mehmet Hulusi Özkul, Abdurrahman Uysal, Rasim Hancıoğlu, Cahit Koçkar, Hüsamettin Akmumcu, Ahmet Akçay, Emin Acar, Yahya Akdağ, Zekai Yaylalı, Mehmet Bozgeyik, Tevfik Paksu, Cemal Cebeci, Gündüz Sevilgen, Sabri Dörtkol, Reşat Saruhan, Ali Acar, Vahdettin Karaçorlu, İhsan Karaçam, Hüseyin Abbas, Mehmet Zeki Uğur, Yozgat MSP milletvekili Lütfi Zararsız ise oylamaya katılmadı.

Beklenmedik sonuç CHP saflarında «şok etkisi» yaratıyor. Hemen bütün CHP'liler istifa etmek gerektiğinde birleşiyorlar, Sadettin Bilgiç (DP) ise Refet Sezgin (AP) ve Cihat Bilgehan'a (AP), «Bu iş bitti. Haydi bakalım şu sağ koalisyonu kuralım artık» diye sesleniyordu. Sağ partiler kanadında zafer havası esmekteydi.

Daha sonraki günler, hükümetin istifası ihtimalinin yarattığı panikten dolayı MSP'lilerin çözüm arama gayretleri içinde geçti. Ne var ki Erbakan grupta ancak 23 milletvekilini kontrol edebiliyordu. Hükümet bir azınlık hükümeti haline dönüşmüştü.

Af Kanunu bir hükümet bunalımına yol açıp ve sadece adi suçlar diye nitelenen katil ,hırsız, dolandırıcı, yankesici gibi bozuk düzenin sakatlanmış ürünleri ni hapisten çıkarırken, sayıları Şevket Kazan'ın verdiği rakama göre 1013 olan 141 ve 142 madde'den dolayı hüküm giymiş yada yargılanmakta olan «Sosyalistleri» demirparmaklıklar arkasında bırakıyordu.

«Bir sınıfın bir başka sınıf üzerindeki tahakkümünü tesise...» diye başlayan bu antidemokratik maddeleri af kapsamı dışında bırakan sermaye ve gerici müttefikleri «bir sınıfın bir başka sınıf üzerindeki tahakkümünü tesis» etmişler ve yurtseverlerin, sosyalistlerin özgürlüklerini kısıtlamaya devam etmeyi başarmışlardı.

15 Mayıs 1974

● 141 ve 142. maddelerin af kanunun kapsamı dışında kalmasının tepkileri sürüyor. Bir çok kuruluş Korutürk'e yolladıkları mesajlarda kanunun veto edilmesini istediler.

● Walter Scheel Almanya Cumhurbaşkanlığına seçildi. Eski Cumhurbaşkanı Güstav Heinnemann görev süresi dolduğu için ayrılmıştı.

● Üç Filistin gerillası bir İsrail köyünü bastı ve Maolat köyü okulundaki 85 kişiyi rehin aldı. Gerillalar karşılık olarak İsrail'deki 26 gerillanın serbest bırakılmasını istediler. Daha sonra İsrail ordu birliklerinin yaptığı baskın sonunda okul havaya uçuruldu ve 16 kişi öldü. Ölenlerden üçü gerilla.

16 Mayıs 1974

● Cumhurbaşkanı Korutürk Çeşme'de düzenlenen «kapalı» bir brifingde turizm sorunlarıyla ilgili görüşlerini açıklarken «özel sektör hiç endişe etmemelidir. Özel sektör kendi hakkını her zaman bulacaktır. Devlet kendi planıyla kamu sektörünü işletecektir» dedi.

● Devlet Üretme Çiftliklerinde 9 bin tarım işçisi greve başladı.

Grevi Tarım Iş Sendikası yürütüyor ve Türk Iş destekliyor.

● Hükümet, Deniz Nakliyata bağlı çeşitli işyerlerinde başlatılan grevi başlangıcından iki saat sonra erteledi. Greve toplam 2 bin 800 işçi katılmıştı. Grevi uygulamaya sokan Deniz Ulaş Iş Sendikası ücretlere yüzde 55 ila 92 arasında değişen oranlarda zam istemişti.

● Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu'nun yeni genel başkanı Halit Narin düzenlediği basın toplantısında «Iş hayatındaki tedirginliği yalnız bu hükümete bağlayamayız» dedi. Narin, hükümetin başlangıçtaki «katı ve teorik» tavrını gittikçe terkettiğini de sözlerine ekledi.

● I. P. I. (Uluslararası Basın Enstitüsü) siyasal nedenlerle hapiste bulunan Türkiyeli gazeteci ve yazarların serbest bırakılmasını istedi.

● İsrail uçakları, bir kaç gün önceki Maolat Köyüne yapılan gerilla baskınına karşı misilleme yaptı. Saldırı Lübnan'daki gerilla üslerine yöneltildi ve 21 kişi öldü.

● Bayar 91. yaş gününü kutlama gerekçesiyle düzenlediği yemekte eski Demokrat Partililerle buluştu. Yemeğe Demirel dahil bütün sağ partilerin Genel Başkanları da çiçek gönderdiler.

● Portekiz'de geçici Anayasa yürürlüğe girdi ve hükümet kuruldu. Hükümette belli başlı bakanlıkların dağılımı şöyle: Başbakan: Adelino Palma Carlos (Bağımsız, merkez sağ demokrat), Devlet Bakanı: Alvaro Cunhal (Portekiz Komünist Partisi lideri), Devlet Bakanı: Sa Carniera (Demokratik Halk Partisi), Francisco Pereira de Muro (Sosyalist eğilimli ilerici Hristiyan Partisi), Içişleri Bakanı: Magalhaes Mota (Demokratik Halk Partisi), Adalet Bakanı Salgado Zenha (Sosyalist), Savunma Bakanı: Pacheocu Goncalves (Portekiz Komünist Partisi), Dışişleri Bakanı: Mario Soarez (Sosyalist Parti Lideri)

BİRLEŞİK SAĞ CEPHE ÇABALARI VE CELAL BAYAR

Celal Bayar'ın ve eski Demokrat Partililerin siyasi haklarına kavuşmalarından sonra, sağın tek cephe halinde birleştirilmesi ve bu cephenin Bayar'ın manevi liderliğinde örgütlenmesi tasarısı ortaya atıldı. Başlangıçta pek ciddiye alınmayan, gazetelerde bir kaç satırlık haberler halinde değerlendirilen bu tasarı, af görüşmelerinden bir kaç gün önce birden ağırlık ve yaygınlık kazandı. Başını Günaydın gazetesinin çektiği Bayar'ı tanıtıcı (çoğu zaman övücü) yazılar, röportajlar basında geniş bir şekilde yer almaya başladı. Sağ partilerin lider kadroları ise (Demirel dahil) Bayar'a bağlılıklarını tekrar tekrar belirtmeye koyuldular.

Konuyla ilgili ilk yorumlar Bayar'ın büyük Demokrat Parti adlı yeni bir siyasi parti kurulması eğilimin de olduğu şeklindeydi. Ancak Bayar'a yakın çevreler bu haberi doğrulamadılar. 16 Mayıs 1974 günü Bayar'ın 91. yaş günü dolayısıyla eski demokrat partililere verdiği bir yemek, gelişmelerin en yoğunlaştığı gün oldu. Hemen bütün Demokrat Parti liderlerinin katıldığı yemekte üç alternatif üzerinde duruldu. Buna göre ya yeni bir parti kurulacak, ya var olan partilerden birine topluca girilecek yada Bayar'ın liderliğinde bir sağ koalisyon oluşturulmasına çalışılacaktı.

Alınan haberlere göre şimdilik yalnızca yeni bir parti kurulması alternatifi reddedilmiştir. Diğer iki alternatiften hangisinin tercih edileceği —yada ikisinin de başarılıp başarılamayacağı— ancak, Mayıs sonunda yapılması için çaba gösterilen Bayar — Demirel görüşmesinden sonra belli olacaktır.

Ancak Bayar ekibinin kurmaylığını yapan Hayrettin Erkmen (Ki eski DP'liler arasında hem politikadan uzak kalmayan, hem de iş çevrelerince «mu

temet ve muteber» adam olarak kabulenilen eski bir DP bakanıdır) daha geniş ve kapsamalı bir proje geliştirmektedir. Erkmen, sermaye partileri arasındaki çatlakları ancak «sağ partilerin üstünde bir liderin» kapatabileceği kanısındadır ve bu lider: Bayar'dır.

Nitekim Erkmen'in çabaları bir ölçüde meyvesini verdi. Demokratik Partinin, Bayar'ın liderliği konusunda aldığı grup kararından sonra, altındaki zeminin gittikçe kaydığını gören CGP lideri Feyzioğlu, birer siyasi mevta haline geldiklerini tesbit eden Kemal Satır, Ali İhsan Göğüş gibi politikacılar Bayar'-liderliğindeki bir sağ cepheye «evet» dediler. 16 Mayıs'taki doğum günü partisine AP temsilcisi olarak katılan Orhan Cemal Ersoy ise kendini «Ben burada Bayar - Demirel görüşmesinin temsilcisi olarak bulunuyorum. Bütçe ve hükümet sorunu aydınlığa kavuştuktan sonra iki lider görüşeceklerdir» diyordu. Nitekim Demirel, doğum günü partisine yolladığı çiçeğe iliştirdiği karta «Her zaman emrinizdeyim» diye yazmıştı.

Ancak AP kanadında gözlenen Bayar'ın liderliğini kesinlikle kabullenme eğiliminin yaygın ve güçlü olmadığıdır. Özellikle Demirel, Bayar'ı bir manevi lider olarak kabullenmek ve sıcak politika dışında tutmak hesabı içindedir.

Bir zamanlar «artık miadını doldurdu. Hiç bir siyasi gücü kalmamıştır. Demokratik Partinin seçim başarısı da Bayar'ın seçim gezisine değil, AP'nin yarattığı hayal kırıklığına da yanmaktadır» diyenler Bayar'ı birleşik sağ cephenin lideri olarak lanse edilmesinin altında hiç kuşkusuz sermaye partileri arasındaki derin uçurumları kapatmak isteyen güçler yatmaktadır. Demirel'in artık sağ kanadın lideri olamadığı görülmektedir ve yaygın bir kanıya göre «Demirel alternatifsizlikten dolayı işbaşında» tutulmaktadır. Ve siyasi hakları iade edilen Bayar'ın kişiliğinde bu lider «doğmuştur». Demirel Bayar görüşmesi de bu düğümü çözecektir.

Yukarıdaki görüşü savunanların yanıldığı temel nokta ise hiç kuşkusuz sermaye partileri arasındaki çekişmenin temelinin yanlış teşhisidir. Sağ kanattaki parçalanma liderler arası çekişmelerden, sen ben kavgasından değil, Türkiye'de kapitalizmin gelişmesinin ulaştığı bu aşamada sermaye'nin çeşitli kesimleri arasındaki çıkar zıtlaşmalarından kaynaklanmaktadır. Bu gün sermayenin tekelci kesimi, tekel dışı kesimleri, büyük toprak sahipleri, rantiyeler, aracı - tefeci - tüccar kesimleri arasındaki çıkar zıtlaşmalarının çözümü liderlik sorununun halledilmesinden geçmeyecektir. Yada «tarihi kişiliği olan Bayar» bile bu zıtlaşmayı çözümleyemeyecek ve mutlaka bir yana ağırlık koymak zorunda kalacaktır. Yada Bayar liderliğindeki «Birleşik sağ cephe» bir fiyasko ile sonuçlanacaktır.

Ancak siyasi gelişmeler sermaye kanatları arasında «geçici» uzlaşmaları imkan dahiline sokabilir. Hatta Bayar kanadının terkettiği «Büyük Demokrat Parti» projesi dahi yeniden ağırlık kazanabilir. Ve galiba sermaye partilerinin tek doğru teşhisi bu noktadadır: Düğüm Bayar - Demirel görüşmesinden sonra çözülecektir.

17 Mayıs 1974

● İstanbul Sanayi Odası Başkanı Nurullah Gezgin, hükümet bunalımı konusunda «Ekonomimizin ve özel sektörün yeni bir hükümet bunalımına tahammülü yoktur» dedi.

● İsrail misilleme saldırılarına devam ediyor. Lübnan sınırları içindeki gerillaların barındığı köylere baskın yapan İsrail askerî birlikleri, 60 kişiyi öldürdüler; 150 kişi de yaralandı.

● Danimarka'da İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na bağlı 200 bini aşkın işçi yeni kurulan liberal azınlık hükümetinin aldığı ekonomik kararlara karşı direnişe geçti. Polis göstericilerin üstüne köpeklerle saldırdı. 30 İşçi gözaltına alındı. Sendikalar

Konfederasyonu «Ya hükümetin yeni vergiler getiren kararlarını geri aldıracağız, yada bu hükümeti devireceğiz» dedi.

● Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği 19. genel kurulu Ankara'da başladı.

TMMOB 19. GENEL KURULU TOPLANDI

Türkiye Mimar ve Mühendis Odaları Birliği (TMMOB) 19. Genel Kurulu 17 ve 19 Mayıs 1974 tarihleri arasında Ankara'da toplandı. Çoğunluğunu ilerici ve yurtsever delegelerin oluşturduğu Kongre, mimar ve mühendislerin yurt kalkınmasındaki görevleri yanında günümüzün en acil meselesi olan, daha demokratik ve özgür bir toplumun oluşturulmasında TMMOB'ye düşen görevler üzerinde de tartışarak olumlu kararlar aldı.

Af kanununun, ilerici ve yurtseverleri af kapsamı dışında bırakarak çıkmasının hemen ertesinde toplanan kongrede söz alan bütün delegeler, bu adaletsizliği şiddetle protesto ettiler ve TMMOB'nin diğer demokratik kuruluşlarla birlikte, önümüzdeki demokrasi ve özgürlük mücadelesinde üzerine düşen görevler hakkında çeşitli önerilerde bulundular.

Kongrenin ikinci oturumunda, 100'den fazla delegenin imzaladığı af ve düşünce özgürlüğü ile ilgili bir kongre kararı teklifi getirildi. Teklif, TMMOB bünyesinde sürekli bir Af ve Düşünce Özgürlüğü Komitesi kurulmasını öneriyor, bu komitenin başta af kapsamı dışında bırakılan TMMOB mensupları ile irtibat kurup gereken maddi ve manevi yardımları organize etmesinden başlayarak, af ve düşünce özgürlüğü için verilecek mücadelede atılacak adımları somutluyordu. Teklifte, sonuç olarak, bütün demokrasi ve özgürlükten yana kuruluşların da katılmasıyla bir Af ve Düşünce Özgürlüğü Derneği kurulması öneriliyordu.

Teklif konusunda açılan tartışma yeni olumlu öneriler getirdi. Söz alan delegelerden biri, toplumumuzdaki sınıfların af konusundaki tavırlarını açıklayarak «Affın, ilerici ve yurtseverleri dışında bırakarak çıkmasının, demokrasi ve özgürlük düşmanı sömürücü sınıfların ne kadar gaddar ve acımasız olduğunu bir kere daha açıkça gösterdiğini» söyledi. Bundan böyle bu toplum düşmanı sınıflara karşı verilecek mücadelenin etkili olabilmesi ve kalıcı sonuçlar verebilmesi için, demokrasi ve özgürlük mücadelesinin öncüsü işçi sınıfımızın fiilî öncülüğünün gerçekleştirilmesi gerektiğini, bunun için de gündemde olan sosyalist partinin oluşturulmasında, yine demokrasi ve özgürlük mücadelesinin vazgeçilmez unsurlarından olan yurtsever mimar ve mühendislerin hayırhah ve olumlu tavırlarının sürdürüleceğini ve gerekli katkıların yapılacağını belirtti.

Kongrenin sonunda yayınlanan bildiride egemen çevrelerin sözcülerinin demokrasi ortamının asgarî gereklerinden olan fikir özgürlüğüne yönelttikleri saldırıları yoğunlaştırdıkları, akıldışı bir anlayışla düşüncelerini kafaların içinde hapsetmek istedikleri öne sürüldü ve şöyle denildi.

«Bu davranış, insanca yaşama hakkının sözle ifade edilmesini bile çok gören asalak sömürücülerin, kaçınılmaz sonlarını geciktirme çabalarından başka bir şey değildir. Amaç, yalnızca geniş kapsamlı bir affa karşı çıkma değil, çalışmaların hakları doğrultusunda örgütlenmesini engellemek ve sömürü düzenini sürdürmektir. Bu nedenledir ki, Cumhuriyetin 50. yılı için çıkarılan Af Kanunu, eşitlik ilkesini dahi hiçe sayan bir niteliğe dönüşmüş, vergi kaçakçıları kader kurbanları arasında gösterilirken, düşüncelerinden dolayı mahkûm olmuş yurtseverler hapisanelerde bırakılmıştır. Af Yasası, Anayasaya aykırı hükümlerden arındırılmalı, siyasî suçların tümünü kapsayan bir biçimde çıkarılması için, tüm demokratik kuruluşlar bu doğrultudaki çabalarını birleştirmelidirler.»

● Af Kanunu Resmî Gazetede yayınlandı ve kesinleşti. Tahliyeler başladı. Tartışmalı olan 146/3 madde de 5 yıllık indirime dahil ediliyor.

● Ecevit, hükümet'le ilgili sorulara «Kişisel eğilimim çekilmektir» cevabını verdi. Başbakan ilerici çevrelerin tahriklere kapılmamalarını istedi, kuşkularını dile getirdi. Hükümetin Durumu CHP Parti Meclisi ve Ortak grupta görüşüldükten sonra belli olacak.

● Bozbeyli de Bayar'la görüştü ve «Bayar'ın öncülüğünde bir millî cephe kurulması gereğine inanıyoruz» dedi.

● 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı törenlerle kutlandı. Cumhurbaşkanı Korutürk'ün mesajı dikkati çekti. Başbakan Ecevit de bir mesaj yayınladı.

Af Kanunu

Cumhuriyetin 50 nci Yılı Nedeniyle Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkında Kanun

Kanun No : 1803 **Kabul tarihi : 15/5/1974**

MADDE 1. — 1/2/1974 tarihine kadar işlenmiş suçlardan:

A) Kanunların suçu tespit eden asıl maddesinde, üst sınırı (12) yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile yahut yalnız veya birlikte olarak para cezasıyla cezalandırdığı veya müsadereyi yahut bir meslek veya sanatın yapılmamasını veyahut bu cezalardan birini veya birkaçını gerektiren fiiller hakkında takibat yapılmaz.

B) (12) yıl veya daha az hürriyeti bağlayıcı bir cezaya yahut bu miktarı aşmayan hürriyeti bağlayıcı bir ceza ile birlikte veya müstakillen hükmedilmiş para cezasına mahkûm olanlar veyahut mahkemelerden başka mercilerce haklarında para cezası tayin edilenler, «9 ncu madde hükmü saklı kalmak şartıyle» fer'i ve mütemmim cezalarıyle ceza mahkûmiyetlerinin sonuçlarını da kapsamak üzere affedilmişlerdir.

C) Müstakillen (12) yıldan fazla hürriyeti bağlayıcı bir cezaya veya kanunla birlikte para cezasına mahkûm edilenlerin hürriyeti bağlayıcı cezalarının (12) yılı ve para cezalarının tamamı affedilmiştir.

D) Türk Ceza Kanunu ile diğer kanunlarda yazılı suçlardan dolayı ölüm cezasına mahkûm edilenlerin bu cezaları (30) yıl ağır hapse, müebbet ağır hapse mahkûm edilenlerin cezaları da (24) yıl ağır hapse çevrilmiştir.

E) Yüksek Adalet Divanı tarafından mahkûm edilmiş olanların 78 sayılı, 218 sayılı ve 780 sayılı Af Kanunları ile Anayasa'nın 97 nci maddesi uyarınca cezaları kısmen veya tamamen affedilenlerle bu afların dışında kalanların aslî ve fer'i cezaları dayandıkları kanun hükümleri ayırt edilmeksizin bütün neticeleriyle birlikte ortadan kaldırılmıştır.

MADDE 2. — 7/2/1974 tarihine kadar işlenmiş:

A) Türk Ceza Kanununun 127, 128, 129, 131, 132, 133 ncü maddelerinde, 135 nci maddesinin ikinci bendinde, 136, 137, 138, 139 ncu mad-

delerinde, 146 ncı maddesinin üçüncü fıkrasında, 148 nci maddesinde, 149 ncu maddesinin üçüncü fıkrasında, 150, 152, 156, 157, 168, 171, 172 ve 384 üncü maddeleriyle Askerî Ceza Kanununun 55, 56 ve 59 ncu maddelerinde yazılı suçlardan dolayı 5 yıl veya daha az bir süre ile mahkûm olanların cezaları, fer'i ve mütemmim cezaları ile ceza mahkûmiyetlerinin sonuçlarını da kapsamak üzere affedilmiştir.

Yukarıda yazılı suçlardan dolayı beş yıldan fazla süre ile mahkûm edilenlerin hürriyeti bağlayıcı cezalarının beş yılı ve para cezalarının tamamı affedilmiştir.

B) Türk Ceza Kanununun 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 403 ncü maddeleriyle 404 ncü maddesinin 1 nci bendinde ve 406, 407, 414/1, 415, 416/2-3, 491, 492, 493, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 503 ve 510 ncu maddeleriyle Askerî Ceza Kanununun 131 ve 132 nci maddelerinde gösterilen suçları işleyenler hakkında ilgili maddede öngörülen Devlet zararı önceden ödenmek; tazminat hükümleri ise saklı kalmak şartıyla bu maddenin (A) bendi hükmü uygulanır.

C) Türk Ceza Kanununun, yukarıdaki (B) bendinde gösterilen maddelerine atıf yapan Askerî Ceza Kanununun 135 ve 152 nci maddelerinde yazılı fiiller hakkında da bu madde hükümleri uygulanır.

MADDE 3. — 7/2/1974 tarihine kadar işlenmiş:

Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 1567 sayılı Kanununun şümulüne giren 10.000 liraya kadar (Onbin lira dahil) kıymet kaçakçılığı suçları veya bu kanuna göre çıkarılan kararname ve tebliğlere aykırı fiiller veya miktarı ne olursa olsun döviz veya Türk parasının ziyaını intaç etmemiş bilumum fiiller veya önceden çıkarılan kararname ve tebliğlere göre suç sayılmayan fiiller, istimal ve istihlâk maksadı ile işlenmiş kaçakçılık fiilleri ve ithalle ilgili olmayan tekel kaçakçılıkları ve kaçakçılıkla ilgili olmayan tekel suçları, Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair 1918 sayılı Kanunda belirtilen CIF kıymeti 20 000 lirayı geçmeyen (yirmibin lira dahil) ithal ve FOB değeri 20 000 lirayı geçmeyen (yirmibin lira dahil) ihraç kaçakçılığı suçları hakkında bu kanunun 1 nci maddesi hükmü uygulanır.

Yukarıki fıkra hükümleri dışında kalan Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair 1918 sayılı Kanun, ek ve tadilleriyle bu kanunlara ilişkin tebliğler ve Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkındaki 1567 sayılı Kanunlar ile bunların ek ve tadilleri hükümlerini ihlâl eyleyen fiillerle, 1308 sayılı Kanunla değişik 6136 sayılı Kanunun 12 nci maddesinin 2 ve 3 ncü; T. C.K. nun 264 ncü maddesinin 2 ve 3 ncü fıkralarına giren fiillerden mahkûm olanların hürriyeti bağlayıcı cezalarının beş yılı affedilmiştir. Şu kadar ki; bu fıkra hükmünden yararlananlara tayin edilen para cezaları af kapsamı dışında bırakılmıştır.

MADDE 4. — A) Suçu işlediği tarihte 15 yaşını doldurmamış olanlarla, haklarında Türk Ceza Kanununun 47 ve 48 nci maddeleri uygulananlarla uygulanması gerekenlerin 7/2/1974 tarihine kadar işledikleri suçlar için takibat yapılmaz. Bunlara verilen cezalar, fer'i ve mütemmim cezalarla, ceza mahkûmiyetlerinin bütün sonuçlarını da kapsamak üzere affedilmiştir.

B) Suçu işlediği tarihte 15 yaşını bitirmiş olup 18 yaşını bitirmemiş olanların 7/2/1974 tarihine kadar işledikleri kanunların suçu tespit eden asıl maddesinde üst sınırı (onsekiz) yılı geçmeyen hürriyeti bağlayıcı bir

ceza ile yahut yalnız veya birlikte olarak para cezası ile cezalandırdığı veya müsadereyi yahut bir meslek veya sanatın yapılmamasını veyahut ve cezalardan birini veya birkaçını gerektiren fiiller hakkında takibat yapılmaz.

Bu kimselerden, 7/2/1974 tarihine kadar işledikleri suçlardan dolayı, 18 yıl veya daha az hürriyeti bağlayıcı bir cezaya, yahut yalnız, veya birlikte olarak para cezasına, veyahut müsadere veya bir meslek veya sanatın tatili icrası cezasına, veyahut bu cezalardan biri veya birkaçına mahkûm olanlara bu cezaları, ceza mahkûmiyetlerinin bütün sonuçlarını da kapsamak üzere affedilmiştir.

Bu bentte belirtilen kimselerden, 7/2/1974 tarihine kadar işledikleri suçlardan dolayı 18 yıldan fazla hürriyeti bağlayıcı bir cezaya veya bununla birlikte para cezasına mahkûm edilenlerin hürriyeti bağlayıcı cezalarının 18 yılı ve para cezalarının tamamı ile fer'i ve mütemmim cezaları affedilmiştir. Ancak, Türk Ceza Kanununun 450 nci maddesinin 1 ve 10 ncu bentleri gereğince mahkûm edilenler bu bent hükmünden yararlanamazlar.

MADDE 5. — Aşağıda yazılı bentlerde gösterilen suçlar, bu kanun hükümleri dışında bırakılmıştır.

A) Türk Ceza Kanununun 141, 142, 146, 149 ve Askerî Ceza Kanununun 148 nci maddesinin (B) bendinde yazılı fiiller ile Türk Ceza Kanununun 414 ncü maddesinin 2 nci fıkrası ve 416 ncı maddesinin 1 nci fıkrasında yazılı suçlar. 1 nci maddenin (D) bendi hükmü saklıdır.

B) Türk Ceza Kanununun 2 nci kitabının, umumun sıhhatine, yenecek ve içilecek şeylere müteallik 7 nci babının 3 ncü faslında yer alan hükümlere muhalefetten İzmir 5 nci Sulh Ceza Mahkemesine açılmış bulunan 1967/331 esas sayılı ve bu yer Sıkıyönetim Askerî Mahkemesine açılmış bulunan 1972/20 esas sayılı, davalara konu teşkil eden fiillerle, bu davalarla ilgili olarak Hâkimler Kanununun 107 nci maddesi gereğince, takibat icrasına lüzum görülenler haklarında açılmış veya açılacak davalara ilişkin fiiller,

C) 1710 yılı Eski Eserler Kanunu ve Âsarı Atika Nizamnamesi zikredilen eski eserleri kanuna ve nizamnamelere aykırı olarak yurtdışına çıkaranların veya çıkarmaya teşebbüs edenlerin suç teşkil eden fiilleri,

D) Yukarıda (A) bendinde gösterilen Türk Ceza Kanununun 414/2 ve 416/1 maddelerine âtıf yapan Askerî Ceza Kanununun 152 nci maddesinde yazılı fiiller.

E) Askerî Ceza Kanunun 56/1 - (D) maddesi hükmünün mâtufu olan 56/1 - (A) ve Türk Ceza Kanununun 133/1 maddelerinden hüküm giymiş olan yabancıların bu kanundaki af hükümlerinden yararlanabilmeleri (mukabilinde bir Türk vatandaşının - veya Türkiye lehine suç işlemiş bir şahsın - mahkûm edildiği ülke tarafından cezanın ortadan kaldırılması halinde) Bakanlar Kurulundan çıkarılacak kararnameye bağlıdır.

MADDE 6. — Bu kanunun uygulanmasında içtima hükümleri dikkata alınmaz.

Ancak, bu kanundan yararlanmış olmakla beraber Türk Ceza Kanununun 77 nci maddesi gereğince, aynı neviden şahsî hürriyeti bağlayıcı muvakkat cezaların birleştirilmesi sonucu, tatbik edilecek cezadan (12) yıl indirilir.

Bu kanun hükümlerinden yararlandıkları halde, mahkûmiyetlerinin toplamı Türk Ceza Kanununun 77 nci maddesinde belli edilen miktarlara

ulaşmaması sebebiyle, ikinci fıkrada öngörülen indirimlerden yararlanamıyanların, bakiye şahsî hürriyeti bağlayıcı muvakkat cezalarının birleştirilmesi sonucu tatbik olunacak cezalar; aynı neviden ağır hapis cezaları için (24) yılı, hapis cezaları için (13) yılı ve başka neviden cezalar için (18) yılı geçemez.

MADDE 7. — A) Bu kanundan yararlanıp, ölüm cezaları 30 yıl ağır hapse ve müebbet ağır hapis cezaları 24 yıl ağır hapse çevrilenlerin şartlı salıverilmelerinde, dışarda geçirecekleri 1/3 süre, çevrilen bu cezaları üzerinden; muvakkat hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkûm edilmiş olup da, bu kanundan yararlananların şartla salıverilmelerinde ise, dışarda geçirecekleri 1/3 süre, af ile yapılacak indirimden önceki esas ceza miktarı üzerinden yapılır. Şartla salıverilmede; 647 sayılı Cezaların İnfazı Hakkındaki Kanunun değişik 19 ncu maddesinin birinci fıkrasında belirtilen iyi hallilik ile, ikinci fıkrasında öngörülen şartlar, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önceki süre için aranmaz.

B) Bu kanundan kısmen yararlananların fer'i ve mütemmim cezaları, ceza mahkûmiyetlerinin sonuçlarını da kapsamak üzere affedilmiştir. Bu kanun gereğince cezaları genel afla tamamen ortadan kalkanlar hakkında özel kanunlarında yazılı, muayyen bir meslek ve sanatın icrasının menine dair hükümleri tatbik edilmez.

Şu kadar ki, (B) bendinin uygulanması ile aftan kısmen ya da tamamen faydalanan zimmet, ihtilâs, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolaylı iflâs gibi yüz kızartıcı suçlardan hükümlü bulunanlara, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 23/12/1972 tarih ve 2 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile değişik 1 nci maddesinin 1 ve 2 nci fıkralarında ve 87 nci maddesinde sayılan kurumlarda görev verilemez.

MADDE 8. — 16/6/1952 tarih ve 5958 sayılı Kanunla tadil edilen 26 Recep 1342 ve 3 Mart 1340 tarihli ve 431 sayılı Kanunun 2, 3, 4 ve 5 nci maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu durumdan istifade etmek isteyen erkek mensuplar hakkında 431 sayılı Kanunu tadil eden 5958 sayılı Kanun gereğince kadın mensuplara tanınan haklar uygulanır.

MADDE 9. — A) 1973 yılı sonuna kadar olan dönemlere (Beyana dayanan vergilendirmelerde 31/12/1973 tarihine kadar verilmesi gereken beyannamelere) ilişkin vergi ve sosyal sigorta primi ve 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri şümulüne giren diğer amme alacaklarına taallûk eden cezalar, gecikme zamları ve faizlerden tahsil edilmemiş olanlara ait vergi veya resim veya harç veya sigorta primi veya 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri kapsamına giren diğer amme alacakları, asıllarının bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce veya bu tarihten itibaren 8 ay içinde kısmen veya tamamen ödenmiş olması halinde (Cebren tahsil edilenler dahil), ödenen vergiye veya resme veya harca veya sigorta prim borcuna veya 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri şümulüne giren diğer amme alacaklarına tekabül eden cezaların ve bunlara uygulanması gereken gecikme zamanlarının ve faizlerinin tamamı:

Özel kanunlarına göre alınması gereken ceza ve gecikme zamları hakkında da yukarıki fıkra hükmü uygulanır.

Af dönemleri ile ilgili olarak kesilmiş ve kesilecek bir vergi veya resim veya harç veya sigorta primi veyahut 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri şümulüne giren diğer amme alacakları asıllarına bağlı olmayan tüm vergi ve sigorta primi ve para cezalarının tamamı;

Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar henüz tahsil edilmemiş olan fer'i amme alacakları ile vergi cezalarının ve tahsili için vergi dairelerine gönderilen veya gönderilmesi gereken mahkeme harç ve giderleri ve yemeklik ve yiyecek bedelleri gibi müteferrik alacakların ikiyüzelli liraya kadar olanları (İkiyüzelli lira dahil), 6933 sayılı Kanuna göre alınan Hazine hisseleri, her türlü âşir bedelleri ile 31/7/1973 tarihine kadar Maliyeye devredilmesi gereken tavizat bedellerinin bin lirası ve kadastro harçları affedilmiştir.

Gümrük Kanununun giriş ve çıkış işlemlerine ilişkin para cezaları ile bu kanunun ihlâlinden doğan para cezalarının tamamı affedilir ve Gümrük Vergileri ile ilgili olanları hakkında da bu bendin ilk fıkrası hükmü aynen uygulanır.

506 sayılı Kanunun 10 uncu maddesinin son fıkrasındaki ödeme, 26 ncı maddedeki sorumluluk hallerinin tahakkuk etmesine bağlıdır.

B) Af dönemlerine ilişkin olarak bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra kesilecek vergi ve sigorta primi veya 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri şümulüne giren diğer amme alacaklarına müteallik cezalar ve gecikme zamları ve faizleri hakkında da, vergi veya resim veya harç veya sigorta primi veya 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri şümulüne giren diğer amme alacakları asıllarının ilgililerine tebliğ edildiği tarihten itibaren 8 ay içinde ödenmesi halinde (Ödeme emri tebliği ve haciz tatbiki yolu ile muttali olunan amme alacakları dahil), yukarıdaki bent hükmü uygulanır.

C) Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte ihtilâflı bulunan veya ihtilâflı hale getirilen vergi, resim, harç, sigorta primi ve 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri şümulüne giren diğer amme alacakları asıllarını ihtilâfın kesin hükme bağlandığı tarihten itibaren 8 ay içinde ödeyen mükellef ve sorumlular hakkında da yukarıdaki bentler hükümleri uygulanır. Ancak bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra vergi, resim, harç, sigorta primi ve 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri şümulüne giren diğer amme alacaklarına müteallik ihtilâfı sürdüren veya ihdas eden mükellef ve sorumlulardan yetkili merciler tarafından kesin hükme bağlanacak vergi, resim, harç, sigorta primi ve 6183 sayılı Kanunun 1 ve 2 nci maddeleri şümulüne giren diğer amme alacakları % 20 (Kaçakçılık cezasının uygulandığı vergi, resim ve harçlar % 50) fazlası ile tahsil edilir.

D) Bu kanun hükümleri, borçlular ve mükelleflerin 6183 sayılı Kanundan öngörülen «tecil» müessesesine başvurmalarına ve bu suretle aftan faydalanmalarına engel olmaz.

E) Afla ilgili vergilendirme dönemlerine ilişkin olarak Vergi Usul Kanununun 371 inci maddesine göre bu kanunun yürürlüğü tarihinden itibaren bir yıl içinde pişmanlık talebinde bulunanlara beyanları üzerine tarh ve tahakkuk ettirilen vergi, resim ve harçlar haber verme tarihinden itibaren 8 ay içinde ödendiği takdirde, vergi cezası kesilmez ve pişmanlık zammı uygulanmaz.

F) Bağ - Kur sigortalılarından, başvurma ve basamak seçme işlemlerini 1479 sayılı Kanunda gösterilen süreler geçtikten sonra yapanların veya Bağ - Kur Kanunu kapsamına girdikleri halde hiç başvurmamış olanların bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihi takip eden ay başından itibaren 3 ay içinde olmak kaydiyle başvurma ve basamak seçme işlemleri ve hatalı seçtikleri basamaklara dair yazılı düzeltme talepleri, bu talepler sigorta yardımına hak kazandıran olaydan önce vukubulmak ve varsa

ödenmesi gereken kesenek ve primler ödenmek kaydiyle geçerli sayılır ve bu gibiler hakkında herhangi bir müeyyide ve ceza uygulanmaz.

1479 sayılı Kanunun geçici 2 nci maddesine göre verilmesi gereken çalışma belgelerini bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihi takip eden ay başından itibaren üç ay içinde Bağ - Kur'a intikal ettirilmesi halinde bu belgeler geçerli sayılır.

Bağ - Kur sigortalılarının, bu kanunla verilen başvurma süresinin sonuna kadarki prim borçlarına ait fark, gecikme zammı ve faizleri takip ve tahsil edilmez; ödenmiş olan fark, gecikme zammı ve faizler geri verilmemekle bareber sigortalıların prim borçlarına mahsup edilir.

G) 1163 sayılı Kooperatifler Kanununa intibak ederek kongrelerini yapmış ve yine aynı kanunun 3 üncü maddesine istinaden tescil ve ilânını zamanında yaptırmadıklarından münfesih duruma düşerek tasfiyeye tabi tutulmuş kooperatifler, Genel Af Kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içerisinde tescil ve ilânlarını yaptırdıklarında bir defaya mahsus olmak üzere affedilirler.

1630 sayılı Dernekler Kanununun geçici 1 inci maddesi uyarınca hakkında fesih işlemi uygulanmış dernekler için, İntibak Genel Kurul toplantılarını -evvelce süresinde yapmış olmaları şartı ile yeni tüzüklerini mahallî mülkiye amirlerine vermek üzere bir aylık ek süre tanınmıştır.

H) Deprem, sel, yangın gibi felâketlerden zarar gören yurttaşlarımıza 7269 sayılı Kanun uyarınca yapılan yardımlardan tahakkuk eden her türlü faiz, gecikme faizleri, anaparanın dışındaki bilumum masraf yüklemeleri takip ve tahsil edilemez.

I) Onuncu Devre T. B. M. M. üyelerinin ödeneklerine müsteniden Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankasına olan asıl borçlarına yürütülen faizler, her türlü mahkeme ve icra takip masrafları, vekâlet ücretleri ile tahakkuk ettirilmiş vergiler kaldırılmıştır.

Borçluların yapmış olduğu bütün ödemeler (Hangi nam ile tahsil edilmiş olursa olsun) esas borçtan indirildikten sonra kalan bakiye borçları bu kanunun yayımı tarihinden itibaren % 3 faizle beş yıllık taksite bağlanmıştır.

MADDE 10. — 7/2/1974 tarihine kadar yapılan malî işlemler nedeniyle Sayıştay, mahkeme ve yetkililerce sorumluları adına verilen tazmin veya zimmet hükümleri sonucu borç yazılan tutarlar, sözleşmeden doğmamış olması, hizmetin görülmüş veya malın teslim edilmiş bulunması ve suç konusu teşkil etmemesi şartı ile kurumlarınca silinir. Ayrıca:

A) 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanununun 133 üncü maddesine göre, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar silinmesine karar verilmiş olan borçlar,

B) Kaldırılan eytam ve eramil sandıklarının mal sandıklarına devrolmuş alacak artıkları,

C) Tutarı 1 000 liradan az olan bütün borçlar ile nedeni tespit edilemediğinden takibi yapılamayan borç kayıtları,

D) 7/2/1974 tarihine kadar zaman aşımına uğrayan zimmetler nedeniyle, Sayıştay'ca verilen tazmin hükümleri sonucu saymanlar adına kaydedilen borçlar,

E) Silinmesi öngörülen borçların faizleriyle, bugüne kadar ödenmiş diğer borçların henüz tahsil edilmemiş faizleri silinir.

F) Bakanlıklar ve diğer kamu kuruluşlarından burs alarak tahsilini yapanlardan gerek talebeliği sırasında burs almaktan vazgeçenlerin

gerek tahsillerinin bitiminde mecburî hizmetlerini yerine getiremeyenlerin, almış oldukları burs toplam tutarını ödemeleri kaydıyla, yükümlü oldukları ve henüz ödenmemiş bulunan faiz ve diğer para cezaları affedilmiştir.

Bu madde kapsamına giren ve henüz yargılanmamış işlemler için Sayıştay'ca tazmin veya zimmet hükmü verilmez.

MADDE 11. — 9/5/1969 günü ve 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanununun geçici 1 inci maddesinin (B) bendi kapsamına giren arazi sahiplerine bu geçici madde dairesinde itirazda bulunabilmeleri için bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, 1 yıllık yeni bir itiraz süresi tanınmıştır.

Anılan geçici madde uyarınca evvelce itirazda bulunulmuş ve bu itirazın tetkik ve reddedilmiş olması bu kez yapılacak itirazların kabul ve tetkikine engel teşkil etmez.

İnceleme kurulları tarafından yapılan itirazları itiraz tarihinden itibaren bir yıl içinde inceleyip karara bağlarlar.

MADDE 12. — 7/2/1974 tarihine kadar keşide edilmiş olan ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası vasıtasıyle bankalara duyurulmuş bulunan ademi tediye protestoları, protestonun hukuki sonuçları açısından özel hukuk hükümleri saklı kalmak şartiyle kaldırılmıştır.

MADDE 13. — Bu kanun hükümleri, bir ceza mahkûmiyeti olmasa ve faile ait bulunmasa dahi kanunen veya dış ticaret rejimi hakkındaki kararlara göre kullanılması, yapılması, taşınması, bulundurulması, satılması ve yurda sokulması suç teşkil eden veya inhisara tabi olan eşyanın müsaderesine engel değildir.

Ancak, yukarıki fıkra hükmü dışında kalan eşya, ithalde alınan gümrük ve diğer vergi ve resimler ile ardiye ücreti ve sair masrafların ödenmesi halinde sahiplerine verilir.

Bu kanun kapsamına giren 6831 sayılı Orman Kanununa aykırı davranma suçlarında kullanılmış olan aletlerle canlı ve cansız her türlü taşıt araçları ve paraya çevrilmiş ise bunların emanet hesabındaki bedelleri, henüz kamu davası açılmamış işlerde C. Savcılarınca, kamu davası açılmış işlerde mahkemelerce, hüküm kesinleşmiş ise hükmü veren mahkemece sahiplerine iade olunur. Şu kadar ki, 7/2/1974 tarihinden önce kesinleşmiş bir hükme konu teşkil eden (alet, canlı taşıt araçları, araba, kağnı, traktör ve römorku hariç) her türlü motorlu taşıt araçları ve bunlar satılmış ise bedelleri, hükümlü hakkındaki ceza bu kanun kapsamına girse dahi sahiplerine iade edilmez.

5383 ve 1615 sayılı Gümrük Kanunları, 1918 sayılı Kaçakçılığın Men ve Takibine dair Kanun, 3437 ve 1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli hakkındaki kanunlar, 3078 sayılı Tuz Kanunu, 3788 sayılı Çay Kanunu, 1497 sayılı Çay Kurumu Kanunu, 4250 sayılı İspirto ve İspirtolu İçkiler Kanunu ve 1118 sayılı Oyun Kâğıtları İnhisarı hakkında Kanun ile bunlara ek ve tadilleri gereğince müsadereleri kesinleşmiş olan eşya, madde, alet ve taşıma vasıtaları sahiplerine iade edilmez.

Trafik sicilli kayıtlarına dayanılarak satın alınan taşıt araçlarından zapt ve müsaderesi kesinleşmemiş olanların ardiye ve sair masrafları ödenmek şartiyle prim, vergi ve resim alınmaksızın sahiplerine verilir.

MADDE 14. — 1136 sayılı Avukatlık Kanununun 11 inci maddesinde belirtilmiş olup, meslek onuru ile bağdaşması mümkün olmayan bir işle uğraşma dışındaki bir nedene dayanılarak:

A) Yapmış oldukları stajın geçerli olmamasından dolayı 7 Şubat 1974 tarihinden önce aynı Kanunun 72 nci maddesinin (b) bendi uyarınca adları baro levhasından silinmiş bulunanlarla staj bitim belgesi almış oldukları halde aynı nedenle baro levhasına yazılma istemleri reddedilenler, levhaya yazılmalarına ilişkin Baro Yönetim Kurulu kararları Adalet Bakanlığınca onaylanmayanlar veya baro levhasına yazılmamış olanlar başvurdukları takdirde başka engelleri yoksa baro levhasına yazılırlar. Meslek onuru ile bağdaşmayan uğraş dışında 7 Şubat 1974 tarihinden önce mevcut, stajı geçersiz kılan nedenlerle levhadan silinmeleri gerekenler hakkında da silme işlemi yapılmaz.

B) 7 Şubat 1974 tarihinden önce adları staj listesinden silinmiş olanlar, başkaca engelleri bulunmadığı takdirde üç ay içinde başvurmaları halinde yeniden staj listesine yazılırlar ve silme kararından önce yaptıkları staj geçerli sayılarak kaldıkları yerden ilk yazılma tarihinde tabi oldukları staj hükümlerine göre stajlarına devam ederler. 7 Şubat 1974 tarihinden önce meslek onuru ile bağdaşmayan bir uğraş dışında stajla bağdaşması mümkün olmayan bir görev veya işte bulunmalarından dolayı staj listesinden silinmeleri gerekenler hakkında, bu nedenin anılan tarihte ortadan kalkmış olması şartiyle silme işlemi yapılmaz.

C) Bu kanunun birinci maddesinden faydalanarak işledikleri suçları bütün sonuçlariyle affedilmiş olan avukatlar haklarında, bihakkın veya meşruten tahliye tarihlerinden itibaren, bu mahkûmiyetlerinin tabiî neticesi olan, kanunî mahcuriyet halinde bulundurulmaya ve 1136 sayılı Avukatlık Kanununun avukatlığa kabul edilmeme ve ruhsatnameleri Baro Yönetim Kurulunca geri alınarak iptal ve adları bir daha yazılmamak üzere levhadan silinir hükümleri, yani avukatlık mesleğini icra edemeyeceklerine dair hükümleri tatbik olunmaz.

MADDE 15. — A) 1974 yılı Şubat imtihan döneminin sonuna kadar geçen süre içinde kayıtlı bulundukları Yüksek ve Orta Öğretim Kurumları ile, dışardan imtihanlara girenlerin de hangi sebeple olursa olsun kayıtları silinmiş öğrencilerle kendi istekleri ile ayrılmış olanlar, (her derecedeki askerî okul öğrencileri hariç), bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içinde eski öğrenim kurumlarına yazılı olarak başvurdukları takdirde ayrıldıkları sınıf veya sömestrede bir yıl daha öğrencilik sıfatlarını devam ettirmek ve o sınıf veya sömestrede iki defa da sınava girmek hakkını kazanırlar. Askerlik süresi gelmiş olanlar bu haklarını kullandıkları takdirde tecilli sayılırlar. Şu kadar ki, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte askerlik görevini yapmakta olanların üç aylık başvurma süresi terhis tarihinden, millî veya hukukî mücbir sebeplerle bu hakkını kullanamayacak durumda olanların üç aylık başvurma süresi bu mücbir sebeplerin kalktığı tarihten başlar.

Bu fıkra hükmüne dayanarak eski öğrenim kurumlarına müracaat eden öğrencilere, kurumlarınca birer başvurma belgesi verilir.

Bu madde hükmünden yararlanan öğrencilerden, Danıştay'dan yürütmenin durdurulması kararı alarak öğrenim kurumlarına devam edebilmiş olanlar hakkındaki davalara devam edilmez.

B) Her derecedeki askerî okullarla diğer öğrenim kurumlarında Millî Savunma Bakanlığı adına ve hesabına öğrenim yapan askerî öğrencilerden;

7/2/1974 tarihine kadar, gerek disiplinsizlik ve gerekse başka nedenlerle Türk Silâhlı Kuvvetleriden ilişiği kesilenlerin (kendi isteğiyle ayrı-

lanlar hariç), okulda geçen süreleri askerliklerine sayılır ve muvazzaf askerlik hizmetlerinden affedilirler. Şu kadar ki, disiplinsizlik nedenleri dışında ilişiği kesilenler, istemde bulundukları takdirde muvazzaf askerlik hizmetini yapmak üzere sevkedilirler.

Bunların ilişik kesilmesinden doğan tazminat borçları affedilmiştir. Ancak, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar tahsil edilmiş olanlar geri verilmez.

C) Devlet hesabına yatılı olarak okuyan öğrencilerin çeşitli nedenlerle öğrenimlerini tamamlayamamalarından doğan tazminat borçlarının, borcun aslının ödenmesi kaydıyle, faiz ve cezaî şart borçları affedilmiştir.

D) 1973 - 1974 ders yılı için yapılan üniversite giriş sınavları sonunda aldıkları puanlar itibariyle fakülte ve yüksek öğrenim kurumlarına girmeye hak kazanmış lise mezunları, önkaydını yaptırmış olsun, olmasın, bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren üç ay içinde girmeye hak kazandıkları fakülte ve yüksek öğrenim kurumlarına başvurdukları takdirde kesin kayıtları yapılır.

MADDE 16. — İstiklâl Savaşına katılmış olmaları nedeniyle 869 sayılı Kanun uyarınca İstiklâl Madalyası ve 1005 sayılı Kanun gereğince şeref aylığı almış olanlardan, çeşitli nedenlerle sonradan madalya beratı alınmış şeref aylıkları kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren en geç 6 ay içinde sahiplerine geri verilir.

MADDE 17. — 7/2/1974 tarihine kadar eğitim, tatbikat, atış ve diğer askerî hizmetlerin yapılması sırasında hizmete ilişkin taksirli ve ihmalî fiillerden meydana gelen Hazine zararları, askerî bir suça bağlı olsun veya olmasın, takip ve tahsil edilmez. Ancak, bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar tahsil edilmiş olanlar geri verilmez.

MADDE 18. — A) Firar halinde olup da yurt içinde bulunanlar bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay, yurt dışında bulunanlar bir yıl içinde resmî mercilere müracaatla teslim olmadıkları takdirde bu kanun hükümlerinden faydalanamazlar.

B) Bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce kıtasından veya görev yerinden izinsiz uzaklaşmış yahut izin süresini özürsüz geçirmiş olanlar, bakaya, yoklama kaçağı ve saklı bulunanlar ve askerlikten kurtulmak için hile yapanlar, bu kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren yurt içinde bulunanlar üç ay, yurt dışında bulunanlar bir yıl içinde resmî mercilere başvurmak şartiyle bu kanun hükümlerinden faydalanırlar.

C) Bu kanun yürürlüğe girdiği tarihte 46 yaşını doldurarak askerlik çağı dışına çıkmış olanlar, resmî mercilere teslim olmak kaydı aranmaksızın bu kanun hükümlerinden faydalandırılır ve fiilî askerlik yükümlülüğünden muaf tutularak yedeğe geçirilirler.

Muvazzaf askerlik hizmetini tamamlamadan çeşitli nedenlerle kıtalarınca erken terhis edilmiş bulunanların dışarıda geçen sürelerinden üç aya kadar olanı muvazzaf askerlik hizmetinden sayılır.

MADDE 19. — Yargıtay ve Askerî Yargıtay'ca incelenmekte bulunan bir ceza davasının ortadan kaldırılmasına karar verilmesi halinde, usulünce açılmış ve mahkûmiyetle sonuçlanmış olan kişisel hak davalarına ait kararlar üzerinde Yargıtay incelenmesi yapılmak üzere, dosya görevli Hukuk Dairesine gönderilir. Kişisel hakka ait mahkûmiyet kararı bozulduğu takdirde, dosya görevli ve yetkili hukuk mahkemesine yollanır ve

mahkemece Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu gereğince dava karara bağlanır.

Yargıtay Hukuk Dairesi ilâmından alınacak harçlar, hukuk ilâmlarındaki harçların aynıdır. Şahsî hak yönünden bozulup mahalline iade olunan davalara, görevli ve yetkili hukuk mahkemelerince peşin harç istenilmeden bakılır. Verilen son kararla birlikte, genel hükümlere göre karar ve ilâm harcı tahakkuk ve tahsil olunur.

Mahallî mahkemelerce verilmiş bulunan bir ceza mahkûmiyet kararı ile beraber usulünce açılmış kişisel hak davalarına ait olarak verilmiş mahkûmiyet kararlarının Yargıtay'ca incelenmesi, ceza kararlarının temyizindeki şartlara göre istendiği takdirde, dosya yukarıdaki fıkra gereğince işleme tabi tutulur.

MADDE 20. — Genel afla tamamen ortadan kalkan mahkûmiyet hükümlerine ait sicil varakaları Adlî Sicilden çıkarılır. Aynı mahiyetteki cezalara ait fişlerden sicil tesis edilmemiş olanlar için sicil varakası tesis edilmez. Ancak 7 nci maddenin (B) bendinde yazılı suçlara ilişkin sabıka kayıtlarında bu hüküm uygulanmaz. Ve anılan bentte gösterilen hizmetlerle ilgili olarak yetkili mercilerce istendiği takdirde bildirilir.

Bu maddede öngörülen işlemlerin uygulanmasına ilişkin hususlar Adalet Bakanlığınca bu kanunu yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içerisinde düzenlenecek yönetmelikle belli edilir.

MADDE 21. — Bu kanun hükümlerinden faydalanacak tutuklu ve hükümlülerin salıverilme işleri, kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren 20 gün içinde tamamlanır.

MADDE 22. — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 23. — Bu kanunun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

19 Mayıs 1974

● Fransa'da cumhurbaşkanlığını oyların yüzde 50, 57'sini alan Valery Giscard d'Estaing kazandı. Sol Cephe'nin adayı Mitterand ise oyların yüzde 49, 43'ünü aldı. Seçim sonuçlarından sonra konuşan Mitterand «Şu anda iki Fransa vardır» dedi.

● CHP Parti Meclisi oybirliği ile koalisyondan çekilme kararı aldı. Ancak kararın resmi uygulamaya sokulmasından önce Ecevit'in Erbakan'la son bir görüşme yapması kararlaştırıldı.

Bugün Ondokuz Mayıs
Mayısın ondokuzu
Sen ey Türk istiklâlinin koruyucusu
Sen ey ülkemizin geleceği
Ulusumuzun gözbebeği
Sen ey demir parmaklıklarda barfiks yapan
Ranzalarda perende atan
Sportmen ve kahraman Türk gençliği
Önünde bütün kilit-bahirler açık
Ama her zaman Samsun'a çıkılmaz a
Bu sabah da avluda volta atmaya çık!

Can Yücel

«Damlaya damlaya göl olmaz ya» adlı şiirinden...

Korutürk'ün mesajı

«Bugünkü bağımsız ve özgür Türkiye, 19 Mayıs'ta Atatürk'ün Samsun'a ayak basmasiyle, tarihte daima hür yaşamış Türk Milletinin eşsiz millî gurur ve direnişi ile, fakat Atatürk'ün deha ve gayretiyle, pek çok kan, acı ve güçlükten sonra kurulabilmiştir.

Bu tarihî günde, o mağlûbiyet günlerinin acısı ve perişanlığı karşısında, hayal edilişi bile imkânsız görünen, bugünün Türkiyesinin fertleri olarak, bu uğurda hayatlarını verenleri rahmetle anmak ve milleti, bağımsız ve özgür bir devlet olmak hedefinde birleştiren Atatürk'ü minnetle anmak hepimizin vicdan ve vatan borcudur.

Fakat, burada en büyük borç, Türk gencine düşmektedir. Hiç bir idare, hiçbir devlet, kendi istikbali demek olan gençliğin, kendi yanında olmasından daha kuvvetli, bir güce sahip olamaz. Ve esasen bunun içindir ki Atatürk, kurduğu yeni devleti (Ey Türk Genci! Birinci vazifen Türk istiklalini ve Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.) diyerek gençliğe emanet etmiş ve devletin mevcudiyet istikbalinin yegane temelini gençlikte görmüştür.

O halde, Türk istikbalinin bugünkü ve yarınki evlâdı için, Türk bağımsızlığını ve Cumhuriyetini korumada birleşmek bir vazifeyi, şöyle veya böyle anlamak, şu yolda veya bu yolda yürümek değil, bu vazifeyi yaparken bölünmek değil... Türk gencine yaraşan birleşmektir. Bölünmek, millî gücü parçalamak, demek olur ki, bundan Türk Milleti değil. Türk'ün düşmanı yararlanır.

Şunu demek istiyorum... Sol kollarını veya sağ kollarını havaya kaldırarak, birbirlerinin millî yarar anlayışlarını, birbirlerini kırmakta görmek, bir vatan borcu değil, bir vatan hiyanetidir! Gençleri böyle, ayrı ve birbirine karşı kamplarda, yürümeye teşvik etmek bir vatan hiyanetidir!

Aziz Türk Gençleri,

Henüz tüm milletçe kökleştirememiş olduğumuz Atatürk devrimlerini, türlü isimlerde ve ülkelerde başka başka anlatılan reformlarla değiştirmek isteyenler, senin inanışların, senin istikbalin ile bilki kumar oynamaktadırlar.

Sen, ne komünizme, ne faşizme inanmıyacaksın. Geçen yüzyılda yaşamış Marx'ın düşüncelerini, bu asra ulaşan insanlar, kendi ülkelerinin, toplumlarının şartlarına göre değiştirdiler. Marx, Asya'da başka, Avrupa'da başka, hatta Avrupa'nın doğusunda ve ortasında ve nihayet Adriyatik kıyısında başka ve kendi toplum şartlarına göre yorumlandı. Ve bu yorumlamalar sonucu, bu değişik ülkelerin liderleri birbirlerini Marx'a ihanetle suçladılar.

Komünizmin, faşizmin ve hangi ad altında olursa olsun, bunların değişik yorumlarının, değişmiyen müşterek tarafı, ferdin özgürlüğünü tanımamaktır.

Diğer taraftan, ikinci Dünya Harbinde kendi milletleriyle birlikte Avrupa'yı ve bütün dünyayı, kana boyuyan bir inanışın insanlık için nasıl bir

felâket olduğunu görmüştük. Onun için Türk Genci, özgürlükçü demokratik anlayış dışında, her türlü kalıplaşmış doktrini reddeder.

Atatürk Türkiyesinde özgürlük vardır. Atatürk devrimleri ve Anayasamız, bu özgürlüğü getirmiştir.

Türk Genci, cebinde ve kalbinde, manevi değerleri inkâr eden, Atatürk yerine, geçmiş yüzyılın adamı Marx'ın takipçisi liderlerin resmini ve sözlerini taşıyan, akılcılıktan, pozitif ilimden uzak bir insan olamaz.

Atatürk'ün cumhuriyeti ve devrimleri, kendisine emanet ettiği Türk Genci, sosyal adalet, sosyal güvenlik içinde yaşıyan, dinî inanç ve hükümleri dünya işlerinde ayrı gören özgür bir toplum olarak yaşamak ister. Bizim anlayışımızda, ferdin hakkı ferde, devletin payı devlete ait olmalıdır. Ne ferdi tutan bir devlet ne de devleti ve milleti sömüren fert, topluma eğemen olmamalıdır. Devlet, çalışanın sömürülmesini önlemelidir.

Atatürk'ün anlayışı, sosyal devlet anlayışı içinde açıklanabilir ve anlaşılabilir. Gençlerimiz, kendilerine rehber olarak aradıkları herşeyi, bütün ilkeleri, Atatürk'de bulacaklardır. Bu ilkelerin ne olduğunda bir şüphe ve yanılmaya asla yer yoktur. Gençlerimizin bu konuda da, her zaman olduğu gibi doğruyu, iyiyi ve güzeli bulacaklarına inanıyorum!

Sevgili vatandaşlarım,

Gençlerimizin bu olgunluğa erişmesinde şüphesiz ana ve babaların, öğretmenlerin de sorumluluk paylarını ve görevlerini dikkatten uzak tutmamalıyız. Ancak onların dikkat ,alâka ve gayretleriyle başarılı gençler ve iyi vatandaşlar yetişecektir.

Bu mutlu günde, bu duygularla, Cumhuriyetimizin güvencesi gençlerimize memleket hizmetinde başarılar diliyor, aziz vatandaşlarıma sevgiler sunuyorum.»

20 Mayıs 1974

- CHP Parti Meclisi ve Ortak grupta alınan karara göre Ecevit, Erbakan'la görüşerek koalisyonun devamı için çözüm yolları arıyor. Hükümetin Bütçe kanunlaşıncaya kadar istifası beklenmiyor.
- 146/3 maddenin af kapsamı içine girmesinden sonra diğer tutuklularla birlikte bu maddeden tutuklu olanların da salıverilme işlemi başladı. Aktör ve yönetmen Yılmaz Güney aftan yararlananlar arasında.
- Çeşitli sıkıyönetim mahkemeleri, tahliyelere başladılar.
- Af yasasında esas ve usul hataları olduğu ileri sürülüyor. CHP Kanunun Anayasa Mahkemesinde iptali için hazırlıklarını bitirdi.
- Çeşitli kuruluşlardan sonra, DİSK Genel Başkanı Türkler de Ecevit Hükümetinin istifa etmemesini istedi

CHP - MSP VE HÜKÜMET BUNALIMI

Genel Af Kanununun Millet Meclisi'nde 141 ve 142. maddeleri dışarıda bırakarak kanunlaşmasından sonra patlak veren hükümet bunalımı İLKE baskıya hazırlandığı sıralarda henüz açıklığa kavuşmamıştı. Ancak çeşitli kaynaklarca da doğrulanan haberlere göre CHP'nin hükümetten çekilme kararı kesinlik kazansa bile bu uygulama bütçenin Meclis'ten çıkmasından sonra resmiyete dökülecektir, bu da Haziran'ın ilk haftalarına kadar uzanan bir süre anlamına gelmektedir.

Af kanununun, hükümet programında yer aldığı şekilde çıkmaması halinde bir hükümet bunalımının doğacağı çok daha önceler

den belli olmuştu. Kaldı ki CHP'nin iktidara gelmesin de etken olan seçim slogan larından biri de bu idi. Af fın bu anlamda gerçekleş. memesi halinde, CHP'nin verdiği sözü tutmamış (ya da tutamamış) bir parti ha line geleceği açıktı.

Muhalefet de bunu biliyor ve af oylamasını — handiyse — bir güven oylaması haline dönüştürmek için yoğun bir kulis çalış masını tezgâhlıyordu. Bu konuda ilk kamuoyu yarat ma girişimleri THA'nın MSP'li parlamenterler ara sında yaptığı bir anketle başladı. Ankete, 17 MSP' li parlamenter çeşitli cevap lar veriyorlar, bir kısmı a çıkça bu maddelere oy ver meyeceğini belli ediyor, ge ri kalanlar da yuvarlak i-fadelerle konuyu geçiştir-meğe çalışıyorlardı.

Aynı günlerde Ankara'-da, lüks otellerde mebus pazarları kurulduğu söylen tileri de ayyuka çıkmaya başlamıştı. Sermaye partileri arasındaki çekişme «buzdolabına» konmuş, Ce lal Bayar'ın adı üstünde başlatılan tartışma ve çekişme ertelenmiş ve bütün çabalar af oylamasına yö-neltilmişti.

Hükümet içindeki ilk çat lamalar aslında epey öncelere uzanmaktaydı. TKİ Genel Müdürünün atanmasına ilişkin bir kararname nin bazı MSP'li bakanlarca imzalanmak istenmeme si yüzünden başlayan ilk huzursuzluk kolay çözüm-lendi. Liderlerin —durup dururken — «Hükümet tam bir uyum içinde çalışmalarına devam etmektedir» şeklindeki demeçleri ile ko nu kapatıldı.

Ancak af oylaması böy lesine geçiştirilebilecek bir konu değildi. Ve af oylamasının odak noktası mil let Meclisinde yapılacak o-lan son oylama idi. Nite-kim Senato da affın, hükü met tasarısıyla ilgisi kalmayacak derecede değiştirilişi, asıl engellemenin yapılacağı sanılan karma ko misyonun alışılmamış bir hızla kanunu görüşüp Mec-lis'e yollaması bile heyecan yaratmadı. Mecliste oy nanacak olan son raund ö nemliydi. Bu, Meclis oylamasından önce, özellikle CHP kanadı tarafından sık sık belirtildi. 14 Mayıs gü nü CHP Grubunca yapılan bir açıklamada «Affın koa lisyon protokolu ve hükümet metnindeki şekliyle çık maması halinde CHP'nin hükümette yer almayacağı» açıkça belirtiliyordu.

Af oylamasına işte bu hava içinde gidildi.

Af Kanunun 5. maddesi Hükümetin'in değil karma komisyonun öngördüğü bi çimde kanunlaşınca da bu-nalım patlak verdi.

İlk tepkilerde öfkenin, ga zetelerin deyimiyle «arka-dan 20 hançer yemenin» et kisi açıkça gözlendi. Ecevit Meclis'teki odasında ba zı bakanlarla üst üste görüşmeler yapıyor, Turan Güneş, MSP'li Hasan Ak-say'a «Yeni Mason başbakanınız hayırlı olsun» diyor, özellikle genç CHP'li parlamenterler «istifa» diye bağırıyorlardı.

Aynı öfke — dozu biraz azalarak — ertesi gün de devam etti. Bu arada Er-bakan — Asiltürk — Ak-say üçlüsü, hükümetin isti fasını önlemek için çaba gösteriyorlar ve «Bu hükü met yalnız affı gerçekleştir mek için kurulmadı. Affın istenilen şekilde çıkmaması hükümetin istifasını ge-rektirmez» şeklinde demeç ler veriyorlardı. Ne var ki CHP kanadı istifa konusunda oldukça kararlıydı. Gazeteler, hükümetin istifası an meselesi diye yazıyorlar, MSP organı Milli Gazete ise, MSP içindeki çalkantıyı kabulleniyor an-cak bunun bir hükümet bu nalımına yol açmaması i-çin «bu ihtilafı üç günden öteye taşırmamak için en keskin bistrü ile kökünden koparıp atmalıdır...» diyor du.

Aynı günün akşamı Er-bakan, CHP'nin sert tepkisi karşısında partililere ses lenerek «hatamızı düzelt-meliyiz. Ahde vefa esastır. Utancımdan Sayın Ecevit' in yüzüne nasıl bakacağımı bilmiyorum» dedi. Ecevit ise, bir yandan «hissi karar vermeyelim» derken öteyandan «Tuttuğunuz dal çatırdıyorsa o dala tutunmanın yararı yoktur» şek-linde konuştu. Olay hızla gelişiyor ve AP'nin yarı resmi organı Son Havadis' in yerinde deyimiyle «koalis yon çatırdıyor» du. Durumu daha da aydınlığa kavuşturan olay, Asiltürk'ün, bunalımı çözmek amacıyla getirdiği bir formülün tartışılması oldu. Asiltürk, 141 ve 142. maddeden hü-küm giyenlerin yada tutuk

lananların bir hükümet ka rarnamesi ile, olmazsa bir meclis kararı ile 6 ay izin li sayılmalarını; aynı süre içinde fikir ve vicdan özgür lüğü kanunu çıkarıp, kanu nu makable şamil kılarak, sorunun çözümünü» öneriyordu. Ecevit formülün «uygulanabilirliğini» araştırttıktan sonra Erbakan'dan bu formül için imzalı **grup kararı getirmesini is.** tedi. Erbakan gitti ve geldi, ancak 23 oy toplayabil mişti. Hükümet artık bir azınlık hükümeti durumundaydı ve Meclis'deki iskem le gücü 187 (CHP) 23 (MSP) 1 (TBP) 1 Bağım sız olmak üzere 212'den ibaretti.

16 Mayıs günü CHP ka. nadında öfkeler nisbeten durulmuş ve en uygun çözüm aranması için sağduyulu yollar arama eğilimi ağır basmaya başlamıştı. Parti Meclisi toplantısı erteleniyor. Ecevit, istifa ko. nusunda «yetkili organlarımıza danışacağım» şeklinde konuşuyor, MSP'de ise Erbakan — Asiltürk — Adak — Kazan — Aksay beşlisi gruplarındaki birliği sağlamaya çabalıyorlardı. MSP grubu toplandı ve top lantıya ancak 37 milletvekili katıldı. Üstelik katılan lardan bir kısmı 141 ve 142'ye muhalefetlerinin de. vam ettiğini açıkladılar. MSP grubu toplantıda iken Ecevit de Korutürk'le konuştu. Görüşmeden sonra verdiği demeçlerde Ecevit aynı ihtiyatlı dili (do. zunu artırarak) sürdürüyor ve olayı bir «hükümet bunalımı» şeklinde değil bir «güven bunalımı» şeklinde yorumladığını söylüyordu. Sızan haberlere göre ise Korutürk hükümetin istifa etmesini uygun görmediğini «ihsas» etmişti.

17 Mayıs günü MSP cep hesi sessizliğe gömülmüştü, buna karşılık CHP içindeki temaslar devam ediyordu. Ancak düğümün 18 Mayıs günü toplanacak olan Par ti Meclisi toplantısında ve onun ardından toplanacak olan Ortak Grup'ta çözü. me bağlanacağı da belli olmuştu. Sızan haberlere göre CHP'li bakanlar arasında Turan Güneş'in başını çektiği Türkmenoğlu, To. puz ve Birler kanadının istifadan yana, diğer Bakanların ise istifa edilmemesi görüşünden yana oldukları bildiriliyordu.

18 Mayıs günü toplanan CHP Parti Meclisinde Ecevit «hükümetten çekilme» yanlısı olduğunu belirtti. Ancak Parti Meclisi hemen karar vermedi ve toplantıyı bir gün sonraya ertelédi. Bu arada CHP Merkez Yürütme Kurulu kararının da «hükümetten çekilme. me» yönünde olduğu belli oldu.

Ancak 19 Mayıs günü CHP Parti Meclisi toplantısı sonunda oybirliği ile «hükümetten çekilme kara rı» alındı. Üstelik Parti Meclisi toplantısına, tüzüğe göre oy hakları olmayan grup başkanvekilleri, CHP' li bakanlar da katılmışlar ve oy kullanmışlardı. Yani karar CHP'nin hemen bü. tün organlarınca ortaklaşa alınmış gibiydi. CHP söz. cüsü Çetin Yılmaz'ın yaptı ğı resmi açıklama ise gene de bazı «acaba»lar taşıyor ve «hükümetten çekilme» konusu yeterli açıklığa kavuşturulmuyordu. Karara göre Parti Meclisi toplantısına katılanlar Ecevit'in çekilme kararını oybirliği ile onaylamışlar ancak ka rar uygulamaya sokulmadan Erbakan'la son bir gö rüşme yapılmasını da ka. rarlaştırmışlardı.

Daha sonra gelişen haberler, durumu biraz daha aydınlattı. Ecevit toplantı ya üç alternatif sunmuştu. Her ne olursa olsun koalis yona devam alternatifi ilk ağızda ve tartışmasız red dedilmişti. Diğer iki alternatif: Erbakanla bir görüş me yaptıktan sonra çekilme yada bütçeyi çıkardıktan sonra çekilme şeklinde formülleştirilmişti. CHP parti meclisi, Erbakan'la bir görüşme yapıldıktan sonra çekilme formülünü benimsedi. Ancak görüşmenin niteliği, hedefi, yararı konusunda hiç bir dişe dokunur açıklama yapılmıyor, bir yandan bizzat Ecevit «Görüşmede bir şart öne sür. meyeceğim. Yalnızca bildir mekle yetineceğim» diyor bir yandan da CHP çevrelerinde koalisyonun devam edebileceği belirtiliyordu.

Son gelişmeyi basın küçük farklara rağmen aynı şekilde değerlendirdi: Pazarlık. Son havadis daha da ileri gidiyor ve CHP'nin şartlarını bile açıklıyordu.

20 Mayıs günü Erbakan — Ecevit görüşmesi yapıl.

dı. Toplantıdan sonra alınan haberler, bazı endişeleri dağıtır nitelikteydi. En azından hükümetin bütçe çıkıncaya kadar işbaşında kalacağı kesinlik kazanmıştı. Ama daha sonrası için yorum yapmaya yetecek istihbarat da mümkün olmuyordu.

Af oylamasından ve onu izleyen günlerde MSP için düğümlenen nokta hükümetin bir azınlık hükümeti durumuna düşmüş olmasıdır. Hükümetin devamı tek başına Ecevit'in iradesine bağlı olmaktan çıkmıştır ve muhalefet 20 MSP'liyi de yanına alarak hükümeti düşürebilecek duruma gelmiştir. Ama sağ partiler içinde, bunalım boyunca izlenen tavır bu alterna tife ağırlık tanımıyor. Hemen hiç bir lider hükümetin çekilmesinden yana gö rünmüyor. AP — CGP — DP Koalisyonu söylentileri ise oylama gecesindeki hızını kaybetmiş durumda.

Sonuç olarak bunalım başlamıştır ve İLKE baskıya hazırlandığı sıralarda çözümlenmediği gibi, ne yönde çözümlenebileceğine ilişkin herhangi bir yorum yapmaya elvermeyecek bir yörüngede sürmektedir.

21 Mayıs 1974

● 141, 142 ve 163. Maddeleri yürürlükten kaldıracak olan Fikir ve İnanç özgürlüğü Kanunu tasarısı hazırlandı ve Ecevit'e verildi. Tasarıya göre yalnızca «düzeni **zor kullanarak** değiştirmek isteyen fiiller» cezalandırılacak.

● Kesinleşen Af Kanununun 5. maddesinin iptali için Anayasa Mahkemesinde açılacak dava ile ilgili dilekçe son şeklini aldı ve CHP grubuna sunuldu. Grup kararı alındıktan sonra dilekçe imzaya açılacak.

● MSP'deki bölünmeye çözüm bulunması için sürdürülen çabalar devam ediyor. Bursa'da toplanacak olan il başkanlarından oluşan «küçük kurultay»dan önce parti içi muhalefeti sürdüren grubun «daraltılmasına» çalışılıyor.

● Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) Davasında sanıklar hakkında verilen çeşitli cezalar Askerî Yargıtay tarafından onaylandı. Sanıklardan sadece bir tanesi aftan yararlanabildi.

● Aralarında işçi sendikaları, öğrenci kuruluşları, Teknik Eleman Odaları bulunan 27 kuruluş «Faşizme Karşı Güçbirliği» adlı bir birlik oluşturdular. Yayınlanan ilk basın bülteninde bütün yurtseverler «faşizme karşı güç birliğine» çağrıldı.

Güçbirliği Bildirisi

Bizler, burada bulunan örgütler, terör ve baskılarını çeşitli kesimlerde durmadan artıran faşizme karşı güçlerimizi birleştirmeye, sürekli güç birliği yapmaya karar verdik. Faşizm, bilindiği gibi, sermaye çevrelerinin gizli veya açık diktasıdır.

Emperyalizmin ülkemizdeki temsilcileri, emekçileri daha rahat sömürebilmek ve çalışanların haklarını savunanları kolayca susturabilmek amacı ile Anayasa'yı değiştirmişler, yeni yeni yasalar çıkarmışlardır. Onlara göre yürürlükteki sömürü düzeni kurulu nizamdır, bu düzene karşı çıkanlar en ağır cezalara müstahaktır.

Gerçekler böylesine çarptırıldığı, sermaye çıkarlarının ülke çıkarı gibi

gösterilmeye çalışıldığı bu dönemde tüm demokratik örgütlerin sürekli güç birliği yapmasının neden zorunlu hale geldiğini daha iyi belirleyebilmek için, dikta heveslilerinin bu güne kadar yaptığı tahribatı özetlemekte yarar görüyoruz:

Sayın Basın mensupları,

● 12 Mart öncesinde, halkımızın gerilikten, yoksulluktan kurtulmasını amaçlayan yurtseverler sürekli baskı altında tutuldu, hakim güçler tarafından faili meçhul (!) cinayetler düzenlendi.

● 12 Mart sonrasında olağan üstü dedikleri dönemde faşizm iyice azgınlaştı; ezilenlerden, sömürülenlerden yana en masum çıkışlar bile kanla, hunharca işkencelerle bastırıldı.

● Halkımızın oyları ile kabul edilen **anayasa lüks** ilân edilip, özgürlükten, emekten ve halktan yana tüm maddeleri el çabukluğu ile değiştirildi.

● Anti-demokratik yasalarla sıkı yönetimsiz sıkı yönetim uygulayabileceklerini uman halk düşmanı güçler 14 Ekim seçimlerinde, karanlık emellerinin halk tarafından mahkum edilmesi ile ilk büyük şamarı yediler.

● Halktaki büyük uyanışı göremiyen, yurtseverleri baskı ile, terörle yıldırabileceklerini sanan halk düşmanları, yeniden öğrenci gençliğe saldırılar düzenlemeye başladılar. (Bu oyunlara kapılmayan, komandoların arkasındaki gerçek düşmanı iyi teşhis eden öğrenci gençliği taktirle karşılıyoruz.) Komando baskınları adı altında tertiplenen bu olaylar her ne kadar iki gurup gencin çatışması gibi gösterilmeye çalışıldıysa da, açık bir faşizmi geri getirmek amacıyla planlanmış **saldırılar** olduğu kimsenin gözünden kaçmadı.

● Seçimlerde halkımız büyük bir çoğunlukla genel affı gerçekleştireceğini vadeden partilere oy verdiği halde, halkın isteklerine tamamen ters düşen bir af yasası çıkarıldı, ülkemizin çok değerli aydınlarının daha yıllarca ceza evlerinde çile doldurması planlandı.

Bunlar ve bunlara benzer halk düşmanı girişimleri yakından izleyen örgütlerimiz halkımız üzerine gelecekte oynanabilecek oyunlara karşı kamu oyunu uyarabilmek ve gerçek demokrasinin kurulması yönünde daha etkili olabilmek amacı ile tüm demokratik kuruluşların sürekli güçbirliği yapmasını gerekli görmüşlerdir.

AF KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİMİZ:

● Bütün hukuk uzmanlarının her zaman açıkladıkları gibi, aslında, genel af kanunları ön planda siyasî suçlar için çıkarılır. Çünkü bu tür suçlar, eğer suç ise, siyasal iktidarlar değiştikçe nitelikleri değişen suçlardır. Belli bir dönemde yasalara göre suç sayılan eylemler, başka bir dönemde eşsiz kahramanlık sayılabilir. Bundan dolayı bütün uyğar ülkelerde af kanunları siyasal suçları birinci planda ele alır.

● Genel affın bu gün toplumsal bir zorunluluk haline geldiği açıktır. Toplumsal düzenimizin olduğu kadar çağ dışı ceza sistemimizin de kaçınılmaz sonucu olarak af genel nitelikte çıkmalı idi.

● Af yasası halkımızın istediği şekilde çıkmamakla, adalet müessesesinin aldığı yara büyüdüğü gibi, dünya kamuoyunda kaybettiğimiz itibarımızı da yeniden kazanma şansımız tehlikeye düşmüştür.

● Faşist İtalya'dan alındıktan sonra bir kaç kez değiştirilerek daha da sertleştirilen ve dünyanın hiç bir demokratik ülkesinde rastlanmayan kanunlara dayanarak ülkenin çok değerli elemanlarını ceza evinde tut-

maya kalkışmak tekelci sermayeye yarar sağlamayacak, aksine, halkın iktidara sahip çıkmasını hızlandıracaktır.

● Anayasa'yı açıkça çiğneyen bir iktidara karşı Anayasa'yı ve vatandaşın anayasal haklarını savundukları için cezaevlerine doldurulan değerli aydınlarımız, yine aynı anayasa düşmanı güçler tarafından yıllarca daha çile doldurmaya terkedilmişlerdir. Amerika da tezgâhlanıp Ankara'nın lüks otellerinde sonuca ulaştırılan oyun, Tekelci Sermaye'nin fikirlere kilit vurmasını sağlayamayacak, halkın uyanmasını hiç bir güç engelleyemeyecektir. Bu sebeple 14 Ekim seçimlerinde Emperyalizme ve Faşizme hayır diyen halkımızın isteklerine ters düşenleri şiddetle kınıyoruz.

● Düşünce özgürlüğünün yasalarla yok edilmesinde güdülen amaç; birkaç yüz aydını cezaevinde tutmak değil, terör havası yaratarak demokratik güçleri sindirmeye çalışmaktır. Halk düşmanı tekelci sermaye çevrelerinin bu oyunları bizleri yıldırmayacak, mücadele azmimizi kamçılayacaktır.

HÜKÜMET KONUSUNDA GÖRÜŞLERİMİZ:

Halkımızın faşizme tepkisi sonucunda kurulan hükümet, faşizan saldırılara karşı düşünce özgürlüğünün gerçekleştirme girişimlerinde bulunmaya kalkışınca tekelci sermayenin örgütlü muhalefeti ile karşılaşmıştır. Bizler hükümetin halk yararına her türlü girişimlerini bütün gücümüzle destekleyeceğimizi ilân etmek isteriz.

Baştan beri sıraladığımız gelişmelerden dolayı aklı ve sağduyuyu galip getirmek amacı ile, emperyalizmin ve faşizmin sultasından ülkemiz kurtulana kadar sürekli güç birliği yapacağımızı ve başarıya ulaşmak için her türlü demokratik mücadele yöntemlerini deneyeceğimizi ilân eder, tüm yurtsever kuruluşları bu konuda güçbirliğine çağırırız.

FAŞİZME KARŞI MÜCADELEDE SÜREKLİ GÜÇ BİRLİĞİ KARARI ALAN ÖRGÜTLER ŞUNLARDIR:

Türkiye Yazarlar Sendikası, Türk Teknik Elemanlar Derneği İstanbul Şubesi, Basın-İş, Tüm Sağlık İş, Elektrik Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, Tiyatro İşçileri Sendikası, Türk Devrim Ocakları, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı (TMGT), İstanbul Yüksek Öğrenim Kültür Derneği (YÖKD), Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi Kültür Derneği (DEMAKD), Halk Sağlığı Derneği, Ekonomik Araştırma Derneği, Genç Hukukçular Derneği, Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Kültür Derneği, Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Y.D. Öğr. Derneği Tüm Yüksek Tekniker ve Teknikerler Derneği, Maden Mühendisleri Odası İstanbul Temsilciliği, Artvin Kültür Yardımlaşma Derneği, Kartal Yüksek Öğrenim Derneği, Birleşmiş Sağlık İş, Diyarbakır Yüksek Öğrenim Derneği, İstanbul Kıbrıslılar Öğrenim ve Kültür Derneği, Petrol - İş İstanbul Şubesi, Hür PTT - İş, Tüm Teknisyenler Derneği, Mimarlar Odası İst. Şubesi, İnş. Mühendisleri Odası İst. Şubesi ve Sanık Aileleri.

● Sıkıyönetim Mahkemelerinde devam eden duruşmalar sırasında çeşitli tahliye kararları alınırken, Askerî Savcılar, Af Kanunu'nun Anayasaya aykırılığı üstüne ilginç görüşler bildiriyorlar. Avukatlarca, Kanunun iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulması yönündeki istekler reddedilmekle birlikte Mahkemeler verdikleri kararlarda «Anayasaya ve eşitlik ilkelerine aykırılık» tezini benimsiyorlar.

● Erbakan - Asiltürk - Adak kanadı tarafından sürdürülen «ikna» çalışmalarının bilançosu belli oldu. Muhalefet paralelinde oy kullanan 20 MSP'li milletvekilinden 12'sinin «ikna» edildiği geri kalan 8 milletvekilinden 5'inden de «umut kesildiği» bildiriliyor. Durumu bizzat Asiltürk açıkladı. İkna edilemeyen milletvekilleri şunlar: Hüsamettin Akmumcu, İhsan Karaçam, Zekai Yaylalı, Emin Acar, Aburrahman Ünsal, Reşat Saruhan, Gündüz Sevilgen, Vahdettin Karaçorlu.

● Yedeksubaylık süresinin 4 aylık okul eğitimine indirilmesine ilişkin kanun tasarısı, seçmen yaşını 18'e indiren kanun tasarısı, işçilerin kıdem tazminatı 30 güne yükselten kanun tasarısı TBMM'ye sevkedildi.

Yezitoyunu

Tektaş Ağaoğlu

Millî Selamet Partisi içinde yirmi «yeminli» insanın son marifeti, bu parti hakkında çeşitli vesilelerle ileri sürdüğümüz bir görüşü doğruladı: Millî Selamet Partisi içinde hâlen temelde birbirine karşıt iki görüş ve bu iki görüşü doğuran iki karşıt çıkar barınmaktadır. Bunlardan birisi, Erbakan ve yakın çevresinin temsil ettikleri orta sermaye çıkarlarıdır. Erbakan hareketi tekelci sermaye birikimi süreci içinde büyük sermayenin ekonomide ve toplumda gitgide ağırlık kazanmasına karşı özellikle Anadolu'nun (sadece **özellikle**, çünkü orta sermaye hareketini **salt** coğrafî kıstaslara bağlamak yanlıştır) yolu kesilen atak ve hırslı sermaye mihraklarının tepkisini dile getirir. Kökü 12 Martın bir hayli öncesine kadar gider. Hedefi, siyasî iktidarda karar mercilerini ele geçirmek, en azından siyasî iktidara ağırlık koyarak kredi, teşvik, vs.. dağıtımında orta sermayeye öncelik sağlamaktır. Bunun için, büyük sermayenin «laik», çağdaş uygarlıkçı ve Batıcı tercihleri karşısında siyasî bir baskı aracı olarak dinci-ahlâkçı ideolojiye sahip çıkar. Bu aracı bihakkın kullanabilmek için de, genel olarak büyük sermayenin anti-demokrasi tercihi, özel olarak Türk Ceza Kanununun 163'üncü Maddesi karşısında demokratik tercihleri savunur. Demokrasinin sınırlarının genişlemesinde kendisi için yarar görür.

Hareket, kesinlikle, «toplum düzenini dinî esaslar üzerinde yeniden kurmak» gibi bir amaç gütmemektedir. Erbakan ve arkadaşları ve onları destekleyenler bunu düşünmenin bile zait olduğunu pekâlâ biliyorlar. Kavgaları toplum düzeniyle değil, mevcut düzende daha iyi bir yer edinmelerini engelleyen güçler ve durumlarladır. Nitekim büyük sermaye ile çelişkisi ve bundan doğan demokratik eğilimi, Erbakan hareketini bundan beş altı yıl öncesine kadar güç akla gelebi-

lecek (hattâ CHP'nin o zamanki yapısıyla **imkânsız** olacak) doğru bir değerlendirmeyle, 12 Mart-14 Ekim dönemi sonrasının koşullarında CHP ile koalisyon kurmaya, giderek 141-142 maddeler konusunda da demokratik bir tavır almaya sevketmiştir. Zira mevcut düzende hükümet olmak da, hükümette **iktidar** olabilmek için şart olan demokratik tutum ve anlayış da, orta sermaye hareketinin hem bugünü, hem de yarını için hayatî bir önem ve değer taşımaktadır.

Millî Selâmet Partisi içinde temsil edilen ikinci çıkar, tefeci-bezirgân mihrakların çıkarıdır. Bu mihrakların büyük sermaye ile ekonomik düzeyde de, siyasî düzeyde de hiç bir rekabet gücü ve imkânı yoktur. Dinci-ahlâkçı ideolojiye dört elle sarılmaları salt ellerinde ne kalmışsa onu koruyabilmek ya da en yüksek fiyatı verene satabilmek içindir. Dolayısıyla bu hareket işçi sınıfına ve onunla birlikte gelişen yeni sosyal güçlere karşı derhal ve kesin tavır almaktan yanadır. Onun kadar, hâlen aynı çatı altında barınmaya çalıştığı orta sermaye hareketini de köstekleyici bir potansiyeli her zaman içinde taşır. Bu nedenle hiç bir zaman demokrasiden yana olmadığı gibi bugün de değildir, ilerde de olmıyacaktır. Çünkü demokrasinin ona sağlıyacağı ekonomik ya da siyasî hiç bir kazanç yoktur. CHP ile koalisyonu ekonomik bakımdan da, demokrasi açısından da ciddiye almaması, ve günü gelince böyle bir ortaklığı «memleket menfaatleri» yönünden «tehlikeli» görenlere katılmakta gecikmemiş olması bundandır.

Bu iki akımı MSP içinde bir araya getiren, herbirinin dinci-ahlâkçı ideolojiden değişik açılardan umdukları yarardır. Yani bu iki kesim, son af olayı ile de ortaya çıktığı gibi, MSP içinde aslında **birlikte** ve **müttefik** değildirler. Tefeci-bezirgân kesim **tekelci sermayenin** ezelî müttefiki ve hâlen de onun MSP, dolayısıyla koalisyon içine yerleştirdiği tapası uzaktan ateşlenir saatli bombasıdır.

Bu durumda MSP içindeki bu kesimin de «toplum düzenini dinî esaslar üzerinde yeniden kurmayı» amaçladığını, teokratik devlet emelleri güttüğünü sanmak hatadır. Hata iyi anlaşılırsa, tefeci-bezirgânlığın sosyal ve siyasî yapı içindeki yeriyle fikir ve inanç özgürlüğü konusundaki tavrı daha iyi anlaşılır. Ve o zaman fikir ve inanç özgürlüğü sorunu çerçevesinde 163'üncü Maddenin MSP içindeki gerici takım için büyük bir önem **taşımadığı** da ortaya çıkar.

163'üncü Madde bugüne kadarki uygulamayla tefeci-bezirgânlığı vurmamıştır. Tefeci-bezirgânlıkla tekelci sermaye arasındaki tarihî yapısal ittifakın kaçınılmaz gereği ve sonucudur bu. 163'üncü Maddenin vurduğu «gerici» unsurlar ya çağdaş dünyayla her ipi koparmış gözü-kara, bağnaz, çok kere mecnun tiplerdir; ya da İslâmî değerleri içten bir inançla ciddiye alarak «kurulu düzenle çelişkilerini metafizik plânda dile getirmeye» yönelen kişilerdir. Her iki tip de tekelci sermayenin «laik» mihraklarınca yurtta «irtica»nın «yine» başkaldırdığını, ya da yurtta heran başkaldırabilecek bir irticanın her zaman mevcut olduğunu ispatlamak için zaman zaman türlü provokasyonlara âlet edildikten sonra âkıbetleriyle başbaşa bırakılırlar, tefeci-bezirgânlarca dahi kaale alınmazlar. Onları bu tür provokasyonlara itenlerin mahallî ajanlarına karşı ise 163'üncü Madde zaten uygulanmaz. Böyleleri hepimizin bildiği türlü karışık oyunlar sonucunda tezelden **«zulmün elinden»** kurtarılırlar. Taşın altına öbürleri gider ve gittikleri yerde kalırlar.

Bunun ötesinde 163'üncü Madde, Kuran Kursları, Komünizmle Mücadele Dernekleri, İlim Yayma Cemiyetleri, vs.... gibi yerleşik kurumların her türlü gerici faaliyetlerinin kâh açıktan açığa, kâh el altından sürdürülmesine, yani tekelci sermaye ile tefeci-bezirgânlığın elele ve kafa kafaya çevirdikleri türlü marifetlere **fiilen** engel değildir. Bu gibi faaliyetler 163'üncü Madde kapsamına girdikleri halde ve 163'üncü Maddeye rağmen yine de herkesin gözü önünde serbestçe sürdürülür. Bunu sağlıyan, sözüm ona halkın «cehaletini» ve «bağnazlığını» fırsat

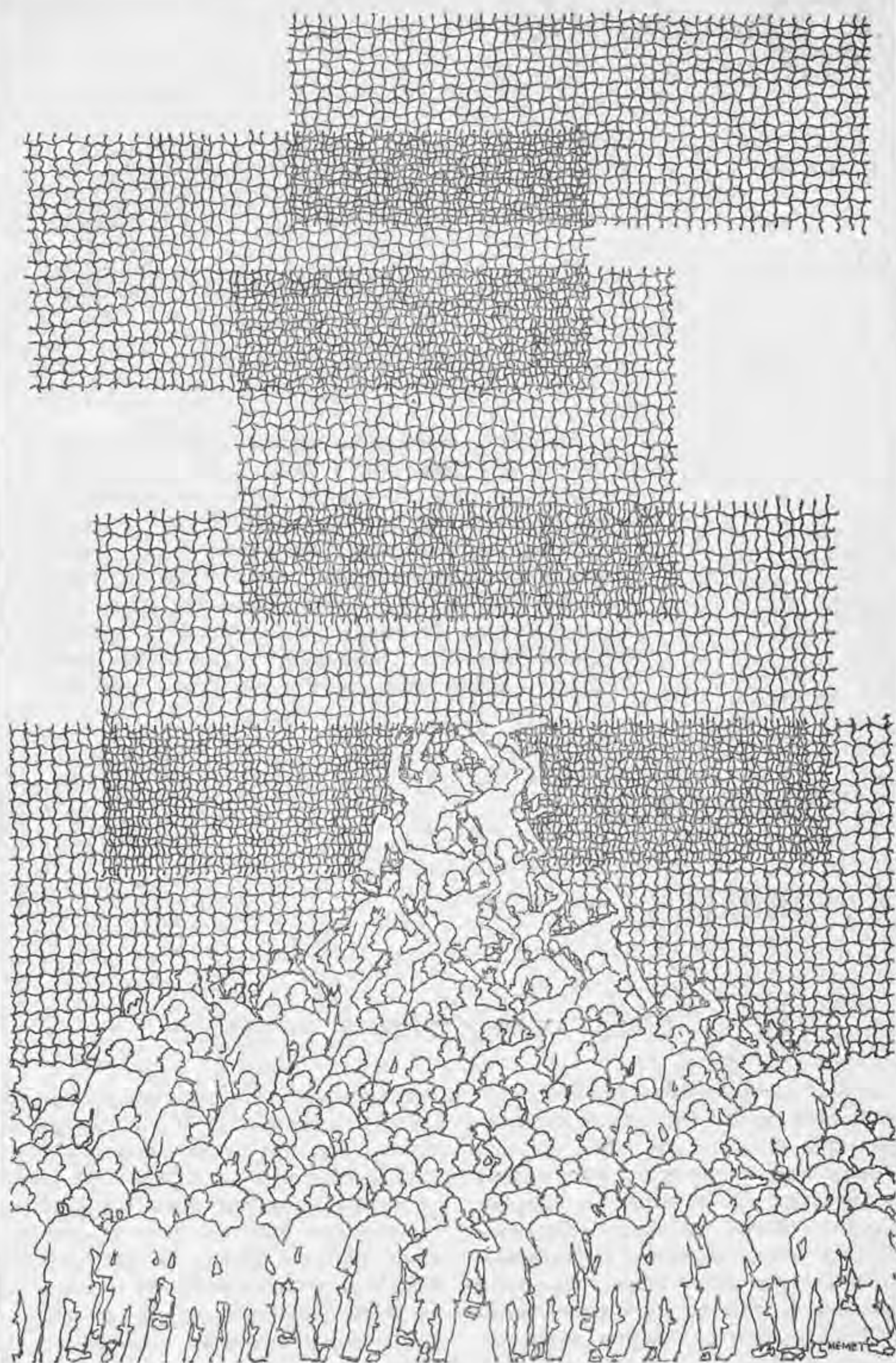
bilen tefeci-bezirgân mihrakların mahallî gücü ve nüfuzundan çok, altında somut ekonomik gerçekler yatan bu mahallî gücü ve nüfuzu öne sürüp onu habire besleyen tekelci sermaye mihraklarıdır. Ve bu mikrakların temsilcileri herdaim tefeci-bezirgânlarla birlikte mahallede koyu mu koyu «gerici», Ankara'nın siyasî salonlarıyla İstanbul basınının sütunlarında keskin mi keskin «ilerici» dirler!

163'üncü Madde bu nedenle, asıl, **«kurulu düzenle çelişkilerini metafizik plânda dile getirenler»le** -yani daha ileri bir bilinç aşamasına varamadıkları sürece belli bir kesim tarım proletaryası, yoksul köylü, şehir küçük burjuvazisi ve işçi sınıfı unsurlarıyla- **orta sermaye hareketine** karşı büyük sermayenin teminatıdır. Birincileri dinci-ahlâkçı ideoloji çerçevesinde arkasına almaya çalışan siyasî hareket de orta sermaye hareketi olduğuna göre, 163'üncü Madde bugünkü somut durumda **bilhassa** orta sermaye hareketini hedef almaktadır, **onun** tepesinde sallandırılan Damokles (büyük sermaye) kılıcıdır. Üstelik birinciler ne de olsa ancak tek tek fertler olarak 163'üncü Maddenin hışmına uğrar ya da uğramazlar; oysa aynı madde orta sermayenin mevcut ya da ilerde kurulabilecek **siyasî örgütlerine** -bugün için Millî Selâmet Partisine- ve onun yönelticilerine yöneltilmiş açık ve somut bir tehdittir.

Buna karşılık 163'üncü maddenin yürürlükten kaldırılması ya da kaldırılmaması MSP içindeki tefeci-bezirgân takımın hiç umuru değil. Parlamentodaki son davranışlarıyla, güven oyu verip başa geçirdikleri hükümetin düşmesini dahi göze almaları bunu gösterir. Belli ki «komünistlerin affı»nı engellemek onlar için «Müslümanları özgürlüklerine kavuşturmak»tan da, koalisyon protokolü ve hükümet programında sözü edilen ekonomik ve sosyal icraatın gerçekleşmesinden de daha önemlidir. Ve bu da tam işte tekelci sermayenin «yeminliler»de olmasını istediği tutumdur. Bu bakımdan, hattâ, MSP'nin yeminlileri 163'üncü Maddenin yürürlükte kalmasını sağlamakla objektif olarak **görevlidirler** de denilebilir. Zamanı geldiğinde şu ya da bu biçimde mutlaka görevlerini yerine getireceklerdir. Çünkü, yukarda da değindiğimiz gibi, kendilerinin ve temsil ettikleri çıkarların demokrasiden elde edecekleri hiç bir kazanç olmadığı gibi, her hâli ve tavrı ve çıkarıyla anti-demokrasiye el basmış tekelci sermayeye yardakçılık etmekte de bir gûna pervaları yoktur.

Bu, hiç bir zaman, bu takımın 163'üncü Maddenin kalkması için herkesten baskın yaygara koparmayacağı, böyle bir tasarıya oy vermeye hazır olmayacağı anlamına gelmez. Ama bundan sonraki Parlamento pratiğinde, MSP içindeki yeminlilerin (sayıları ne olursa olsun) 163'üncü Maddenin Sicilli Kavânin'de kalmasını her zaman göze alabilecekleri gözden uzak tutulmamalı, bütün hesaplar ona göre yapılmalıdır.

Bu arada Erbakan ve arkadaşlarının 141-142'inci Maddeler konusunda sürdürür göründükleri demokratik tavırlarında samimî olup olmadıklarını tartışmak bizce yersiz ve önemsizdir. Bunu da **önemle** belirtelim. Zira esas olan, bugün Türkiye'de belirmiş olan meşru iktidar dengesi ve onu belirleyen sosyal gelişimdir. Nitekim CHP'yi de genel olarak demokrasi, özel olarak 141 ve 142'inci Maddeler konusunda siyasî hesapları ve dünya görüşü elverdiği ölçüde ısrarlı olmayan zorlayan, seçim öncesinde demokrasi konusunda kime verildiği belli olmayan vaadler değil, sözkonusu sosyal gelişimdir. Bu gelişim yönünde Ecevit de, Erbakan da hükümet olarak dayandıkları iktidar meşruiyetinin sosyal içeriğini kesin demokratik teminatlarla güçlendirmedikçe, temsil ettikleri çıkarlara yar olamıyacaklarını «bittecrübe» çok iyi biliyorlar. O kadar ki, karşılarındakiler de bunu çok iyi bildiklerinden, onları hedeflerine ulaştırmamak, anti-demokrasiyi sürekli kılmak için ellerinden gelen hiç bir gayret ve marifeti esirgemiyorlar.

MEMET

incelemeler

Türkiye'de sermayenin yapısı : 1

Türkiye'de sermayenin yapısının bilimsel bir yöntemle çözümlenmesi, kanımızca sosyalist hareketin en can alıcı sorunlarından biri. Bu yapının doğru kavranması, Türkiye sosyalist hareketine musallat olan bir dizi sapmaya, yanlış eğilime son verecektir. Bu yüzden konu sosyalistler arasında bütün boyutlarıyla tartışılmalıdır. İLKE'nin bu sayısında bir başlangıç olarak, daha önce yayınlanan bazı araştırmalardan ve günümüzün verilerinden derlenmiş bir inceleme sunuyoruz. Önümüzdeki sayılarda bu konuda incelemeler, araştırmalar yayınlamağa devam edeceğiz.

Finans Kapital

A : BANKALAR

GENEL OLARAK FİNANS KAPİTAL

Lenin, «Emperyalizmi anlamak için bankalara bakmalı» der. Tekelci kapitalizmin aynası bankadır. Bu sözün doğruluğu bankaların iç yüzüne bakılmadıkça, asla gerektiği gibi kavranamaz. «Kapitalizmin En Yüksek Aşaması; Emperyalizm» adlı eserde şöyle deniyor: «Bankaların başlıca ve orjinal görevi, ödemelerin yapılmasında aracı olarak hizmet etmektir. Bunu yapmakla durgun sermayeyi faal sermaye haline, yani kâr getiren sermayeye dönüştürürler. Her çeşit para gelirlerini toplarlar ve bunları kapitalist sınıfın emrine verirler... Bankacılık gelişip az sayıda kuruluşlar halinde yoğunlaşınca, bankalar mütevazi aracılar olmaktan çıkıp, belli bir ülkenin ve bir çok ülkedeki kapitalistlerin ve küçük iş adamlarının bütün para sermayesinin tamamını ve üretim araçlarının ve hem madde kaynak-

larının büyük kısmını emirlerinde bulunduran dev tekeller haline gelirler. Çok sayıda mütevazi aracının, bir avuç tekelci haline dönüşümü, kapitalizmin emperyalizm haline gelme temel süreçlerinden birini gösterir... Birkaç kapitalistin cari hesaplarını tutmakla, bir banka sırf teknik ve sadece yardımcı bir işlem yapmaktadır. Bununla birlikte, bu işlem çok büyük ölçülere vardığı zaman, görüyoruz ki, biravuç tekelci bütün kapitalist toplumu, sinai ve ticari bütün işlemlerini kendi iradelerine tabi kılmaktadırlar; çünkü çeşitli ilişkileri, cari hesapları ve başka işlemleri yoluyla, önce çeşitli kapitalistlerin mali durumlarını tam ve doğru olarak öğrenmek, sonra da kredileri daraltarak veya genişleterek, kolaylaştırarak veya zorlaştırarak onlara hâkim olmak, onları etkilemek ve nihayet onların kaderini, tamamen tayin etmek, gelirlerini belirlemek, onları sermayeden yoksun bırakmak, yada sermayelerini hızla ve çok büyük ölçülerde arttırmalarına izin vermek imkânını elde ederler... Herhalde bütün kapitalist ülkelerde, bankalarla ilgili kanunlar arasındaki farklar ne olursa olsun, bankalar sermaye yoğunlaşması sürecini ve tekellerin kuruluşunu büyük ölçüde yoğunlaştırır ve hızlandırırlar... Aynı zamanda bankalar ile en büyük sanayi ve ticaret girişimleri arasında, söz gelişi, şahsi bir birlik, hisseler edinme ve sanayi ve ticaret girişimlerinin DENETİM KURULLARI'na (veya YÖNETİM KURULLARI'na) banka müdürlerinin atanması ve ya bankaların denetim veya yönetim kurularına sanayi ve ticaret girişimleri müdürlerinin atanması yoluyla bir birleşip kaynaşma kurulur... Bankalarla sanayi arasındaki şahsi birliği, herikisi ile hükümet arasındaki şahsi birlik tamamlar...İşte böylece 20. Yüzyıl, eski kapitalizmden yenisine, genel olarak sermaye egemenliğinden mali sermaye (finans kapital) egemenliğine dönüş noktasını gösterir... (1)

Lenin'in sayısal örneklerle de ortaya koyduğu gibi, yukarıda açıklanan süreç, bütün ileri kapitalist ülkeler için geçerli ve doğrudur. Diğer bir deyişle, kapitalist ülkede, birkaç dev banka diğer bankaları ve kaynaklarını kontrol altına almış ve tekelci sanayi kapitalistleriyle bağlar kurulmuştur. Böylece büyük banka, sanayi, ticaret ve emlâğe ve toprağa bağlı sermayelerin kaynaşmasından, daha önceki sermaye biçimlerinden nitel anlamda farklı yeni ve nihai bir sermaye kategorisi, finans kapital ortaya çıkmıştır. Böylece, ekonomik ve politik egemenlik de bütünüyle «sermayedar» sınıfından, «finans oligarşisi» zümresinin eline geçmiştir. «Üretimin yoğunlaşması, bundan tekellerin doğuşu, bankaların sanayi ile birleşip kaynaşması veya birbirlerinin içine gir mesi, mali sermayenin (finans kapitalin) doğuşunun tarihi ve bu terimin muhtevası işte budur.» (2)

Böylece kapitalizmin en son aşamasında, yani can çekişen, geberen kapitalizm döneminde, ortaya bir finans oligarşisi çıkar. Genel anlamda teknolojik ve beşeri gelişimi engelleyen, üretim güçlerinin büyümesini yavaşlatan, hatta durduran bu «mürteci» zümre, giderek burjuva demokrasisinin temel ilkelerini de inkâr ederek, kendini doğuran sınıfla da zıtlaşır. Kısacası «Emperyalizm devrinde, bütün büyük kapitalistlerin sarmaş dolaşıyla arasından su sızmaz bir 'sıkı kapitalistler cemaati' doğar ki, buna 'Finans Oligarşisi' denir. Her şeyin üstünde duran finans oligarşisi (mali azınlığın kumandası) denilince, bilhassa iki karakter göze çarpar: 1 — Sınıf içinde doğan yeni zümre. 2 — Sınıfın teşkilâtlı terörü demek olan devletin yeni karakteristiği... Bu ikisi birbirinden çıkar. 1 — Sınıf içinde: «*Plutokrasi*» (Plutos — zenginlik, Kratos - iktidar'dan) zenginlerin iktidarı vardır. Kapitalizm serbest rekabetçi iken, başlıca iki sınıf, üstün sınıfın iktidarını elinde tutardı: 1 — Kapitalistler. 2 — Büyük arazi sahipleri. Serbest rekabet konağında, bu iki sınıfın menfaatleri arasında olduğu gibi, her iki sınıfın içinde de ayrıca zümre menfaatleri bulunurdu. Onun için kapitalizmin bu ilk devrinde üstün sınıflar, zümreleri veya zenginlik dereceleri ne olursa olsun tekmil birer sınıf olarak iktidarı ellerinde tutarlardı. Yani hâkimiyet üstün sınıfın bütününün elinde idi.

Monopolcu kapitalizm konağında işler

değişir. Üstün sınıfların içinde en kodaman varlıklılar (arazi sahiplerinin, bankerlerin, endüstrici ve tüccarların en zenginleri) finans kapitale mahsus bir Plutos (zenginlik) halinde içli dışlı sarmaşırlar. Bu zenginlik monopolcuları, sınıf hâkimiyet ve iktidarını ellerine almakta ge cikmezler. O zaman artık ufak veya orta toprak sahiplerinin, küçük sanayici, tüccar vesairenin 'ıyrapta mahalli' kalmaz. Eski istismarcı sınıfların bütün sınıfça hakimi yetleri yerine, finans Plutokrasisi (zenginlik iktidarı) her şeye vaz-i-yet eder...

Bu izahlardan sonra finans kapitalin tarifini ve karakteristiğini yapalım.

Hilferding, finans kapital hakkında: 'Bankaların sahip oldukları ve endüstricilerin faaliyete geçirdikleri kapitaldir.' der. Lenin, monopolu doğuran BÜYÜK KAPİTAL TEMERKÜZÜNÜN bu tarife konul madığını söyler. Doğrusu da budur. Onun için Lenin'e göre, emperyalizmin ta kendisi olan finans kapitalde şu karakteristikler ayırdedilir:

Büyük Kapitallerin Sentezidir: Finans kapital Hilferdin'in zannettiği gibi bankalarla endüstriciler arasında basit bir iş bö lümü anlaşması değildir. Serbest rekabetçi kapitalist sınıfı, birbirlerini karşılıklı ve devamlı surette tutan muhtelif kapitalist zümrelerin bir SİSTEMİ, demektir. Monopolcu kapitalizmde ise, bu zümrelerin kodamanları (yani ister banker, ister endüstrici) bütün büyük kapitalistler bir sis tem değil, bir SENTEZ halindedirler. Ser best rekabetçi kapitalist sınıfının sistemi, kimya ilmindeki HALİTAYA benzetilirse, finans kapital oligarşisi bir TERKİP'-tir denilebilir. Yani birleşen kapitaller züm re hususiyetlerini (munhasıran banka veya endüstri, yahut ticaret kapitali oluşlarını) muhafaza etmezler. Bilâkis gerek kredi, gerek istihsal, biricik bir KEYFİYET (nitelik) istihalesine (dönüşümüne) uğrar. Endüstri veya banka kapitalleri BAMBAŞKA bir finans kapital haline gel miş bulunurlar. KAPİTAL TA ÖZÜNDEN DEĞİŞMİŞTİR.

Finans kapital sade banka kapitali değildir. Hilferding'in: 'Finans kapital bankalarındır ve endüstriciler onu sadece işletirler.' zannetmesi saçmadır. Finans kapital içinde bankacı mafevk (üstte, üstün), endüstrici madun (altta ,aşağıda) değildir. Her zümre kapitalinin kodaman mümessilleri biricik finans kapitalin ağaları kesilmişlerdir. Meselâ, çelik kralı Mor gan aynı zamanda banka kralıdır da, Krupp, Ford ve bizdeki Nemlizade, Abdur rahman Naci, Metr Bilyoti (günümüzde örneğin, Koç, Sabancı)* gibi kapitalistlerin her tezgâhta bezleri bulunur. Yalnız bu ağaların hepsi de artık gerçek istihsalle doğrudan doğruya alâkadar olmak lüzumunu hissetmeyebilirler. Onların göz önünde bulundurdukları, her yıl avuçlarına girecek olan rant (irad) tır. Alt tarafı kapitallerin ister bankada ,ister endüs tride, ister ticarette işlesin onlara vız gelir. Rantı ise bankalar toplayıp dağıttıklarından, sırf bankacılar mafevk gibi gözükürler. Hakikatte ise emperyalizm çağındaki BÜTÜN BÜYÜK KAPİTALLERİN biricik sentezi olan finans kapital, vardır. Finans kapital içinde büyük bankerler, endüstriciler ve büyük tüccarlar gi bi büyük arazi sahipleri de bulunur. Finans kapital yalnız ekonomiyi değil, kültürü (ilim, fen, ahlakı) politikayı (intihabatı, devleti) de inhisarı altına alır. Yani o bir alemdir. Ekonomiden, süperstruktüre kadar bütün sosyal sahalar onundur.»-(3)

Demek ki kapitalizm bir dünya siste mi halinde gelişir ve serbest rekabetçi ka pitalizmin yerini, kaçınılmaz bir şekilde tekelci kapitalizm alırken ,ortaya o zama na kadar mevcut olmayan yepyeni ve nihai bir sermaye kategorisi, yani finans ka pital kendini oluşturan sermaye bileşenle rinden nitel anlamda farklı bir sermaye idi ve bu sermaye biçiminin belirgin bir şe kilde ortaya çıkmasıyla, kapitalist toplum larda bir zümre, yani finans oligarşi top lumun ekonomisine de, politikasına da, kül türüne de egemen hale geliyordu. Bu kaçınılmaz gelişim tüm gelişmiş kapitalist ülkeler, yani A.B.D. İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda, Kanada vb. için bütünüyle geçerliydi. Fakat, dün ya kapitalist düzeninin diğer kesimini oluşturan Asya, Afrika, Lâtin Amerika'nın ve Orta Doğu'nun geri ülkeleri için durum neydi? Bu ülkelerde de finans kapitalin varlığından söz edilebilir miydi?

«Kapitalist Avrupa ülkeleri, başta İngiltere olmak üzere, sömürgeci, (kolonyalist) gelenekliydiler. Dolayısıyla emperyalizmi şimdiki pekçok 'az gelişmiş' ülkeye nasıl girdiğini araştırmağa gerek yok. Sömürgeci Avrupa devletlerinde kapitalist sistemin yerleşmesi ve burjuvazinin kapitalist üretimi (genişletilmiş yeniden üretimi) geliştirmesiyle teknolojik gelişime ve ulaşım imkânlarının yaygınlaşmasına, silâhların modernleşmesine de bağlı olarak sömürgecilik yayılmış, sömürgeler çoğalmıştı.

Kapitalizmin tekelcileşip, emperyalistleşmesiyle birlikte bu kez emperyalist burjuvazi sömürgelere hâkim oldu. Daha çok yayıldı. Demek ki, emperyalizmin giriş biçimlerinden birisi ve önemlisi olarak kolonyalizmin (sömürgeciliğin) emperyalizme dönüşmesini görüyoruz.

Bu giriş biçiminin bir özelliği vardır. Emperyalizm aşamasından önce, yani kapitalist işletmeler arasında Avrupa'da rekabetçilik kıyasıya sürerken, rekabetçi kapitalizm döneminde bile bu *rekabet aynı şekilde sömürgelere yansımıyordu.* Şöyle ki; kapitalist ülkelerin ve farklı ülkelere ait kapitalist şirketlerin sömürgeler üstünde rekabet çatışmaları olmakla birlikte, her kapitalist ülke, sömürgelerde, milli bir politika izliyor ve çoğunlukla o kapitalist ülkenin rekabet eden işletmelerinden — o sektörde — en güçlü olanı bir sömürgede acenta açıyordu. Böylece Avrupa'da kıyasıya rekabet eden kapitalistlerin daha güçlü ve teknikçe, üretimce, sermayece daha ileri olanları, sömürgelere uzanarak güçlenme yolu buluyorlardı. Böylece bir kapitalist ülkenin herhangi bir dalındaki firmaların en güçlüsü, daha da çok güçlenme olanağı buluyordu.» (4) Demekki, Avrupa'da firmalar arasında rekabetin mevcut olduğu bir dönemde bile, tekelci bir yapı «sömürgelere» yansıyabiliyordu. Sömürgeler, dünya kapitalist düzeninin sömürü ağına yakalandıktan sonra kendi özgün toplumsal gelişimleri çarpıtılarak bağımlılaştırılmış ülkelerdi. Böylece bu türden ülkeler, daha, serbest rekabetçi kapitalizm evresini yaşamadan tekelcilikle karşı karşıya kalıyorlardı. Kapitalizm, emperyalizm aşamasında, serma ye ihracı, «istikraz»lar vb. yöntemlerle Avrupa finans kapitalinin etkilerine daha da açılan az gelişmiş ülkelerde, artık «dinamik» ve «kapitalizm öncesi kalıntıları tasfiye edebilecek kararlılık ve güçte bir kapitalizmin yeşermesi olanak dışıydı. Böylece kapitalizmin emperyalizm aşamasında, finans kapital, sadece gelişmiş kapitalist ülkelere değil, bir bütün oluşturan dünya kapitalist düzeninin diğer kesimine, yani geri ülkelere de damgasını vuruyordu.

Elbette ki, az gelişmiş bir ülke ile metropol yada metropoller arasındaki bağımlılık ilişkisi bu ilişkinin niteliği ve derecesi, sözkonusu toplumun dünya kapitalist düzeninin sömürü ağına yakalanmadan önceki üretim güçlerinin gelişim düzeyine bağlıdır. Emperyalizm tek başına bir dış olgu değildir ve toplumların iç dinamikleri gözönünde tutulmadan yapılan değerlendirme ve genellemeler yanlış kalmağa mahkûmdur. Bununla beraber, dünya kapitalist düzeninin bir bütün oluşturduğunu ve bu bütünün bir bölümünde iç ve dış sömürüyle gelişmiş ABD, Almanya, Fransa, İngiltere vb. gibi ülkelerin, diğer kesiminde ise Asya, Afrika, Lâtin Amerika ve Orta Doğu'nun gelişmemiş ülkelerinin bulunduğunu açıkça görmek zorundayız. Diğer bir deyişle, bağımsız bir «üçüncü dünya» mevcut değildir. Bu gerçeklik görülmediği ve gelişmiş kapitalist ülkelerle geri ülkeler arasındaki diyalektik ilişki ve çelişkiler bütünüyle gözönünde tutulmadığı taktirde, finans kapital de tamamen gelişmiş ülkelere özgü bir sermaye kategorisiymiş gibi nitelenebilir; ve az gelişmiş bir ülkenin her kurumuna, her kesimine damgasını vuran sermayeyi finans kapital olarak niteleyebilmek için, onun mutlaka sermaye ihraç eden bir kapital olması gerektiği ileri sürülebilir. Tümüyle mekanik olan bu görüş iki temel gerçeği gözden kaçırır ve kaçırtır:

1 — Dünya kapitalist düzeni bir bütündür ve bütün içindeki metropollerin, mihrakların adları ve konumları ne olursa ol

sun, bu düzene damgasını vuran sermaye, finans kapital olarak nitelenen sermayedir. Gelişmiş ülkelerden, az gelişmiş ülkelere yönelen sermaye de, nitel anlamda finans kapital olarak tanımlanan sermayedir.

2 — Tarihsel gelişimleri, iç dinamikleri, üretici güçlerin gelişim düzeyi ne olursa olsun, geri bıraktırılmış ülkelerde, dünya finans kapitali, bağımsız, dinamik, yaratıcı, «tasfiye edici» bir kapitalizmin, yani serbest rekabetçi kapitalizmin yeşermesi olanaklarını tümüyle ortadan kal dırmış, bu toplumları, diğer bir deyişle, «uydu»ları, «metropol»lere bağımlı kılmış tır. Dolayısıyla bu gibi toplumlarda, emperyalizmin belirlemesiyle gelişebilecek sermayenin de daha başından tekelci olması kaçınılmazdı. Nitekim, geri ülkelere bakıldığında, örneğin hem bankacılıkta hem de sanayide birkaç kuruluşun egemen durumda oldukları derhal göze çarpmakta dır. Bu gerçeklik sadece Türkiye için değil, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Yunanistan, Lâtin Amerika ülkeleri için de doğrudur.

Bu temel gerçeklerin ışığı altında, finans kapitale, geri ülkeler açısından, sadece bir dış olgu gözüyle bakılamaz. Bir yandan dünya kapitalist düzeninin bir bütün oluşturduğuna, diğer yandan az geliş miş ülkelere kapitalizmin hangi niteliklerle girdiğine ve son olarak bu ülkelerde hem sanayie, hem bankacılığa, hem de ticaret ve hatta tarımsal üretime hangi parababalarının hâkim olduklarına bakmak ve bu parababalarının bir yandan tarih sahnesine nasıl çıktıkları yada çıkartıldıklarıyla, hangi yabancı parababalarıyla can ciğer kuzu sarması olduklarını açıkça gör mek gerekir. Mesele, mekanik ve kısır bir şekilde, sadece sermaye ihracı açısından konulamaz. Çünkü, yerli ve yabancı finans kapital arasındaki ortaklık, organik ve diyalektik bir ortaklıktır. Azgelişmiş toplumun ekonomi politikasına bir avuç parababasının, yani finans kapitalistin egemen olması, ilişkilere ve ortaklığa «ras yonel» bir temel hazırlar, ekonomik «anarşi»yi önler. Bu bakımdan geri ülkelerin gelişme süreçlerinin belirli bir aşamasında, yerli sermayenin bir kesimi, kaçınılmaz bir şekilde finans kapital niteliği kazanır. Gelişmiş ülkelerdeki finans kapital le kıyaslandığında çok güdük ve çapsız da olsa toplumun her kesimi üzerinde egemenliğini sürdürür,

Bu noktada, az gelişmiş ülkelerdeki güdük ve güçsüz finans — kapital'i, sermaye ihraç etmiyor diye finans — kapital olarak kabul etmemek bir kolu kesik bir ahtapota, ahtapot dememeye benzer. Bunun böyle olduğunu ilerdeki bölümlerde göreceğiz.

ULUSLARARASI FİNANS KAPİTALİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ

Bir kere nedir Türkiye? Kendi bağımsız iç gelişimi, kendi iç dinamiği ile kapitalizme ulaşmış bir toplum mu, yoksa dünya emperyalist düzeninin sömürülen ülkeler kesiminde yeralan bir az gelişmiş ülke mi? Türkiye, kapitalizmin dinamik dönemini, yani serbest rekabetçi kapitalizm evresini yaşayabilmiş midir? Yoksa Türkitye'de kapitalist ilişkiler, dışa bağımlı ve çarpık bir şekilde mi gerçekleştirilmiştir?

Bu soruların cevapları, pek çok araştırmada verildi, veriliyor ve verilecek. Ama, artık hiç kimsenin tereddüt etmediği bir şekilde açıkça biliyoruz ki, iç dinamiği nin niteliği ne olursa olsun, Türkiye, daha doğrusu Osmanlı Toplumu, gelişiminin belirli bir aşamasında dünya kapitalist dü zeninin sömürü ağına yakalanarak serbest rekabetçi kapitalizm evresi yaşanılmadan, tekelci kapitalizmin en yoz, en asalak, en mürteci özellik ve nitelikleriyle karşı karşıya kalmıştır. Kısacası şöyle olmuştur emperyalizmin Türkiye'ye girişi:

«Emperyalizmin Osmanlı İmparatorlu ğunu kıskaca almakta olduğu 19. Yüzyılın ikinci yarısında, emperyalist güçlere bağlı, çoğu musevi ve rum azınlıklardan oluşan Galata sarraflarına ve Osmanlı tacirlerine 'levantenler' adı veriliyordu. Levantenler diğer sömürge ve yarı sömürge lerdeki 'komprador'ların Osmanlı devletin

deki karşılığıydı. Levantenlerin aracılığıyla Batılı şirketlerin acentaları Galata'da birbiri ardına kuruluyordu.

Dış borçlanmalar, Düyun-u Umumiye vb. arkasından Osmanlı Bankası kuruldu. Emperyalist güçler Türkiye'de Anadolu - Bağdat Demiryollarından İstanbul elektrik şirketi, Tramvay — Tünel şebekesine, sigara, kibrit tekeline kadar çeşitli yatırımlara giriştiler. Böylece kapitalizm emperyalizm kanalıyla ve komprador levanten azınlığın aracılığıyla, şirketler şeklinde ve tekelci biçimde Osmanlı İmparatorluğuna girdi.

Bu tekelci giriş şüphesiz ki, bütün sosyal yapıyı çarpıttığı gibi rekabetçi kapitalizmin üretici güçleri geliştirici, prekapitalist ilişkileri tasfiye edici gelişmesini daha baştan engelledi.» (5)

Cumhuriyet sonrasında ise, bilindiği gibi, levantenlerin ya da «komprador burjuvazi»nin gelişmesini engelleyen ve «devletçilik»le palazlandırılan yerli burjuvazinin bir kesimi giderek yerli finans kapital niteliği kazanıyordu. Yerli finans kapitalin oluşum ve gelişiminde en önemli rol, başta, 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası A.Ş. ne düştü. Bu bankanın gelişimi, Türkiye finans kapitalinin gelişimini yansıtır.

Azgelişmiş ülkelerde finans kapitalin emperyalist ülkeler finans kapitalinden farkı

Bu açıdan bakıldığında, geri bir ülke olarak, Türkiye'nin gelişmiş kapitalist ülkelerden farkı nerededir? Diğer bir deyişle, Türkiye finans kapitalinin, veya yerli finans kapitalin oluşumu ile gelişmiş ülkelerdeki finans kapitalin oluşumu arasında ne gibi farklar mevcuttur? Bu farklılıkları, kısaca şu şekilde sıralamamız mümkün:

1 — Türkiye'de finans kapital, toplumun kendi iç dinamiğinin belirlemesiyle değil, uluslararası, daha doğrusu Avrupa finans kapitalinin zorlamasıyla tarih sahnesine çıkarılmıştır.

2 — Gelişmiş kapitalist ülkelerde, finans kapital, tekelleşmiş sanayi sermayesi ile, büyük banka, ticaret ve toprağa bağlı sermayelerin kaynaşmasından oluşur. Sermayenin bir kesiminin böylesine bir nitelik değişimine uğrayabilmesi için, birbirinden ayrı olarak, bir yerde sanayide diğer yerde bankacılıkta tekelleşme sürecinin at başı ve paralel bir şekilde yürümesi gerekirken; Türkiye'de önce büyük bankalar kurulmuş (örneğin Türkiye İş Bankası) ve sonra bankalar vasıtasıyla yapılan sınai yatırımlar ve sağlanan krediler, sanayide tekelleşmeyi teşvik etmiştir. Hem bankacılıkta hem de sınai üretimde, devlet eliyle tekelcilik süreci, doğrudan doğruya ve daha işin başında uygulanmış ve Türkiye kapitalizmin serbest rekabetçi dönemini, doğru dürüst tanımadan, kapitalizmin tekelci aşamasıyla karşı karşıya bulmuştur kendisini. Bu bakımdan, yerli burjuvazinin bir kesiminin palazlanarak finans oligarşisi niteliği kazanmasında temel görev devlet teşviki ve gücüyle kurulan bankalara ve özellikle Türkiye İş Bankası'na düşmüştür.

3 — Geri ülkelerde finans kapital, bir dış oluşumun ürünü olduğundan, yani emperyalizm tarafından doğurulduğundan, kendisi, emperyalist ve sermaye ihracatçısı, değildir. Hem güçsüzdür ve pazarlarda rekabet imkânına sahip değildir. Hem de ancak kendi yağıyla kavrulacak güdüklüktedir.

TÜRKİYE FİNANS KAPİTALİNİN OLUŞUMUNDA BANKALARIN ROLÜ

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu gerçeklerin ışığında, Türkiye finans kapitalinin en güçlü temsilcilerini incelemeye başlayabiliriz.

1 — TÜRKİYE İŞ BANKASI

Yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi, Avrupa finans kapitalinin Osmanlı Toplumunda işlerlik kazanmasında, en önemli görev Osmanlı Bankası'na düşerken, Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, yerli burjuvazinin «en yetenekli ve en girişkin» kesiminin finans kapitalist boyutlarına ulaştırılması için, 1924 yılında «devlet»in desteği ve «iradesi» ile Türkiye İş Ban-

kası kuruldu. «Gökten zenbile iner» gibi, birdenbire Türkiye ekonomi ve politika sahnesine fırlayan bu «dinamik ve genç» kuruluş, çok kısa bir zaman içerisinde gelişti ve güçlendi. «1924 te iki şubeciği bu lunan banka 1928 de 'memleketin belli başlı iş ve ticaret muhitlerine yardım elini uzatarak 15 şube sahibi olur. (dört yılda 7 misli genişler), 1934 te şube sayısı 51 e varır, (10 yılda 25 misli genişleme).

Bu genişleme ve temerküz ne sayede olur? Bağlanmalar, yani kredi açmak veya hisse senedi (aksiyon) satın almak suretiyle, sermayeye iştirakler veya iltihaklar yoluyla. Almanyada Deutsche Bank (Diskonto ile birleşmezden önce) 2 ilâ 3 milyarlık sermayesine yaslanarak 87 bankaya bağlanmıştı. 5 milyon liralık İş Bankası, yalnız dünyanın 14 büyük şehrinde 'ecnebi muhabir' adıyla tam 21 bankaya bağlıdır. Türkiye içerisinde ise, içli dışlı bulunduğu dört büyük devlet bankasından maada, başbuğluk etmediği küçük banka hemen yok dense yeridir.

Netice, büyük banka kapitalinin ve üstünlüğünün süratle artmasıdır. 1913 — 1914 Almanya'sında 9 büyük banka bütün banka mevcduatının yarısını, banka kapitalinin de %38 ini elinde tutuyor. 1908 ile 1914 tarihleri arasında Diskonto Ban'ın kapitali 200 Milyon Marktan 240 milyona, Deutsche Bank'ınki 170 milyondan 300 mil yona çıkıyor. (6 yılda kapital %25 ila %76 arasında artıyor). TÜRKİYE İŞ BANKASI, 1924 yılında 'dörtte biri ödenmiş I mil yon lira sermaye, yani HAKİKATE 250 bin lira ile işe başladığı halde, kapitali 1926 da 2 milyona ve İtibarı Milli ile füzyon yapınca (kaynaşınca) aynı yılda 4 milyona, 1930 da ise 'karşılığı tamamen ödenmiş 5 milyona çıkar. Yani 6 yıldaki artışı: itibari kapitali bakımından % 500, gerçek (ödenmiş) kapitali bakımından % 2000 dir. 6 yılda 5 ilâ 20 misli artış, Alman bankalarından 30 kerre fazla çabuk birikiş demektir. 1913 - 1914 Almanya'sında 9 büyük banka bütün banka kapitalinin %38 ini ve mevduatın yarısını mı elinde tutuyordu? 1929 Türkiye'sinde 39 yerli milli banka kapitalinin %82 sine yalnız 4 banka sahipti ve 37 milli bankanın mevduat yekunu (toplamı) 126 milyon küsur lira iken, 2 büyük bankanınki (İş — Ziraat) 99 milyondu ,yani değil, 2 banka, tekmil milli banka mevduatının (yarısını değil) % 76 sını (dörtte üçüncü) elinde tutuyordu...

Görülüyorki Türkiye İş Bankası, göz açıp kapayıncaya kadar, serpilmiş, büyümüş, ve cin olmadan adam çarpmağa başlamıştır bile. Peki bu banka «faaliyetlerini» sadece, mevduatın toplanıp ticari anlamda kredi olarak verilmesine mi hasretmiştir? Yani, ticari anlamda aracılığın ötesine geçememiş midir? Bunun da cevabı verilmiş: «Meselâ 9 büyük Berlin Bankası, müdür ve memurları vasıtasıyla 751 müessesede kendilerini temsil ettirirler. Türkiye'de daha 1929 da hemen *bütün büyük endüstri* şirketleri 2 si 'ecnebi milli' ve 4 ü küçük olmak üzere 8 'yerli - milli' ki, topyekûn 10 bankanın elinde temerküz eder: Türkiye Milli ile Selânik Bankaları 11, İŞ BANKASI 10, 3 devlet bankası 20 sanayi şirketine hâkimdir. (Hakikatte Devlet Bankalarıyla alâkadar 20 müesseseden 3 ü İŞ BANKASI'nın, 3 ü Sanayi Maadin Bankası'nın, öteki 3 ü de gene başka bankalarla müşterek olduğuna göre, Devlet Bankaları yalnız 11 müesseseye hâkimdirler). Geri kalan 4 küçük bankadan ise Türkiye İmar Bankası İŞ BANKASI'na tabi, İstanbul Esnaf ile İktisat Bankaları Selânik Bankası'na bağlıdırlar. Hülâsa 6 banka, endüstri şirketlerinin %65 ini bilfiil elinde tutuyor, yahut bilvasıta o şirketlerde, 'iyi saate olsunlar hakkında denildiği gibi 'karışık' bulunuyor.»

Yıl 1929, yani Türkiye İş Bankası kurulalı henüz 5 yıl olmuş. Banka'nın sanayi üzerindeki etkinliğinin ne ölçüde geliştiğini rakkamlar açıkça ortaya koyuyor. Bu banka, Türkiye ekonomisinin ve politikasının belirleyici güçlerinden biri olma ve yerli sermayenin bir kesimini finans kapital boyutlarına ulaştırma yolundaki «gayretleri»nde gerçekten de «başarılı» görülmektedir. İş Bankası'nın o günkü gücünü, daha ayrıntılı bir şekilde görelim: «İhtimal Hıristiyan dininde TESLİS (üçüz tanrı) bulunduğu için oralarda banka sayısı birden fazla oluyor. Türkiye'nin 'Vahdaniyetçiliği' bankacılığımızda dahi gözükür:

İş Bankası... Türkiye'de 1929 da mevcut 39 yerli — milli bankadan 4 büyüğü tekmil banka kapitalinin %78 ini elinde tutar. Lâkin bu 4 bankanın RUHU İş Bankası' sadece küçük mülkleri ve dağınık kıymet leri öğüterek kapitalleştirmeğe yarıyan birer değirmenden başka bir şey değildir ler. Sonra, kapitalin Ruhu kâr değil midir? 1929 yılı Türkiye'sinde 102 milyon li ralık tekmil bankalar kapitalinin ettiği kâr, 5,8 milyon liradır. Bu kârın 2,4 mil yonu 37 milyon kapitalli 4 büyük bankanın (İŞ - ZİRAAT - EMLAK - SANAYİ) elindedir. Yani kapitalce 1/3 olan bankalar kârın 1/2 sini alırlar. Lâkin asıl enteresan olan, bu 4 büyük banka kârından İŞ Bankası'na düşen paydır. İş Bankası' nın kapitali bankalar kapitalinin %13 ü (7 ilâ 8 de biri) olduğu halde, aldığı kârı 1,7 milyon lira, yani % 70 dir.

Mevduat ta böyle. 1933 Başvekâlet istatistiklerine bakılırsa: '38 milli bankanın tevdiat yekunu olan 144,6 milyon liranın 142 milyonu 7 bankadadır. Mütebaki 2,9 milyon lira, adetleri 31 e baliğ olan diğer küçük müesseselerimizdedir. (Cumhu riyet: 26-8.1933). Bu 7 banka içinde, kapitalce 1/11 (%99) nisbetinde olan İş Bankası, 142 milyon mevduatın 50 milyo nunu, yani 1/3 ünden fazlasını (%34 ünü) sinesinde saklar. 'Yukarıki rakkamlar tev diat itibarıyla İş Bankası'nın *ne mühim bir kudret ifade ettiğini beliğ bir surette gösteriyor'*. (Cumhuriyet 26-6-1933) (altını biz çizdik. H.K.) (Keza)

Bu kâr ve menfaat bakımından üstün lük havadan gelmez: İş Bankası'nın tekmil Türkiye ekonomisi üzerindeki 'Kudret'inden ileri gelir. O 'Kudret'i anlamak için, İş Bankası'nın ecnebi kapitallerle kaynaşarak — inhisarcılara temel olan — bütün memleket ilk madde (ham madde) enerji (kömür ve maden) kaynaklarına nasıl el atmış bulunduğunu göz önüne getirmek yeter. Fakat tabii 'İŞ' bu kadarla kalmaz. Şeker istihsali tamamiyle; dokumacılık, kerestecilik, sigortacılık, kükürt, telsiz telefon, kibrit inhisarı, nihayet stan dardize ihracat (İş Limited) ile 'Hamburg ve İskenderiye gibi mühim mahreç iskelelerimiz' (Mısır Limited), İş kömimport ve ilh... sahaları DOĞRUDAN DOĞ RUYA İş Bankası kartalının kanat gerdiği işlerdir. Şimendüferler inşası (Hükümete ilk demiryolu kredisini o açar), Şehir imarı (İzmir'e 2 milyon), ambalaj işi (Beşiktaş'ta), deniz nakliye ve kurtarma işleri (Deniz İş) gene onun... Yeniden (Devlet kapitaliyle elele) ampul, cam, sömikok, kâğıt, manifatura ve yünlü kumaş tesisatına hazırlık. Şekerin akrabasıdır diye, kahve için İktisat Vekaletinden 3 sene imtiyaz (2.5.1933 gazeteleri) 1933 denberi 'Türkiye İş Bankası artık TÜTÜN İŞİNDE DE FAAL BİR rol oynamağa karar vermiştir' (Cumhuriyet 19.1.1933) (6). Günümüzden 40 yıl önce yapılan bu araştırma, daha o dönemde Türkiye İş Bankası'nın Türkiye ekonomisinde nasıl egemen bir güç haline geldiğini, tüm kanıtlarıyla belgeliyor. Daha önce de değindiğimiz gibi, İş Bankası'nın büyümesi, güçlenmesi, temelde yerli burjuvazinin bir kesiminin finans oligarşisi haline gelerek zümre egemenliği kurma yolunda adımlar atmasıyla eşdeğerliydi. Nitekim günümüzde olduğu gibi, o devirde de, politikacıların, emekli askerlerin bir kısmı banka idare meclislerinde yeralıyor ve böylece devlet ve banka arasındaki kaynaşmanın zincir ve sembolleri olarak maaşlarını alıyorlardı. Şöyleki: «1929 senesinde, 25 milli kapitalli sanayi ve maden şirketi vardı. Bunların idarelerinde 20 kadar mebus alâkadardı. Mevcut 38 Milli Bankada 31 tane mebus bulunuyordu. Yani, HEMEN HEMEN HER YERLİ MİLLİ ŞİRKETİN MİLLET MECLİSİNDE BİR MEBUSU VAR. Lâkin Devletle finans kapitalin kaynaşma derecesi yalnız 'kamutayın sayın üyelerini'nin sayısından belli olmaz. Her şirkette bulunan bir çok eski temyiz azalarını, büyük askeriye (Günümüzde Tağmaç'ı, Türün'ü, Süer'i, Karakoç'u hatırlayalım)* ve mülkiye erkânını da hesaba katmalıdır. Sonra bütün büyük endüstriye 7 banka hâkimdir demiştik. Bunlardan 3ü Devlet Bankasıdır. Fakat yalnız bir tanesinde (1520 müessaseyi güden İş Bankası'nda) tam 13 mebus vardır. Yani İş Bankası'nın idare meclisi bir Millet Meclisi minyatürü idi. Nihayet işte, şaheser: İş Bankası'nın sabık umum müdürü Celâl, 5 yıldan beri ekonomi ba-

kanı BAYAR sıfatıyla, Türkiye ekonomi politik müdürü olmuştur.» (7)

Böylece Cumhuriyet döneminin başlangıcında, İzmir İktisat Kongresi kararlarına uygun olarak yerli sermayeyi merkezileştirmek, yoğunlaştırmak, tekelleştirmek ve finans kapital boyutlarına ulaştırmak, sanayi sektörlerinde tekelci girişimlerde bulunmak üzere, Türkiye İş Bankası gibi, «özel», fakat gerçekte sırtı devlete dayalı bankalar kurulur ve geliştirilirken, yine aynı özel sektöre, kredi, ucuz hammadde ve kaynak sağlamak üzere, tümüyle devlete ait olan ve yine «banka» adı verilen yeni kuruluşlar ortaya çıkmıştır. 1927 yılında Türkiye Emlâk Kredi Bankası, 1930 yılında Türkiye Merkez Bankası, 1933 yılında Sümerbank ve İller Bankası, 1925 yılında Etibank ve 1938 yılında ise Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. Sümerbank, Etibank, İller Bankası gibi kuruluşlara, o zamanlar mevduat kabul etmedikleri ve yatırım kurumları oldukları halde devlet eliyle «banka» adının verilmesi de, bir yerde egemen olan zihniyeti yansıtması açısından ilginçtir.

Böylece tefeci — bezirgân kaynaklı bir sermaye o dönemlerde bu sermayeyi elinde bulunduran yerli burjuvazinin bütün tarihsel güdüklüğüne ve çapsızlığına, rağmen, «devlet fideliği»nden beslenen bir kesimiyle finans kapital haline getirilmeye çalışılıyordu. Kısmi ve sözde bir bağımsızlık içerisinde, düşe kalka İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiği zaman, Türkiye'de yerli sermayenin bir bölüğü artık, kendini rahatça ve «gururla» finans kapitalist diye adlandırabilir, uluslararası finans kapitalle daha sağlam ilişkiler kurabilirdi. Nitekim o sırada, savaşın en güçlü galibi A.B.D. Emperyalizmi de, aynı dünya piyasasında, Avrupalı'lardan boş kalan yeri «fedakârlıklar»la doldurmağa gönüllü bulunuyordu. Yine bilindiği gibi, «ABD Emperyalizmi savaş sonrasında hemen soğuk savaş denilen bir anti-sosyalizm yaygarası icadetmiş, arkasından da Marshal Plânı'nı Avrupa'ya ve Türkiye ve Yunanistan'a dayatmıştır. ABD Emperyalizmi bu askeri hazırlıklarının yanısıra Truman Doktrini diye yeni bir tatbikle Yunanistan ve Türkiye üzerinde etkili yeni egemenlik adımları atmıştır.

Ve bu süre içinde yerli sermaye, mümkün olduğu kadar tekelci modeli izleyerek ve karma ekonomi, devletçilik denilen devlet kapitalizminin her türlü nimetinden faydalanarak palazlanmıştır. 1946 ve özellikle 1950 sonrasında ise, yerli tekelci sermayenin emperyalizmle bütünleşmesi hızlanmış, yeni açılan ticaret ve liberal ekonomi imkânlarından yararlanan yerli büyük sermaye özellikle 1960 sonrasında biriktirebildiği kadar sermayeyi, yabancı sermaye ile birlikte sanayie yatırmıştır. (8)...

1960 sonrasında ise «sermaye yoğunlaşması ve merkezileşmesi güçlenmiştir, ağır sanayiden uzak kalmakla birlikte yerli tekelci sermaye (o iş devlete düşerdi), bazı basit sanayi yatırımlarına girişmiştir. Yabancı sermaye ile montajcılık biçiminde bağlar ve birkaç büyükçe yatırıma girerken, kendi başına birtakım basit tüketim malları imalâtına da geçebilmiştir.» (8)

Bütün bu oluşumlarda, uluslararası finans kapitalin ortağı «dev» bankalar hayati roller oynamışlar ve bir yandan sağladıkları krediler diğer yandan doğrudan doğruya gerçekleştirdikleri iştiraklerle, sanayi sektörünün çarpık gelişimde en etkin güç olarak belirginleşmişlerdir. Bu «dev» kuruluşların en «dev»i kendisini şöyle tanıtıyor: «Cumhuriyet dönemi Türk Ekonomisinde *sanayiin ve ticaretin gelişmesi ve yerleşmesinde Türkiye İş Bankası'nın büyük katkıları olmuştur.* Bakırdan demir ve çeliğe, çimentodan cama, kömürden petrole, lâstikten motora, şekerden margarine, pamukludan yünlüye, sodadan tarımsal gübreye kadar *nice sanayi kolları, 100 ün üstündeki büyük işletmeleri ile İŞ BANKASI'nın ÖNDERLİĞİNDE KURULMUŞTUR.» (9)*

Görüldüğü gibi, Türkiye'de pek çok sanayi dalının İş Bankasının önderliğinde kurulduğu ve bu sektörlerin İş Bankası tarafından geliştirilip kontrol edildiği açıkça ortaya konuluyor. Gerçekten de Türkiye İş Bankası gücü ve etkinliği ile «övünmeyi hak etmiş» bir dev «milli» kuruluştur. Çünkü daha önce de belirttiğimiz

gibi bu bankanın 1924 yılında, sadece 2 şubesi ve 37 personeli bulunmaktaydı. Aynı yıl sonundaki toplam mevduat ise 2 milyon 469 bin TL, toplam plâsman 1 milyon TL. ve bilânço toplamı ise 3 milyon 623 bin TL. idi. Oysa 1973 yılı sonunda banka 578 şubeye, 12 482 personele sahip bulunuyordu. Toplam mevduat 18 milyar 407 milyon TL. na, ticari ve sınai plâsmanlar 12 milyar 478 milyon TL.na, mali plâsmanlar 5 milyar 102 milyon TL. na, iştirakler cüzdanı 878 milyon TL. na ve toplam bilânço ise 22 milyar 422 milyon TL. na yükselmişti. Diğer bir deyişle, 1973 yılı sonunda, Türkiye İş Bankası'nın toplam mevduatı, aynı yıl içindeki toplam Gayri Safi Milli Hasıla'nın % 11,7 si, bütçe değerinin %32.3 üne eşit bir boyuta varmıştı. Aynı şekilde bankanın plasmanları GSMH'nın %11,2 si ve bütçe değerinin % 30.8 i büyüklüğündeydi. (Bu son değerleri sadece mukayese yapabilmek amacıyla veriyoruz, yoksa banka mevduatının GSMH'nın ya da bütçenin organik bir parçası olduğunu ileri sürüyor değiliz. Ki bu bile ileri sürülebilir.)

Türkiye İş Bankası'nın gücünü daha iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için, bu banka ile birlikte Türkiye'nin diğer iki «dev» bankasını, yani Yapı ve Kredi Bankası ile Akbank'ı da ele alıp, bu üç bankanın günümüzdeki gücünü, diğer 24 ticari banka ile kıyaslayalım:

(TABLO I)

Türkiye'de ticaret bankaları içinde Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Akbank'ın durumu

(31 Aralık 1972 tarihi itibarıyla)

Bankanın Adı	Tahvil ve Hisse Senetleri Cüzdanı İçindeki Payı	İştiraklerdeki Payı	Toplam Mevduattaki Payı	Toplam Kârdaki Payı
	%	%	%	%
Türkiye İş Bank.	68.8	48.3	36.6	29.3
Yapı ve Kredi Bank.	12.8	13.6	20.3	23.4
Akbank	7.8	14.7	15.7	20.7
Üç Banka Toplamı	89.4	76.6	72.6	73.4
Diğer 24 Banka	10.6	23.4	27.4	26.6

(Kaynak: Türkiyedeki Ticaret Bankalarının Birarada Bilânçoları: İş Bankası Bülteni, 1973/1)

Görülüyor ki, 1972 yılı sonunda, 27 ticari banka içerisinde Türkiye İş Bankası toplam mevduatın %36.6 sına, toplam iştiraklerin % 48.8 ine, toplam kârın ise %29.3 üne sahip. Üç banka birarada alındıkları takdirde, ne kadar büyük bir güç oluşturdukları ve diğer bankaları ve bankacılığı sürükledikleri de açıkça ortada. Burada Yapı ve Kredi Bankası ile, Akbank'ın palazlanan yerli burjuvazinin İkinci Dünya Savaşı sonrası finans kapital örgütleri olduğuna da ayrıca değinelim.

Türkiye İş Bankası'nın iştirakleri 1973 yılı sonunda 878 milyon TL. na ulaşmıştı. Elbetteki bu değere birdenbire varılmış değildir. Bankanın gelişimini, tüm tarihi içerisinde değil de, 1960 lardan bu yana incelediğimizde dahi, bu gelişimin niteliği ve yönü açıkça ortaya çıkmaktadır.

TABLO II

Türkiye İş Bankası'nın mevduat ve Plasmanlarındaki gelişmeler

(1964 — 1973)

Yıllar	Toplam Mevduat (Milyon TL)	Tasarruf Mevduatı (Milyon TL)	Plâsmanlar (Milyon TL)
1964	3265	2288	2655
1966	5016	3609	4446
1968	6725	4861	5739
1970	8915	6406	7859
1972	15866	10471	10182
1973	18407	12941	17579
Artış	% 463.8	% 465.6	% 562.1

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Raporları, 1965 — 1973)

Tablo II, 1964—1973 yılları arasındaki 10 yıllık sürede Türkiye İş Bankası'nın toplam mevduatının % 463.8 lik bir artışla 3265 milyon TL'den (3 milyar 265 milyon TL. dan) 18 milyar 407 milyon TL. na yükseldiğini gösteriyor. Aynı şekilde bankanın plâsmanları da %562.1 lik bir artış la 2 milyar 655 milyon Tl. dan 17 milyar 579 milyon Tl. na yükselmiştir. Öte yandan aynı dönemde toplam mevduatın %70. i civarındaki bir kesimini, tasarruf mevduatları oluşturmuş ve tasarruf mevduatları ise 2 milyar 288 milyon Tl. dan 12 milyar 941 milyon Tl. na sıçramıştır. Tasarruf mevduatındaki artış %465.6 dır. Görül düğü gibi bankanın sahip olduğu, diyelim ki kullandığı, kaynakların boyutları korkunç bir şekilde büyümüştür.

Türkiye İş Bankası'nın etki gücünü daha iyi vurgulayabilmek amacıyla, bankanın iştiraklerindeki gelişmelere gözatılması yararlı olacaktır. Nitekim aşağıdaki Tablo bu amaçla hazırlanmıştır.

TABLO III

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerindeki gelişmeler

(1965 — 1973)

Yıllar	İştirakler (Milyon TL)	İştirakler Kârı (Milyon TL)	Kâr Oranı
1965	300.4	27.9	% 10.2
1966	329.3	31.2	9.8
1968	375.8	40.6	11.3
1970	484.2	43.4	9.0
1972	610.8	55.4	14.0
1973	877.7	75.4	14.7
Artış	% 292.6	% 270.0	

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Raporları. 1965 — 1973)

Yukarıdaki Tablo, Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerinin 1965-1973 döneminde %292,6 lık bir artışla 300.4 milyon Tl. dan 877.7 milyon Tl. na yükseldiğini ortaya koyuyor. Burada önemli olan, bu artışın büyüklüğü kadar yönü ve niteliğidir de. Bu bakımdan iştirakleri sınıflayıp, bankanın iştirak kalemlerinden hangilerinin güçlendiğini, hangilerinin zayıfladığını ortaya koymak gerekecektir. Nitekim aşağıda verilen tablo da bu yönelim ortaya konulmaktadır.

TABLO IV

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerinin dağılımı

(1965 — 1973. % olarak)

İştirak Dalı	1965	1966	1968	1971	1972	1973
Bankalar	13.90	13.12	12.59	10.66	12.10	9.94
Sigorta Şirketleri	2.34	2.13	1.87	1.39	1.21	0.84
Sanayi Şirketleri.	76.20	77.61	78.86	82.48	81.67	85.43
Diğer İştirakler	7.56	7.14	6.68	5.47	5.02	3.79

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Ra porları. 1965—1973)

Tablo IV, 1965—1973 yılları arasında Tür kiye İş Bankası'nın iştirakleri içinde, bütün diğer kalemlerin payları azalırken, sa nayi şirketlerine yapılan iştirakler payının sürekli olarak arttığını ortaya koymaktadır. Nitekim 1965 yılında %76.20 olan bu değer, 1973 yılı sonunda %85.43 e yükselmiştir. Diğer bir deyişle, Ortak Pazar' la bütünleşme süreci uygulamaya sokulur ken, Türkiye finans kapitalinin en güçlü örgütünün sanayi kesimleri üzerindeki işlem ve etkinliği de güçlenmektedir.

Sadece sanayi yatırımları, sektörel an lamda analize tabi tutulduğu takdirde, 1965 yılında payı %31.68 olan Şişe ve Cam sanayiinin payı 1973 yılında %27,85 e, yine 1965 yılında payı %8,65 olan Çimento Sanayiinin payının 1973 yılında %3.10 a, Mensucat Sanayiinin payının %16.27 den %7.75 e düştüğünü; buna karşılık 1965 yılında mevcut bulunmayan Metallurji Sa nayiindeki payın 1973 yılında %12.79 değerine çıktığını görüyoruz. Aynı şekilde, 1965 yılında mevcut olmayan Kimya Sanayiinin payı ise 1973 yılında %12.49 değerindedir. Buna karşılık Madeni İmalât ve Motor Sanayiinin payı %5.49 dan %9.35 e yükselmiştir. Öteyandan Şeker ve Gıda Maddeleri Sanayiinin payı %23.46 dan % 15.08 e düşmüştür. Görülüyorki, sanayi yatırımlarının yöneliminde farklılıklar ortaya çıkmakta ve daha önceleri mevcut ol mayan sanayi dallarında yeni yatırımlar oluşturulmaktadır. Bununla beraber 1965 yılında olduğu gibi, 1973 yılında da sanayi kolları arasındaki yatırımlarda, birinci sırayı Şişe ve Cam Sanayii ve ikinci sı rayı da Şeker ve Gıda Maddeleri Sanayii işgal ediyordu. Türkiye İş Bankası'nın daha başlangıç yıllarında monopol altına aldığı bu iki sanayi kolunun, bankanın ya tırımları içerisinde halâ «mümtaz» bir yer işgal etmeleri, bankanın işe nereden başladığının somut göstergeleri olarak göze çarpmaktadırlar.

Kısacası, dışa bağımlı, yabancı finans kapital kontrolundaki bir gelişmeye paralel olarak, Türkiye finans kapitalinin en güçlü temsilcisinin sanayi kollarındaki ya tırımlarında da önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır ve çıkacaktır.

Şimdiye kadar verilen değerlerle Türkiye İş Bankası'n gücü ve etkinliği konusunda genel bir yaklaşımda bulunulmuştur. Oysa, bu banka pek çok sanayi dalını olduğu gibi, bir çok ticari bankayla sınai yatırım ve kredi bankalarını, sigorta şirketlerini, ticari şirketleri de kontrolu altında tutmakta ve her yıl kuruluş halin deki pek çok şirkete iştirak ettiği gibi, yenilerini de kurmaktadır.

Denebilir ki Türki İş Bankası'nın gücü ve etkinliği onun iştiraklerinin dökümü incelendiğinde çok daha açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerindeki payı ve iştirak ettiği kuruluşların çok çeşitliliği ve Türkiye ekonomisinin «kilit» sektörlerinde yer alışları bankanın gücünü ve özellikle etkinliğini çok büyük boyutlara ulaştırmaktadır.

Bu bakımdan, Türkiye İş Bankası'nın bütün iştiraklerinin bir dökümünü vermek çok yararlı olacaktır. Tablo V, bu amaçla hazırlanmıştır.

TABLO V

Türkiye İş Bankası'nın İştirakleri

1973 Yıl Sonu İtibarıyla

Bankanın, Sermayesine % 10 Oranından Fazla İştiraki Bulunan Şirketler

1 — SINAİ ŞİRKETLER

Gıda Sanayii

Şeker :	
Adapazarı Şeker Fab. T.A.Ş.	% 20.0
Amasya Şeker Fab. A.Ş.	14.0
Kütahya Şeker Fab. A.Ş.	25.0
Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	33.3
Yağ :	
Unilever — İş Tic. ve San. Türk Ltd. Şti.	20.0
İçki :	
Türk Tuborg Bira ve Malt San. A.Ş.	10.0
Maden Sanayii	
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	16.9
Taş - Toprak Sanayii	
Çimento :	
İzmir Çimento Fab. A.Ş.	14.3
Konya Çimento Sanayii	31.8
Cam :	
Cam Elyaf Sanayii A.Ş.	6.7
Çayıroca Cam Sanayii A.Ş.	29.9
Paşabahçe Cam Sanayii A.Ş.	29.8
Teknik Cam Sanayii A.Ş.	29.6
Topkapı Şişe Sanayii A.Ş.	31.0
Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.	87.5
Tekstil Sanayii	
Dokuma :	
Balıkesir Pamuklu Dokuma San. T.A.Ş.	34.6
İpekiş Mensucat T.A.Ş.	98.3
Sentetik İplik :	
Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	10.0
Polylen Sentetik plik Sanayii A.Ş.	12.0
Lâstik Sanayii	
Türk Pirelli Lâstikleri A.Ş.	25.8
Kimya Sanayii	
Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş.	10,0
Koruma Tarım Oîlaçları T.A.Ş.	21.6
Levers Brothers (Türkiye) San. ve Tic. Ltd. Şti.	20.0
Plâstik Sanayii	
Keban Holding ve Ort. Plâstik San. A.Ş.	20.0

Demir - Maden ve Makina

Metal İmalât :	
Çelik Halat ve Tel Sanayii A.Ş.	14.6
İzmir Metallurji Fabrikası T.A.Ş.	15.9
Madeni İnşaat İşleri T.A.Ş.	48.8
Omtaş tomativ Transmisyon Ak. San.	16.7
Presiz Metal İmalât Sanayii A.Ş.	20.0
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. A.Ş.	41.5
Otomotiv :	
Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	15.1
Elektrik Motoru :	
Türk General Elektrik Endüstri A.Ş.	12.0
Wat Elektromek. Cih. ve Mot. San. A.Ş.	30.0
Elektrik :	
General Elektrik T.A.O.	25.0

2 — BANKALAR

Ticaret :	
Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.	67.3
Yatırım :	
Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O.	64.2
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	24.6

3 — SİGORTA ŞİRKETLERİ

Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	45.5
Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi	19.8
Destek Reasürans T.A.Ş.	100.0
Milli Reasürans T.A.Ş.	100.0

4 — SAİR TİCARİ ŞİRKETLER

Hizmet İşleri Ltd. Şti.	20.0
Kültür Yayınları — İş T. Ltd. Şti.	99.3
National Mukayyit Kasa A.Ş.	29.0
Tofaş Oto Ticaret A.Ş.	10.0
Umumi Mağazalar T.A.Ş.	20.0

5 — KURULUŞ HALİNDEKİ ŞİRKETLER

Altınyunus Çeşme Turistik Tesisleri A.Ş.	10.0
Ceytaş Ceyhan Tekstil Sanayii A.Ş.	15.0
Edirne Turizm ve End. A.Ş.	75.0
Ege Gübre Sanayii A.Ş.	10.0
Güney Cam Fabrikaları A.Ş.	40.0
Kayısı Kurutma ve Pulp Fabrikası A.Ş.	45.5
Soda Sanayii A.Ş.	40.0
Söğüt Seramik Sanayii A.Ş.	100.0
Taksim Otelcilik A.Ş.	10.0
Trakya İplik Sanayii A.Ş.	15.0
Türk Alman Turizm A.Ş.	13.7
Türkiye Maden Bankası A.Ş.	33.3

(Kaynak : Türkiye İş Bankası. Yıllık Rapor 1973)

Tablo V, Türkiye İş Bankası diye adlandırılan «İmparatorluğun» ekonomik gücü hakkında açık bir fikir vermektedir. Bu bankanın iştirak etmediği sanayi dalı yok gibidir. «Kalkınma mı olacak, bir sanayi dalına yatırım mı yapılacak, onu da biz yaparız. Yani, İş Bankası yapar» diye övünebilecek gerçek bir güce sahiptir bu finans kapital kuruluşu. Tablo V, bu bankanın sadece sanayi dallarındaki değişik işletmeleri değil, büyük sigorta şirketleriyle yatırım bankalarını da kontrol ettiğini ortaya koyuyor. Daha sonra, ayrıntılı bir şekilde açıklayacağımız gibi, «yatırımcı bankalar» diye adlandırılan ve yabancı finans kapitalin dürtüsü ve teşvikiyle kurulan Sınai Yatırım ve Kredi Bankası ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın ekonomik birer güç halinde belirginleşmelerinde de baş rolü Türkiye İş Bankası oynamıştır. Nitekim İş Bankası Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'nın sermayesinin %64.2 sine, Türkiye Sınai ve kalkınma Bankası'nın sermayesinin ise % 24.6 sına sahiptir.

Burada şu hususa da değinelim ki: Bilindiği gibi, bir kuruluşu, kontrol edebilmek için bu kuruluşun sermayesinin çoğunluğuna sahip olmak hiç te şart değildir. Küçük ama etkin bir katılış o kuruluşun politikasında belirleyici rol oynamaya yeterli olabilir. Öte yandan, İş Bankası'nın belirli bir kuruluş üzerindeki gücü ve etkinliği, sadece sermayesi içindeki payı ile orantılı değildir. İş Bankası'nın sahip olduğu geniş kredi kaynakları, diğer işletmeler üzerindeki egemenliği, çok önemli dış ve iç ilişkileri, onu, sahip olduğu sermaye payından çok daha güçlü ve etkin bir duruma getirir. Bu bakımdan, bankanın egemenliği, sadece belirli bir işletmenin sermayesindeki payıyla ölçülemez. İş Bankası, ilişkiler bütünüyle ele alınmalıdır. O zaman bu kuruluşun gücü daha iyi anlaşılır.

Öte yandan İş Bankası İdare Meclisi Üyeleri'nin adlarına kısa bir dönem için bile olsa bakmak, bu bankanın politika ile ne dereceye kadar içli dışlı olduğunu hemen ortaya koyar. 1966 yılında İdare Meclisi Reis Vekilinin Turan Güneş olduğunu ve bu idare meclisinde Prof. Fahir Armaoğlu, Ahmet Muhip Dranas, Cahit Zamangil gibi isimlerin bulunduğunu görüyoruz. Şirketin eski genel müdürlerinden Ferid Basmacı, daha sonra Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile Sınai Yatırım ve Kredi Bankası İdare Meclisi Reisliğine getirilmiştir. Diğer bir deyişle, İş Bankası bir okuldur. Gelişen diğer finans kapital kuruluşlarına (ki o kuruluşlar bir yerde İş Bankası'na göbek bağı ile bağlıdırlar) yönetici yetiştiren bir okul. 1972 yılında bankanın İdare Meclisi Reisliğine İsmail Rüştü Aksal'ın getirildiğini, Prof. Armaoğlu'nun yerinde kaldığını, yıl içinde İdare Meclisi üyeliğinden ayrılarak Dünya Bankası'na kapılanan, Erim'in «beyin» takımından Attilâ Karaosmanoğlu'nun yerine yine Cahit Kayra'nın üyelikle onurlandırıldığını görüyoruz. Turan Güneş hâlâ İdare Meclisi Reis Vekilidir. 1973 yılında yeni bir değişiklik çıkıyor ortaya. Turan Güneş, Dışişleri Bakanlığı'na transfer olurken İdare Meclisi Başkanlığına İbrahim Öktem getiriliyor. 1973 yılında 11 kişilik idare meclisi ve umum müdüre (umum müdür Selahattin Karahan aynı zamanda idare meclisi üyesidir), yine idare meclisi kararıyla 1. milyon 272 bin TL. prim dağıtıldığı (Kârdan) gözönünde, tutulduğun da bu bankanın nasıl bir finans kapital ar palığı olduğu açıkça ortaya çıkar. Elbette ki İş Bankası idare meclisi üyeliği ile «onurlandırılan» bir «mümtaz» kişinin, «imtiyazları» sadece maaş ve primlerden ibaret kalmaz. Ama bu sorun başka bir çalışmanın konusu.

İş Bankası'nın «encamı» kısaca böyle. Şimdi diğer iki «dev» finans kapital kuruluşuna değinelim.

2 — YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş

Türkiye finans kapitali, devletçilik fideliğinde ihtimamla büyütülüp, İkinci Dünya, Savaşı'nın sonuna yaklaşıldığında, güçlenen ve daha da «özelleşmek, isteyen yerli finans kapital biraz «devletçilik» ve «bürokrasi» kokan; ağır, hareketsiz ve çok «tedbirli» C.H.P. den büyük ölçüde etkilenen ve de karşılığında etkileyen İş Bankası'nın yanında yeni ve «dinamik» finans

kapital kuruluşlarına ihtiyaç duyduğunu gördü. Almanya'nın yenileceği artık ortadaydı. Yeni dostlar, yeni müttefikler, dolayısıyla yeni «olanaklar» çıkacaktı Türkiye finans kapitaline. Artık kozayı delip dışarı çıkmanın, kanatlarını «özgürce» gerip uçmanın zamanı gelmişti. Tek partili dönem tarihe karışacak, Türkiye'ye çok partili «demokrasi» gelecek yada getirtilecekti. Demokrasinin bir ölçüde ithal malı oluşu da gözönünde tutulacak olursa, eski bezirgânlarımız, yeni parsadan, yeni çapuldan daha büyük pay kapabilmek için, dünya koşullarına «uygun» hareket etmek zorunluğu ile karşı karşıya kalıyorlardı. Böylece 1944 tarihinde, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. kuruldu. Hürriyet Gazetesi'nin 9 Eylül 1973 tarihli sayısında verilen «Yapı ve Kredi Bankası. 29. Yıl» adlı ilâvede, banka, kendisini şöyle tanıtıyor ve tanımlıyor: «Cumhuriyetin 21. yılında, o güneşin ışığından, Türk vatanının toprağından ve kaynaklarında feyz alarak kurulan milli müesseseler içinde, 'Yapı ve Kredi Bankası'nın *özel* bir yeri vardır. Yapı ve Kredi Bankası'nın kuruluşu (İstanbul — 9 Eylül 1944), MİLLİ BANKACILIK TARİHİZDE BİR DÖNEM NOKTASI, BİR AŞAMA TEŞKİL EDER.

MEMLEKETİMİZDE TAM ANLAMIYLA *'ÖZEL TEŞEBBÜS BANKACILIĞI* BÜTÜN GEREKLERİ VE UYGULAMALARIYLA — 'MEVDUAT BANKACILIĞI YAPI VE KREDİ BANKASI'NIN KURULUŞU İLE *BAŞLAMIŞ* VE *GELİŞMİŞTİR...*

Banka kuruluşunun 7. yılında, mevduat bakımından TC. Ziraat Bankasını ve Türkiye İş Bankası'nı takiben, bütün bankalar arasında *üçüncü sıraya* yükselmiş ve bu mevkii bugüne kadar korumuştur...

Yapı ve Kredi Bankası'nın 11'i *YABANCI SERMAYE VE TEKNİĞİ İLE İŞBİRLİĞİ HALİNDE,* ekseriyeti *sınai olmak üzere 35* iştiraki mevcuttur.»

Banka kuruluşunun 7. yılında mevduat bakımından Türkiye'de üçüncü sırayı ele geçiriyor ve bu sırayı bir daha da kaybetmiyor. Ayrıca 11 i yabancı sermaye ile olan 35 sınai kuruluşta da iştiraki var. O zaman ne oluyor bu sermayenin niteliği? Tek başına banka sermayesi mi bu? Yoksa serbest rekabetçi dönemden gelen, tekelcileşmiş bir sanayi kapitali mi? Ne o ne de öteki. Banka açıkça söylüyor zaten. «Benim sermayem, yabancı finans kapitalin de katıldığı, yerli sanayi ve banka sermayelerinin kaynaşmasından oluşan bir fi le karşı karşıyayız. O zaman, nesanayi sermayesinin temelinde de büyük toprak ve ticaret sermayeleri yatıyor. Demek ki daha önceki sermaye biçimlerinden nitel anlamda farklı bir sermaye biçimiyle karşı karşıyayız. O bilim ve zaman, neden gerçeği gözlerden saklamağa çalışarak, bu sermayeye teorideki gerçek adından farklı adlar takmaya çalışalım. Düpedüz ve açıkça finans kapital bu.

Bankanın 1944 yılında I şubesi, 44 personeli ve 2 milyon TL. lık bir öz sermayesi var. Bakalım 20 yıl içinde nerden nereye gelinmiş?

TABLO VI

Yapı ve Kredi Bankası'nın Şube - Personel ve Öz Sermayesindeki Gelişmeler

Yıllar	*Şube Sayısı*	*Personel Sayısı*	*Öz Sermaye*
1944	1	44	2 Milyon Tl.
1954	64	1306	15 » »
1963	138	2617	40 » »
1973	420	9100	225 » »

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası 29. yıl. Hürriyet Gazetesi 9. Eylül. 1973)

Görülüyor ki, personel sayısı 20 yıl içinde 44 ten 9100 e ve öze sermaye ise 2 milyon TL. dan 225 milyona sıçramış. 1944 yılında 1 olan şube sayısı ise 420 ye yükselmiş. Sadece öz sermaye 113 kat artmış. Böyle büyüyor Türkiye'de finans kapital işte. Çünkü büyütenler var.

Bu bankanın özellikle son yıllardaki gelişimini izlemek bile, yeteri derecede aydınlatıcı olmaktadır. Bankanın 1968-1973 döneminde iştirakler, toplam krediler ve toplam mevduatındaki artışları incelediğimizde Tablo VII'deki değerleri elde ediyoruz:

TABLO VII

Yapı ve Kredi Bankası'nın İştirakler, Toplam Krediler ve Toplam Mevduatındaki Gelişmeler

Yıllar	İştirakler (Milyon Tl)	Toplam Krediler (Milyon Tl)	Toplam Mevduat (Milyon Tl)	Kredi./Mevduat
1968	66.7	1957.2	2879.7	% 67.9
1969	92.4	2567.2	3604.3	71.2
1970	124.9	2948.3	4420.8	66.7
1971	145.7	4093.9	6104.2	67.1
1972	167.7	5762.9	8777.6	65.7
1973	208.2	7440.9	10543.1	70.6
Artış	% 212.1	% 280.2	% 266.1	

(Kaynaklar: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporları. 1971-1972-1973)

Ne söylüyor yukarıdaki tablo? Bankanın iştiraklerinin 6 yıl içinde %212.1, verdiği toplam kredilerin %280.2 ve toplam mevduatının ise %266.1 arttığını. Öte yandan 1968-1973 döneminde Yapı ve Kredi Bankası'nın toplam kredileri toplam mevduatın yaklaşık olarak %70 i kadar olmuştur.

Yapı ve Kredi Bankası'nın «Yapı»sını daha iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için, aynı dönemde bankaca verilen kredilerin, sektörler arasındaki dağılımının hangi yönde gelişmekte olduğunu inceleyebiliriz: (Tablo VIII)

TABLO VIII

Yapı ve Kredi Bankası'nın Kredilerinin Sektörler İtibariyle Dağılımı

Yıllar	*Sanayi*	*İhracat*	*İthalât*	İç Ticaret	Muhtelif	25.000 TL. dan aşağı olanlar
1968	% 29.87	% 11.53	% 15.88	% 25.93	% 11.76	% 5.03
1969	30.22	12.72	13.95	28.30	8.94	6.77
1970	38.88	14.86	9.97	21.22	9.97	5.60
1971	40.58	16.14	8.10	19.43	8.97	6.78
1972	43.20	14.83	6.19	18.44	7.62	9.72
1973	48.14	14.36	6.19	15.55	6.82	8.10

(Kaynaklar: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporları 1971-1972-1973)

Demek ki, bankanın vermiş olduğu krediler içerisinde sanayi sektörüne ayrılan kredilerin payı %29.87 den %48.14 e yükselmiş, buna karşılık ithalât kredilerinin payı % 15.88 den %6.19 a, iç ticaret kredilerinin payı ise % 25.93 ten % 15.55 e, düş-

müş. İhracat kredilerinin payında da bir artış var, % 11.53 ten % 14.36 ya yükselmiş bu pay. Bu rakkamlar, bankanın, dış ve iç dinamiğin belirlemesiyle, belirli bir yönelim içerisinde olduğunu gösteriyor. 1960 lardan sonra, Türkiye'de dışa bağımlı, daha çok tüketime dönük, montajcı bir «kalkınma» ve «sanayileşme» başlamamış mıydı? İşte bu oluşum ve gelişimde yerini alıyordu Yapı ve Kredi Bankası da. Ve aynı yöndeki gelişimin daha da güçleneceği ortadaydı.

Öteyandan sadece sanayi sektörüne ayrılan kredilerin, sanayi dalları itibariyla dökümü yapıldığında ise TABLO IX u elde ediyoruz:

TABLO IX

Yapı ve Kredi Bankası'nın Sanayi Sektörüne Tahsis Ettiği Kredilerin Sanayi Dalları İtibariyle Dağılımı

(1973)

Sanayi Dalı	*Kredilerdeki Payı*
Metal ve Mamulleri Sanayii	% 26.73
Tekstil ve Örme Sanayii	32.10
Gıda Maddeleri Sanayii	10.77
Kimya Sanayii	9.22
Cam ve Toprak Mamulleri San.	4.18
Matbaa ve Kâğıt Sanayii	6.18
Diğer Sanayi Dalları	10.82
	100.00

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası. A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporu, 1973)

Görülüyorki bankanın sanayi sektörüne ayırdığı kredilerin en büyük bölümünü tekstil ve örme sanayii almaktadır. Elbetteki bir raslantı değildir bu. Türkiye'nin Ortak Pazar'la «bütünleşmesi» hızlandıkça ve hızlandırıldıkça, Avrupa finans kapitalinin Türkiye'ye bıraktığı başlıca «sanayi» dalı olan tekstil sanayiinde yatırımlar, krediler ,iştirakler de doğal olarak artacaktır ve artmaktadır. Burada geçerken bir kere daha değinelim ki, yabancı finans kapital «Türkiye'nin sanayileşmesini istemiyor» deyimi tek başına anlamsız ve hatta yanlıştır. Yabancı finans kapital, kendi güdüm ve kontrolundaki, geri teknolojileri içeren, ülkenin insan ve tabiat kaynaklarının en rasyonel ve verimli bir şekilde kullanılmasına dayanmayan bir «sanayileşme»yi kışkırtıyor ve kışkırtacak. İşte tekstil bu nitelikteki sanayi dallarından birisi.

Yapı ve Kredi Bankası'nın «dev» bir finans kapital kuruluşu olduğu bankanın iştiraklerinin dökümünden de çok iyi anlaşılıyor:

TABLO X

Yapı ve Kredi Bankası'nın İştirakleri

(1973 Yılı İçin)

	Bankanın Kuruluş Sermayesine İştirak payı %		*Bankanın Kuruluşun Sermayesine İştirak payı %*
Otomobil ve Motorlu Araçlar Yan Sanayii		— Robert Bosch Türk Motorlu	24.99
— Oyak Renault to. Fab. A.Ş.	12.96	Araç Yan Sanayii A.Ş.	24.99

— Üniroyal Endüstri T.A.Ş.	0,03
Gıda Sanayii	
— Turyağ Türkiye Yağ ve Mam. A.Ş.	41,45
— Vigi Vize Gıda Sanayii ve Ticaret A.Ş.	25,—
Matbaacılık Sanayii	
— Binbirdirek Matbaacılık Sanayii A.Ş.	96,70
— Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş.	30,—
Cam Sanayii	
— Anadolu Cam Sanayii A.Ş.	10,—
Eternit Sanayii	
— Eternit Sanayii A.Ş.	29.71
Turizm Sanayii	
— Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	15,—
Kimya Sanayii	
— Agro Merck Zirai Mücadele İlâç Fab. Ltd. Şti.	50,—
Tekstil Sanayii	
— Kartaltepe Mensucat Fab. T.A.Ş.	10.—
Enerji ve Bayındırlık	
— Bayındırlık İşleri A.Ş.	91.—
Sanayi ve Maadin Finansmanı ve Yatırımı İle Uraşan Şirketler	
— Endüstri Holding A.Ş.	99,56
— Türkiye Sınaî Kalkınma Bank. A.Ş.	2.01
— Türkiye Maden Bankası A.Ş.	12,50
— Sınai ve Mali Teşebbüsler A.Ş.	1,33
Banka ve Sigorta	
— T.C. Merkez Bankası A.Ş.	0,30
— Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,28
— Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0.01
— Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.	10.—
— Pamukbank T.A.Ş	0,12
— Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş.	34,61
— Türkiye Vakıflar Bankası A.O.	0,11
— Halk Sigorta T.A.Ş.	75.—
Sair İştirakler	
— Gima Gıda ve İhtiyaç Mad. A.Ş.	0.52
— Tasfiye Halinde Uludağ Verem Sanatoryumu T.A.Ş.	4,75
— Tasfiye Halinde Ayakkabı ve Deri Sanayii A.Ş.	1,—

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet raporu 1973

Tablo X, tıpkı İş Bankası'nda olduğu gibi, Yapı ve Kredi Bankası'nın da pek çok sanayi dalındaki kuruluşlarla birlikte bankalarla sigorta şirketlerinin bir bölümünü kontrol ettiğini ortaya koyuyor. Yine görüldüğü gibi, eski adı Selânik Bankası olan Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. nin sermayesinin %34.61 i Yapı ve Kredi Bankası'na aittir. Aynı şekilde Halk Sigorta T.A.Ş. de bankanın payı %75 i bulmaktadır. Diğer yandan, yine belirli sanayi dallarında yatırım yapmak ve ödenecek mükerrer vergilerden kurtulmak amacıyla kurulan Endüstri Holding A.Ş. nin sermayesinde, Yapı ve Kredi Bankası %99.56 lık bir payla temsil edilmektedir ki, pratikte bu, Endüstri Holding'in tümüyle Yapı ve Kredi Bankası'nın olduğu anlamına gelir.

Bu bakımdan Endüstri Holding'in iştirakleri, gerçekte, Yapı ve Kredi Bankası'nın iştiraklerinden başka bir şey değildir. Bu iştirakler de Tablo XI'de özetlenmiştir.

TABLO XI

Yapı ve Kredi Bankası'nın, Sermayesinin % 99,56'sına Sahip Olduğu Endüstri Holding A.Ş.'nin İştirakleri

	Bankanın Kuruluşun Sermayesine İştirak payı %
Otomobil ve Motorlu Araçlar Yan Sanayii	
— Uniroyal Endüstri T.A.Ş.	10.—
Tekstil Sanayii	
— Kartaltepe Mensucat Fabrikası T.A.Ş.	10,66

Matbaacılık Sanayii	
— Binbirdirek Matbaacılık Sanayii A.Ş.	1,—
— Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş.	69,07
— Eternit Sanayi A.Ş.	22,—
Gübre Sanayii	
— Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş.	4,16
Bakır Sanayii	
— Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	2.25
Boya Sanayii	
— Dyo ve Sadolin Sentetik Selülozik Boya ve Vernik Fabrikaları A.Ş.	7,50
Demir - Çelik Sanayii	
— Ereğli Demir ve Çelik Fab. ları A.Ş.	0,97
Porselen Sanayii	
— İstanbul Porselen Sanayii A.Ş.	0,17
Enerji	
— Çukurova Elektrik A.Ş.	0,05
— Türkiye Petrolleri A.O.	0,20
Sanayi Finansmanı	
— Yatırımlar Holding A.Ş.	19,59
Gıda Sanayii	
— Turyağ Türkiye Yağ ve Mam. A.Ş.	0,04

Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası, Yıllık Faaliyet Raporu 1973

Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllıh Faaliyet raporu 1973

Yapı ve Kredi Bankası'nın iştirakleri ile Endüstri Holding'in iştirakleri birarada da alındıklarında, bankanın gücü daha açık ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Eternit Sanayi A.Ş.'de bankanın sermaye payı % 29,71, Holding'in payı ise %22 dir. Birlikte bu pay %51.71 e yükselmektedir. Aynı şekilde Kartaltepe Mensucat Fabrikası A.Ş. de bu ortak pay % 20.66 yı bulmaktadır. Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş. de ise bu pay %99.07 gibi, çok büyük bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Demek ki hangi noktadan bakılırsa bakılsın Yapı ve Kredi Bankası açık ve seçik bir şekilde bir finans kapital kuruluşudur.

3 — AKBANK T.A.Ş.

Şimdi, son yılların en «hızlı», en «parlak» finans kapital kuruluşu «AKBANK»ı incelemeğe başlıyabiliriz.

Daha önce de değindiğimiz gibi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Türkiye finans kapitali, «kabına sığamıyor» «yeni ufuklar» arıyordu. İşte bu «sübjektif» ortam içerisinde, günün birinde «Kayseri Bölgesinden gelen bir kaç «*MÜTEŞEBBİS*» «Adana'lı Çiftçiler»le «İŞBİRLİĞİ» yaparak Akbank'ı kurdular. Akbank'ın kendi «tarihçesi»nde bu «birleşme» şöyle anlatılır: «İkinci Dünya Savaşı sonrasının Türkiye'sinde *ekonomiyi ticari ve sınai alanda aktif bir şekilde etkileyecek* ve ona bütün bölgelerde katkıda bulunabilecek *yeterli mali kurumlar* hemen hemen *bulunmamakta idi.* Bu dönemde Cumhuriyetten sonra kamu sermayesi veya teşebbüsü ile *özel kanunlar ve özel amaçlarla* (yani finans kapitalist yetiştirmek amacıyla) kurulmuş bulunan Türkiye Emlâk Kredi Bankası (1927), T.C. Merkez Bankası (1930), Sümerbank (1933), İller Bankası (1933), Etibank (1935) ve Türkiye Halk Bankası (1938) dışında, Türkiye İş Bankası (1924) *karma sermaye ve devlet teşebbüsü* ile ve *Türkiye ticaret ve sanayiine dinamizm getirmek* (açıkçası finans kapital tahakkümünü gerçekleştirmek) için kurulmuş olan tek önemli banka idi. Bu yıllarda özel teşebbüsün kurduğu Yapı ve Kredi Bankası (1944) ile Türkiye Garanti Bankası (1946) da bulunmakta ise de, bu bankaların daha çok yeni ve henüz örgütlenmelerinin başında bulunmaları nedeniyle varlıklarının etkisi görülmemekteydi. (Ama elbette ki gözaçıp kapayıncaya kadar görülecekti).

Oysa bu dönemde *büyüme* eğiliminde ve *zorunluğunda* bulunan Türkiye Ekonomisi, çeşitli bölgelerde yeni *olanakların* (yani yeni sömürü alanlarının) ve yeni fonların ihtiyacı içinde idi. Bu dönemde sanayi ve tarımsal alanda gelişme eğili-

minde görülen en önemli bölgelerden biri de Adana Bölgesi idi. Asıl ekonomik niteliği *tarımsal* olan bu bölgede (yani tarım kapitalizmi egemendi demek istiyor), Kayseri Bölgesi'nden gelen birkaç müteşebbisin Adanalı çiftçilerle (toprak kapitalistleri ile) işbirliği yapması ile bu yıllarda sanayileşme hareketi başlamış ve Adana'nın pamuk üretimi ve ticareti bu işbirliği sayesinde çok kısa bir zamanda geniş bir büyüme göstermiştir.

Bu Adanalı ve Kayserili iş adamları (hakçası kapitalistler), güçlerini (yani sermayelerini ve ilişkilerini) birleştirmek ve yeni tesisler kurmak suretiyle bölgenin tekstil üretiminin, memleket ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayabilecek düzeye ulaşmasını sağlamışlardır (yani tekelci bir güç oluşturmuşlardır).

İşte bu *SANAYİLEŞME HAREKETİNİN MALİ BİR KURUMA DAYANMASINA KISA BİR SÜRE SONRA İHTİYAÇ DUYAN AYNI MÜTEŞEBBİSLER* (en başta Ömer Sabancı, Bekir ve Ahmet Sapmaz, Nuri Has, Behice Naci Yazgan, Mustafa Özgür ve İbrahim Tekin aileleri) ileri görüşlü bir atılım yaparak 1948 yılında toplanan 83 kişilik bir «KURUCU MECLİS» le Akbank'ı kurmağa karar vermişlerdir.

İdare ve iş merkezi ile birlikte tek şube olarak, Akbank böylece 30 Ocak 1948 tarihinde Adana'da hizmete açılmıştır... Bölgesel bir kredi kurumu olarak faaliyetine başlıyan Akbank, 1954 yılında Umum Müdürlüğün İstanbul'a taşınması ile gelişiminin ilk aşamasını sağlamış (yani yerli-yabancı finans kapitalle daha sağlam ve organik bağlar kurmak, bütünleşmek için Türkiye finans kapitalinin beşiği ve merkezi İstanbul'a taşınmış ve böylece rüştünü ispatlamış) ve bu yıl sonunda şube örgütünü 30'a, 1961 yılı sonunda da 60'a yükselterek bölge dışına yayılmağa başlamıştır. (Finans kapitalin bir ahtopot gibi kollarını dışarı salması)...

Böylece küçük, bölgesel bir mali kurum olarak piyasaya atılım yapmış olan Akbank (sahte bir tevazu gösteriyor, «küçüktük, çalıştık, büyüdük» «siz de çalışın, zenginleşir ve büyürsünüz», «hak taalâ her şeye kaadirdir» demek istiyor) gerek sermaye, gerek mevduat, ve plâsman ve kârlılık yönlerinden Türkiye'nin en büyük üç özel bankasından biri olma başarısını göstermiştir. Cumhuriyet döneminde kurulmuş diğer büyük kredi kurumları gibi Akbank da bir Ticaret Bankası niteliği içinde gelişmekle beraber, *SINAİ YATIRIMLARA VE İŞLETMELERE DE GİTTİKÇE ARTAN BİR ÖNEM VERMİŞ VE TÜRKİYE SANAYİİNİN GELİŞMESİNDE KÜÇÜMSENMEYECEK BİR PAYA SAHİP OLMUŞTUR.* 29 Nisan 1974 tarihli Tercüman Gazetesi'nin ilâvesine bakalım. Tercüman'ın ne hikmetse Akbank'a «hediyesi». Bu ilâvenin başlığı şöyle: «ÜLKEMİZİN KALKINMASINDA AKBANK VE HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG.»

«MALİ VE SINAİ ÇALIŞMALARIYLA BİRBİRİNİ TAMAMLAYAN İKİ BÜYÜK KURULUŞ: AKBANK - HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG.»

Daha sonra şöyle devam olunuyor: «Bu iki büyük kuruluş ülkemizin refah seviyesini yükseltmekte, artan nüfusumuza ve yetişen teknik elemanlara iş sahası yaratmakta (ekmeğinizi biz veriyoruz, ona göre ha, demek istiyor) kalifiye işçi yetiştirmekte başta gelen faktör olan sınai kalkınmamızda birinci sırada yer almış ve önder olmuşlardır. *AKBANK ve HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG DAYANIŞMASI,* halkımızın güven ve desteğiyle SAYILARI 60'ı *GEÇEN DEV SINAİ, TİCARİ, ZİRAİ,* sosyal ve kültürel müesseseler yaratmıştır. Neydi finans kapitalin tanımı? Banka, sanayi, ticaret ve tarımdaki en kodaman sermayelerin bir araya gelip kaynaşmaları ve nitel anlamda farklı yeni bir sermaye biçiminin ortaya çıkması değil mi? Akbank da kendini tanıtırken aynı şeyi söylüyor.

Ve devam ediliyor aynı ilâvede: *«HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG VE AKBANK BUGÜN AYRILMAZ BİR BÜTÜN TEŞKİL EDEN İKİ DEV KURULUŞTUR».* Finans kapitali, kendi Allahı söyletiyor. Biz dışardan gözlüyor ve kay-

dediyoruz. Yorum yapmak bile gerekli değil. İşte böylece İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir finans kapital «dev»i şekilleniyor Türkiye'de.

Akbank'ın 83 kurucusunun niteliklerine bakmak bile bu bankanın hangi sermaye biçimlerinin kaynaşmasından oluştuğu konusunda yeteri derecede fikir verebiliyor. 83 Kurucu içerisinde 21 «tüccar» daha doğrusu büyük bezirgân, 7 «çiftçi», daha doğrusu «toprak kapitalistti» ve 12 «fabrikatör», söz yerindeyse «kapitalist» var. Bu kurucuların, 83 kurucuya oranları ise sırasıyla şöyle, % 25.6, % 8.5 ve % 14.6. Elbette ki ,kendisini doktor, eczacı, diştabibi, gazeteci, muharrir şeklinde tanımlamış olan kurucular da gerçekte büyük toprak ve emlâk sahiplerinden başka bir şey değil. Böylece klâsik finans kapital tanımına uygun bir «birleşim» ve «birleşme» ile karşı karşıyayız. Şimdi bankanın kuruluşundan bu yana geçirdiği «gelişimi» izleyelim:

TABLO XII

Akbank'ın Sermaye, Tasarruf Mevduatı, Toplam Mevduat ve Plâsmanlarında Ortaya Çıkan Gelişmeler

(Milyon TL.)

Yıllar	Sermaye	Tasarruf Mevduatı	Toplam Mevduat	Toplam Mevduat	Plâsmanlar	Tasarruf Plâsman
1948	5.7	0.9	2.1	% 42.9	4.5	% 20.0
1952	5.7	23.7	36.6	64.8	50.6	46.8
1956	15.0	94.1	125.2	75.2	113.6	82.8
1960	30.0	148.2	210.0	70.6	175.1	84.6
1962	30.0	185.3	259.7	71.4	249.6	74.2
1964	30.0	321.5	498.0	64.6	446.0	72.1
1966	50.0	731.3	1083.2	67.5	983.6	74.3
1968	50.0	1270.0	1784.1	71.2	1617.6	78.5
1970	50.0	2073.3	3066.9	67.6	2681.8	77.3
1971	150.0	2772.7	4261.0	65.1	3798.7	73.0
1972	150.0	3855.5	6837.6	56.4	6095.4	63.3
1973	150.0	5224.0	8028.0	65.1	7861.0	66.5

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

Görüldüğü gibi, «gayet mütevazi» kaynaklarla «işe» başlayan Akbank'ın sermayesi, 25 yıl içerisinde 5.7 milyon Tl. dan 150 milyon Tl. na, tasarruf mevduatı 0,9 milyon TL. dan 5 milyar 224 milyon Tl. na, toplam mevduat ise 2.1 milyondan 8 milyar 28 milyon Tl. na yüksel miştir. Aynı şekilde plâsmanlar, 4.5 milyon Tl. dan 7 milyar 861 milyon Tl. na çıkmıştır. Öte yandan tasarruf: plâsman oranı %65-70 civarında kalmıştır. Yine aynı yıllar içerisinde bankanın şube sayısı 2 den 374 e ve personel sayısı ise 31 den 6187 ye yükselmiştir. Bankanın iştiraklerindeki gelişmeler ise Tablo XIII. te özetlenmiştir:

TABLO XIII

Akbank'ın İştiraklerindeki Gelişmeler

(Bin TL.)

Yıllar	*İştirakler*	İştirakler Kârları	Kâr Oranı
1948	—	—	—
1952	175.0	7.5	% 4.3
1956	893.8	32.8	3.7
1960	2320.0	206.0	8.9

1962	8662.1	222.8	2.6
1964	12549.9	214.6	1.7
1966	25929.4	1987.0	7.7
1968	80487.2	3022.7	3.8
1970	129714.3	5914.4	4.6
1971	145329.0	9463.8	6.5
1972	187622.5	18184.9	9.7
1973	315071.6	29919.7	9.5

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

Bankanın iştiraklerinin 175 bin Tl. dan 315 milyon Tl. na yükseldiğini ve yine bu iştiraklerden elde edilen kârların ise 7 bin 500 Tl. dan 29 milyon 919 bin Tl. na çıktığını görüyoruz. Çok hızlı bir artıştır bu.

Bu sayısal açıklamalardan sonra, bankanın iştiraklerini ayrıntılı bir şekilde görelim: «Akbank kuruluşunu izleyen yıllarda, ticari ve mali plâsmanlar yanında, çeşitli alanlarda önemli teşebüslere girişmiş veya iştirak etmiş ve özellikle banka, sigorta, sanayi ve enerji konularına ilgi duymuştur. (Ne hikmetse). Akbank ilk kez 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma A.Ş. ne iştirak etmiş ve bunu Çukurova Elektrik A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Akova Ticaret T.A.Ş. ve Çukurova Çimento sanayii T.A.Ş. izlemiştir. 1960 yılında ise Akbank, *faaliyetini tamamlayıcı bir teşebbüs olan* Aksigorta A.Ş. ni kurmuş ve ayrıca 1961 yılında Toroslar Ticaret T.A.Ş. ni devir almıştır. (Küçüklerin büyükler tarafından yutulması)

İştirakler konusunda gösterilen bu ilk faaliyetler daha çok bir iştirakler portföyü kurmak amacı ile olmuştur. Akbank'ın emin ve verimli gelir kaynakları sağlamak ve aynı zamanda ülkemizin sanayi yönünden kalkınmasına katkıda bulunmak amacının bir politika olarak benimsenmesi, ise ancak 1963 yılından sonra başlamıştır. (Birden uyanıveriyor bankamız, neden acaba? Ortak Pazarla ilişkilerimizin gelişmesinin ne derece rolü vardır der siniz?) Bu politikanın uygulanmasından sonra *Akbank ülkemizin sanayileşme faaliyetlerinde aktif bir rol almış ve bir çok sanayi şirketinin kurluşuna müteşebbis olarak katılmıştır.»*

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

4 — TÜRKİYE SINAÎ KALKINMA BANKASI

«1949 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası heyetinin vardığı sonuç, Türkiye'de bir sermaye birikiminin başlamış olduğu (işçilerle köylülerin en gaddar bir biçimde devlet kapitalizmi tarafından sömürülmeleri ve kaynaklarının «özel» teşebbüsümüze aktarılmaları sonucunda) ancak *GEREKLİ ORTAMIN HENÜZ YARATILMAMIŞ OLMASI NEDENİ İLE* (yani yabancı — yerli finans kapital ortaklığının güçlenme si, gelişmesi için gerekli ortam) biriken sermayenin gayrımenkul ve altın gibi sahalara yatırıldığı, fakat *ALINACAK TEDBİRLERLE* özel teşebbüsün geniş ölçüde sanayi yatırımlarına kaydırılabileceği idi. Bu tedbirler arasında özel sektörün yapacağı yatırımlar için lüzumlu *İÇ* ve *DIŞ FİNANSMANDA* bulunacak ve teknik yardım yapacak bir kalkınma bankasının kurulması tavsiye edilmişti. (Yerli finans kapital için yabancı finans kapitalin tavsiyesi Allah emri gibidir). Bu müessese özel teşebbüs tarafından yönetilecek, hükümet tarafından da teşvik görecek ve desteklenecekti. (Devletsiz yapamayız).

Hükümetimizin (inayeti) ve Milletler arası İmar ve Kalkın Bankası'nın desteği ile 2.6.1950 tarihinde TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI bir anonim şirket olarak kuruldu. Kuruluş sermayesi olan 12.5 milyonun, yaklaşık olarak *%75 i özel ticaret bankalarınca, % 15 i ticaret ve sanayi odalarınca ve geri kalan % 10 u ise özel sınai kurumlar ve kişilerce karşılandı...*

TSKB kuruluşundan plânlı dönemin başlamasına kadar tüketim malları sana-

yiinin finansmanında önemli rol oynamış, 1963-1969 döneminde ise ithal ikamesi amacı ile, ağırlık, ara mallar sanayiinin kurulması ve sermaye piyasasının geliştirilmesi faaliyetlerine kaydırılmıştır. 1970 yılından bu yana ihracata dönük sanayiin geliştirilmesi ve sınai yatırımların memleket sathına yayılması amaçları ön plâna geçmiş, bu dönemde TSKB İzmir'de Ege Bölgesi, Adana'da Çukurova Bölgesi ve Elâzığ'da Güneydoğu Anadolu Bölgesi Şubelerini kurmuş ve geri kalmış yöreler için özel projeler geliştirmeğe başlamıştır.

Banka 1972 sonuna kadar 1003 firmaya 3 milyar 67 milyon Tl. kredi vermiş ve 54 sınai müessesenin sermayesine 266 milyon Tl. ile iştirak etmiştir. Gelişmiş ülkelerde (yani emperyalizmin metropollerinde) sınai işletmeler uzun süreli fon ihtiyaçlarını — öz varlık veya borç olsun — sermaye piyasalarından sağlarlar. Sanayileşmeye yeni başlıyan ülkelerde ise (daha doğrusu emperyalist dünya düzeninin uyduları olan geri bıraktırılmış ülkelerde) sermaye piyasaları gelişememiş olduğundan (çünkü bu ülkelerin tarihinde en asalak ve gerici bir tefeci — bezirgân sermaye egemenliği yatar) sınai işletmelerin tahvil veya hisse senedi satmak suretiyle kaynak temini olanakları çok kısıtlıdır. (Çünkü 7000 yıllık tefeci - bezirgân toplum herkesi kuşkulu ,ikircikli, köylü kurnazı yapmıştır)

Kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerin (bu deyimi kimlerin kullandığına ve hangi amaçla kullandığına bir kere daha tanık olalım) *finansman sistemindeki bu boşluğu doldurmak amacı ile kurulan müesseselerdir.* (Yani sanayi ve bankacılıkta serbest rekabetten tekelciliğe gidiş, sonra bu tekelci sermayelerin kaynaşması değil, işin başında «banka» adındaki finans kapital kuruluşları ile duruma el koymak var)... TSKB da bu amaçla kurulmuş ve 23 yıllık geçmişinde Türk özel imalât sanayiine uzun vadeli kaynak ve teknik yardım sağlayarak ülkemizin sanayileşmesinde önemli rol oynamıştır.

Cumhuriyetimizin Ellinci yılında ülkemizin sanayileşme sürecine baktığımız zaman, bu dönemin *ilk yarısında itici gücün kamu sektöründeki (devlet kapitalizminden) geldiği, ikinci yarısında ise özel teşebbüsün kamu sektörünün yanında (gene de başını alıp gitmiyor, tam bağımsızlık istemiyor) sanayileşmemizde gittikçe artan önemde bir rol oynadığı görülmektedir...*

TSKB finansman sistemindeki bu gelişmelere öncelik etmiş bir kuruluştur. Sermaye piyasasının sınai gelişmedeki rolünü başlangıçta taktir eden TSKB kurucuları, bu kurumu sermaye piyasasanı geliştirmekle görevlendirmişlerdir. TSKB, bir taraftan ortak olduğu şirketlerin hisse senetlerini satmak suretiyle halkı bu şirketlere ortak ederek bir hisse senedi piyasasının yaratılmasına öncülük etmiş, diğer taraftan, sınai işletmelerin tahvil satışlarını garanti etmek suretiyle bir tahvil piyasasının gelişmesini sağlamıştır.

TSKB önümüzdeki yıllarda sermaye hızlandırarak halk tasarruflarının sanayi kesimine yönelmesinde daha büyük bir rol oynayacak ve sınai işletmeleri, 23 yıllık faaliyet hayatında yaptığı gibi, uzun vadeli kredi ve teknik yardımları ile desteklemeğe devam edecektir. (Gazanız mübarek olsun)» (Kaynak:: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayiinin Hizmetinde 23 Yıl.)

İşte böyle tanıtıyor kendisini sevgili Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Şimdi daha ayrıntılı bir şekilde bu bankanın kurucularını ve işlemlerini inceleyelim: Bankanın Esas Mukavelesi'nin I. Maddesinde Kurucular şöyle sıralanıyor Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın Kurucuları—

A — Bankalar

1 — Türkiye İş Bankası
2 — Osmanlı Bankası
3 — Yapı ve Kredi Bankası
4 — Türkiye Garanti Bankası
5 — Selânik Bankası
6 — Türk Ticaret Bankası
7 — Akbank
8 — Banka Komerciyale İtalyana
9 — Banko Di Roma
10 — Holantse Bank Üni. N.V.
11 — Tutum Bankası
12 — Türkiye İmar Bankası
13 — Türkiye Kredi Bankası

B — Borsa ve Odalar

1 — İstanbul Ticaret Borsası
2 — İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası

C — Sınai Kuruluşlar

1 — Çukurova Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.
2 — İzmir Pamuk Mensucat T.A.Ş.
3 — Mensucat Santral T.A.Ş.

D — Parababaları

1 — Macit Duruiz
2 — Cabir Selek
3 — Hazım Atıf Kuyucak
4 — Nuri Dağdelen
5 — Suphi Argon
6 — Hakkı Avunduk
7 — Vehbi Koç

Bu kuruluş ve kişiler arasındaki organik bağlar da gözönünde tutulacak olursa, TSKB da çeşitli finans kapital kesimlerinin içiçe oldukları hemen belirginleşir. Öte yandan Selânik Bankası, Banka Komerçiyale İtalyana, Banko Di Roma, Holantse Bank Üni. N.V. gibi yabancı finans kapital kuruluşlarının da «çorbada tuzları»nın bulunuşu dikkati çekmektedir.

Mukavelenin 2. Maddesi'nde bankanın kuruluş amaçları sıralanır:

«A — Türkiye'de yeni hususi sanayiin kurulmasına ve mevcut bulunan hususi sanayiin tevsiine ve modernleşmesine yardım etmek ve bunları hızlandırmak,

B — Ecnebi ve yerli hususi sermayenin Türkiye'de kurulan sanayi iştiraklerine yardım etmek ve bu hususları teşçi ve teşvik etmek,

C — Türk sanayiine müteallik esham ve tahvilââtın *Hususi Mülkiyete intikaline ve hususi mülkiyette bulunmasına gayret etmek,*

D — Yukarıda A. ve B. fıkralarında yazılı maksatlara ulaşmak gayretiyle:

a — Açık kredi, rehin, ipotek mukabilinde orta ve uzun vadeli ikrazatta bulunmak,

b — Her türlü hususi sınai Teşebbüslere iştirak etmek,

c — Bazı istisnai hallerde, *Bankanın kaynakları ile yeni sınai teşebbüsler kurmak,»*

Banka, amaçlarını ne kadar duru bir şekilde ortaya koyuyor. Analiz yapma ve doğru sonuç çıkarmada ,finans kapitalin arkasında kalırsak «davranışını sürdürürsek kim kazançlı çıkar bundan? TSKB'nın Esas Mukavelesi'nde sözkonusu edilen sermayesi 193 milyon 375 bin Tl. dır ve ilk idare meclisi azalıklarına (yine ne hikmetse) Macit Duruiz, Cabir Selek, Hazım Atıf Kuyucak, Nur Dağdelen, Suphi Argon, Hakkı Avund ve Sayın VEHBİ KOÇ seçilmişlerdir. 23 yıl sonra bankanın idare meclisine Türkiye İş Bankası A.Ş. eski genel müdürü ve idare meclisi üyesi ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankası idare meclisi reisi ve ilh. Ferid Basmacı «riyaset» etmektedir. Bu bankamızın «mümtaz» «zevat»lardan oluşan idare meclisinin, belki de en «mümtaz» üyeleri, bankacılıkta yüksek ihtisas sahibi *Sayın Mehduh Tağmaç ve Nazmi Karakoç hazretleridir.*

Şimdi, diğerlerinde olduğu gibi, bu bankamızın da geçirmiş olduğu «gelişim» sürecini izleyelim: (Tablo XV)

TABLO XV

TSKB Tarafından Mukaveleye Bağlanan Krediler ve Yıl Sonu İtibariyle Toplam Alacaklar

(Milyon TL)

Yıllar	*Mukaveleye Bağlanan Krediler*	*Yıl Sonu İtibariyle Toplam Alacaklar*
1952	39	26
1956	111	28
1960	181	53
1962	261	107
1964	360	161
1966	604	234
1968	963	247
1970	1672	324
1971	1842	333
1972	2084	601
1973	2927	983

Yukarıdaki Tablo, bankanın mukaveleye bağlı kredilerinin 20 yıllık bir süre içerisinde 75 katına ve toplam alacakların ise 38 katına çıktığını gösteriyor.

Banka kendi faaliyetleri ile övünürken şöyle diyor: «1972 yılında üretilen 8.5 milyon ton çimentonun 4 milyon tonunu özel teşebbüs üretmiştir. Bu miktar içinde TSKB'nın ortak olduğu veya kredi verdiği kuruluşların üretim payı %90 veya 3.6 milyon tondur... Bugün kontinü vakum sistemi ile salça üreten 7 firmanın yıllık çift konsantre salça üretim kapasitesi 36.000 tondur. TSKB bu tesislerden beşini finanse etmiştir. Bunların toplam üretimdeki payı %80 yahut yaklaşık olarak 29.000 ton / yıldır...

Banka kuruluşundan bu yana, menkul kıymetler piyasasının temelini teşkil edecek modern *sınai şirketlerin kuruluşunu teşvik etmiş ve* desteklemiştir. Genellikle, mevcut firmanın sermaye şirketi haline getirilmesi veya yeni teşebbüsün sermaye şirketi olarak kurulması müteşebbislere telkin edilmiş ve edilmektedir.» (Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayiinin Hizmetinde 23 Yıl.)

Banka Türkiye kapitalizminin yapısal ve BÖLGESEL tekelciliğine uygun bir şekilde, kredilerinin büyük bir kısmını Marmara Bölgesi'ne tahsis etmektedir. 1972 yılında TSKB'ca verilen kredilerin %52 si Marmara Bölgesine, %18 i Ege, %23 ü Çukurova ve % 7 ise diğer bölgelere ayrılmıştı. Banka bu gerçeği saklamamakta, hatta Türkiye sanayiindeki konsantrasyon olgusunu açıkça dile getirmektedir: «Özel sektör sanayii ilk aşamada ithalâtı ikame şeklinde başladığından, tesisler ticaretin yoğunlaşmış olduğu büyük merkezlerde kurulmuştur. Bu tutum sonraki yıllarda da geniş ölçüde devam etmiştir. Dolayısıyle sanayiimiz birçok ülkelerde olduğu gibi gittikçe hızlanan bir KONSATRASYON PROBLEMİ ile karşı karşıyadır. Yoğunlaşmanın belirli bölgelerde artması, gelişmemiş bölgelerdeki potansiyelin realize edilmesini önlemektedir. (Kaynak: Türkiye Sınai kalkınma Bankası. Türk Sanayiinin Hizmetinde 23 Yıl.)

Banka'nın kaynakları üzerinde durulduğunda ise, yabancı - yerli finans kapital ortaklığı en duru şekliyle ortaya çıkmaktadır: «TSKB ticaret bankalarından farklı olarak mevduat kabul etmediğinden, kaynakları, sermaye ve ihtiyatları ile İÇ VE DIŞ MÜESSESELERDEN temin etmiş olduğu uzun vadeli TL. ve döviz fonlarından meydana gelmektedir.

Gelişen ekonominin gerektirdiği yatırım taleplerini karşılayabilmek için Bankamız kuruluş sermayesini Tl. 12.5 milyondan 1972 sonuna kadar TL. 193.4 milyona yükseltmiş, aynı dönem sonunda kanuni ve fevkalâde ihtiyatlarıyla birlikte öz varlığı TL. 322.8 milyona ulaşmıştır.

Bankamız öz varlığına ek olarak ilk TL. kaynağını 1951 yılında çıkarmış olduğu TL. 12.5 milyon tutarında tahvilâtla elde etmiştir. Bunu 1954 yılında çıkarılan TL. 12.5 milyon tutarında ki bir ikinci tertip tahvilât izlemiştir. Sonraki yıllarda Hükümetimizce idaresi TSKB'ye bırakılan fonlardan yararlanmış ve 1966 yılında TL. 368.1 milyon tutarındaki bu fonlar Hükümetimizle varılan anlaşma sonucu uzun vadeli olarak ve Sermaye Benzeri Kredi şeklinde Bankamıza ikraz edilmiştir. 1967 ve sonraki yıllarda da birkaç sefer. de olmak üzere Hükümetimizden TL. 192.2 milyon tutarında TL. kredi temin edilmiştir.

Bankamız ilk döviz kredisini 1951 yılında MİLLETLERARASI İMAR VE KALKINMA BANKASI'ndan almıştır. Bu kuruluş ile *İLİŞKİSİ YILLAR BOYU DEVAM ETMİŞ* ve 1972 sonuna kadar Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ile buna bağlı kuruluşlardan temin edilen krediler toplamı 168 milyon dolara ulaşmıştır.

Ayrıca 1958 - 1972 döneminde *ABD Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı*'ndan üç defada toplam olarak 22.5 milyon dolar kredi sağlamış ve *AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU İLE İLİŞKİLERİMİZİN GELİŞMESİNDEN SONRA YATIRIM BANKASI* kaynaklarından Bankamızın da yararlanması için Hükümetimiz ve Avrupa Yatırım Bankası yetkilileri ile yapılan temaslar sonucu bu kuruluştan da 1966 da ve daha sonraki yıllarda toplam olarak 44.9

hesap birimi (47.9 milyon dolar) alınmıştır.

Hükümetimiz ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti arasında, imzalanan mali yardım anlaşmaları gereğince Kreditanstalt für Wiederaufbau'dan 1969 yılında başlamak üzere toplam olarak DM 70 milyon kredi elde edilmiştir.

Dış müesseselerden elde edilen döviz kredilerine ek olarak çeşitli yıllarda Hükümetimiz TSKB'ye özel sektör yatırımlarında kullanmak üzere ithâl kotalarından tahsis yetkisi tanınmıştır.... Bankamız 1971 yılından itibaren *SERBEST MALİ PİYASALARDAN DÖVİZ KREDİSİ ELDE ETME* amacıyla faaliyete geçmiş ve *ÇEŞİTLİ KREDİ TEKLİFLERİ ALMIŞTIR.* (Hayret edilecek bir şey yok bunda, yabancı finans kapital Türkiye'nin nasıl bir arpalık olduğunu, çok iyi bilir eskiden beri) Bankamızca olumlu bulunan tekliflerden 10 milyon dolarlık bir kredinin alınması Hükümetimizce de kabul edilmiştir. Bu şekilde Bankamız, 1972 sonunda *DIŞ SERBEST MALİ PİYASADAN KAYNAK TEMİN ETMİŞ BULUNMAKTADIR. AMACIMIZ İLERKİ YILLARDA BU FAALİYETLERİ ARTTIRMAKTIR.*

Demek ki neymiş? Türkiye Sınai Kalkınma Bankası bir yerli - yabancı finans kapital kuruluşuymuş. Kimlerle göbek bağı varmış: 1 — Yerli Bankalarla, 2 — Yabancı Bankalarla, 3 — Dış Finans Kapital Kurumlarıyla, 4 — Yerli Finans Kapital Kontrolundaki Borsa ve Ticaret ve Sanayi Odalarıyla, 5 — Yerli Parababaları (Finans Kapitalistleri) İle 6 — Devlet Babayla, 7 — Dış Serbest Mali Piyasa ile.

Gerçek bu kadar duru ve bu kadar açık. TSKB'nın kaynaklarının tablo halindeki dökümü ise şöyle: (Tablo XVI)

TABLO XVI

TSKB'nin 1972 Yılı Sonu İtibariyle Toplam Kaynakları

(Milyon TL.)

Kaynaklar	*Miktar*	*Oran*
Sermaye	193	% 5.7
İhtiyatlar	130	3.9
TL. Krediler	482	14.3
Kredianstalt für Wiederaufbau Kredileri	318	9.4
Avrupa Yatırım Bankası Kredileri	581	17.2
AID Kredileri	93	2.8
Dünya Bankası Kredileri	1577	46.7
Toplam	3374	100.0

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayiinin Hizmetinde 23 Yıl.)

TSKB ne biçim bir banka? Dışa mı bağlı içe mi? Kim kontrol ediyor onu? Meseleye mekanik bir şekilde bakarsak, bu bankada somutlaşan yabancı - yerli finans kapital ortaklığını gözden kaçırırız.

Aynı bankanın 1962 yılından bu yana iştiraklerini incelediğimizde iştiraklerin 11 yıllık bir sürede % 423.7 lik bir artışla 30 milyon TL. dan 156.8 milyon TL. na çıktığını görürüz ki, bu mevduat kabul etmeyen bir banka için «kayda değer» bir «başarı»dır. Şimdi de, daha önce yaptığımız gibi bu iştiraklerin dökümünü verelim:

TABLO XVII

Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası'nın Yeni İştirakleri

(31.12.1973 Tarih İtibariyle)

Rabak Elektrolitik Bakır ve Mamûlleri A.Ş.	10.52	Aksa Akrilik Kimya San. A.Ş.	10.00
Anadolu Çimentoları T.A.Ş.	24.53	Eaton Yale and Towne Otomotiv Sanayii A.Ş.	14.80
Türk Demir Döküm Fab. A.Ş.	16.91	Nasaş, Alüminyum Sanayii ve Ticaret A.Ş.	10.00
Bayraklı Boya ve Vernik Sanayii A.Ş.	16.67	Kartonsan, Karton Sanayii ve Ticaret A.Ş.	14.29
Santral Dikiş Sanayii A.Ş.	4.11	Cam Elyaf Sanayii A.Ş.	10.00
Koruma Tarım İlâçları A.Ş.	25.00	Türkiye Maden Bankası A.Ş.	12.50
Yatırımlar Holding A.Ş.	19.97	Kurşun Sanayii A.Ş.	34.72
Gorbon Işıl Seramik A.Ş.	16.33	Ege Biracılık ve Malt Sanayii A.Ş.	10.00
Plastifay Kimya End. A.Ş.	15.22	Parsan, Makine Parçaları Sanayii A.Ş.	18.57
Makina Takım Endüstrisi A.Ş.	8.10	Altaş, El Aletleri Dövme Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş.	25.00
Türk Ytong Sanayii A.Ş.	25.00	Toz Metal Ticaret ve Sanayii A.Ş.	15.00
Pimaş, Plastik İnşaat Mal. A.Ş.	4.66	Kilsan Kil Sanayii ve Ticaret A.Ş.	10.00
Çelik Halat ve Tel San. A.Ş.	25.00	Göksan Göynük Kalker ve Yapı Sanayii A.Ş.	25.00
Kaleflex Yer Döşemeleri Sanayii A.Ş.	20.00	Asil Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş.	13.00
İleri Kimya Sanayii A.Ş.	12.50		
Tamsan, Tomruk ve Ağaç Mamûlleri A.Ş.	21.43		
Sasa, Sun'i ve Sentetik Elyaf Sanayii A.Ş.	10.00		
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	5.16		

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 24. Hesap Yılı, 1973)

Böylece Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın hemen her sanayi dalındaki iştirakini görürüz. Öte yandan banka yeni iştiraklerde bulunmakta, faaliyet alanlarını genişletirken eski faaliyet dallarında yoğunlaşmağa çalışmaktadır. Tablo XVIII bu gerçeğe ışık tutmaktadır.

TABLO XVIII

Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının İştirakleri

A) Yeni İştirakler

Şirketin Adı	*İştigâl Konusu*	*Sermayesi*	*Bankanın İştirâk Taahhüdü*	*Bankanın Sermaye Payı*
Altaş El Aletleri Dövme Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Tuzla	Her çeşit dövme çelik. ve demir olmayan madenlerden makine atölye aletleri ve parçaları imâlı	30.000.000	7.500.000	%25,0
Toz Metal Ticaret ve Sanayii A.Ş. Çerkezköy	Toz metalden sinter parça imâli	10.000.000	1.500.000	%15.0
Kilsan Kil Sanayii ve Ticaret A.Ş. Kemerburgaz	Blok tuğla imâli	40.000.000	4.000.000	%10.0
Göksan Göynük Kalker ve Yapı Sanayii A.Ş. Göynük	Mermer üretimi	20.000.000	5.000.000	%20.0
Asil Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş. Orhangazi	Her türlü kütle çeliği, kaliteli çelik ve asal çeliklerin mamûl ve yarı mamûl olarak üretimi.	40.000.000	5.200.000	%13.0

B) Kullanılan Rüçhan Hakları

	Eski Sermayesi	*Yeni Sermayesi*	*Evvelki iştirak bakiyesi*	*1973 yılında kullanılan rüçhan hakkı*
AKSA Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	82.500.000	137.500.000	8.250.000	5.500.000
Plastifay Kimya Endüstri A.Ş.	11.500.000	18.000.000	1.750.000	989.100
TAMSAN Tomruk ve Ağaç Mam. San. A.Ş.	6.000.000	15.000.000	1.285.500	1.928.000

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 24 Hesap yılı. 1973)

Demek ki Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, apaçık bir şekilde bir finans kapital kuruluşu ve kurumu. Bakalım Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. nın niteliği nedir?

5 — SINAİ YATIRIM VE KREDİ BANKASI A.O.

Bankanın Kurucuları:

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası Esas

Mukavelenamesi'nin 2. Maddesi'nde kurucuları işbu Esas Mukavelenayi imza eden ve aşağıdaki isim ve ünvanları yazılı BANKALARDIR:

1 — Türkiye İş Bankası A.Ş.
2 — Osmanlı Bankası A.Ş.
3 — Akbank T.A.Ş.
4 — Türkiye Vakıflar Bankası
5 — Türkiye Garanti Bankası
6 — Türkiye Kredi Bankası.»

Demek ki bu bankayı da kodaman bankalarımız kurmuş. Şimdi de bankanın kuruluş maksadını görelim. Yine Esas Mukavelename'nin 4. Maddesi bu konuya açıklık getiriyor: «1 — Bankanın kuruluş maksadı;

a — Türkiye'de mevcut veya kurulacak özel sanayie orta vadeli yatırım ve işletme kredileri sağlamak.

b — *Yerli ve yabancı hususi sermayenin Türkiye'de özel teşebbüs tarafından kurulacak sanayie iştirakini teşvik* ve memlekette menkul kıymetler piyasasının teessüs ve gelişmesine hizmet etmektir.

2 — Banka maksatlarının tahakkuku için aşağıdaki muameleleri yapabilir:

a — Memleket içinden veya *hariçten kısa, orta veya uzun vadeli istikrazlar akdetmek* hernevi tahvil ihraç etmek ve kendisine tevdi edilecek fonları kabul ve bunları idare etmek,

b — Özel teşebbüs tarafından kurulmuş ve kurulacak sanayi teşekküllerine ait her türlü hisse senedi ve tahvilleri alıp satmak,

c — İdare Meclisi kararıyla sigorta acenteliği yapmak (geleneklere uygun) Amaçlar bu şekilde özetlenebilir. Esas Mukavelename'nin 6. Maddesi ise Bankanın sermayesi ve kurucuların iştirak payları hakkında bilgi veriyor: «Bankanın sermayesi beheri 10.000 Tl. kıymetindeki 4000 adet nama yazılı hisseye bölünmüş 40 milyon TL. dır. Bu sermayenin—

1 — %68.08 i Türkiye İş Bankası A.Ş. nin.

2 — %9.95 i Osmanlı Bankası A.Ş. nin,

3 — %7.50 si Akbank T.A.Ş. nin,

4 — %6.20 si Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. nın,

5 — %5.35 i Türkiye Garanti Bankası A.Ş. nin ve

6 — %2.52 si Türkiye Kredi Bankası A.Ş. nindir.»

Demekki bankada, egemen güç Türkiye İş Bankasıdır. İlk İdare Meclisine de, kurucu bankaların idare meclisi üyeleri, üye olarak katılmışlar, reisliğe de o dönemde, İş Bankası, İdare Meclisi Reis Vekili Gıyasettin Akdeniz seçilmiştir. İdare meclisinde Osmanlı Bankası'nı temsilen Reşat Aksan, Akbank'ı temsilen Ahmet Dallı, Türkiye Vakıflar Bankası'nı temsilen Sabahattin Tulga, Türkiye Vakıflar Bankasını temsil etmek üzere Cabir Selen ve Türkiye Kredi Bankası'nı temsil etmek için de Bedi Yazıcı yeralmışlardır. Bu işlemler, 1963 yılında tamamlanarak yeni bir finans kapital kuruluşunun göbeği kesilmiştir.

11 yıllık bir faaliyet sonunda bankanın İdare Meclisi Reisliğinde, artık iyi tanıdığımız Ferid Basmacı bulunmakta, yine ünlü Cavid Oral'la, belki biraz daha ünlü Erol Sabancı idare meclisi üyeliklerini işgal etmekteydiler. Bilindiği gibi, Ferid Basmacı, Türkiye İş Bankası eski umum müdürü ve idare meclisi üyesi ve aynı zamanda da Türkiye Sınai Kalkınma Bankası İdare Meclisi Reisi'dir. Yani bir kere, Allah kuluna, «yürü ya kulum» deyince, kul da çaresiz yürümektedir. Öte yandan Erol Sabancı da aynı zamanda Akbank İdare Meclisi Reis Vekili ve Murahhas Azasıdır. Yani «finans kapital oyunu» bütün kurallarına uygun, nizami bir şekilde oynanmaktadır.

Banka kuruluşundan 11 yıl sonra yayınlanan 1973 Yılı Hesap Raporunda «durumunu» kısaca şöyle açıklıyor: «1973 yılında özel sanayi sektörüne 138.002.000 lirası yatırım, 157.760000 lirası işletme kredisi olmak üzere çeşitli Türk lirası kaynaklarından 290.762.000 lira tutarında yeni plasman yapılmış, tasvip edilen dolar kredilerinden 1973 yılında fiilen kullandırılanların tutarı 2.142.800 dolara ulaşmıştır.

Bu suretle 1973 yılı sonu bilançomuzda Türk Lirası yatırım kredileri toplamı 444.929.868 liraya, Türk lirası işletme kre-

dileri toplamı 384.051.765 liraya, döviz yatırım kredilerinin Türk lirası tutarı 52.678.548 liraya ulaşmak suretiyle ikraz larımızın bakiyeleri toplamı 881.860.181 lirayı bulmuş ve 1973 yılında 7.418.000 lira bilânço kârı elde edilmiştir. Yekûn plas manımızın %75,08 i Banka kaynaklarından, *% 16.02 si AID kaynaklarından*, %8.90 ı da Merkez Bankası reeskontundan karşılanmıştır.

İlk yılarda talebi kuvvetli gelişmeyen döviz kredileri son iki yılda daha kuvvetli bir talebe muhatap olmuş ve *AID kaynaklarından* istikraz etmiş olduğumuz 5 milyon doların tamamı halen sanayicilerimiz emrine tahsis edilmiştir.

Sayın Hükümetimizin yakın müzaheretiyle (hükümetin varlık nedeni bu zaten) yeniden *AID kaynaklarından* Bankamıza tahsis edilmiş olan ve devir anlaşması imzalanmış bulunan 9 milyon dolarlık yeni kaynağına nazaran daha büyük bir süratle plâse edilebileceği umudunu taşımaktayız (Ve evvel Allah bu umut boşa çıkmayacaktır)...

Sayın Hükümetimize yeniden 9 milyon dolarlık kaynak sağlamak suretiyle Bankamıza gösterdiği yakın ilgiden dolayı şükranlarımızı sunar Maliye Bakanlığının kaynak temini hususundaki vaad ve desteği ile kurulmuş bulunan Bankamızın kaynak ihtiyacının sanayii teşvik için ihdas edilecek fonların tahsisinde gözönünde bulundurulmasını temenni ederiz. (Kaynak: Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. 1973.11 Hesap Yılı Raporu.» Bu bankamız da, görüldüğü gibi, yerli - yabancı finans kapital ortaklığından kaynaklanan ve sırtını devlete dayamış bir kuruluştur. Ve 1973 yılında ortak bankalara 633 milyon TL. ve AID'ye ise 139 milyon TL. borçlu bulunuyordu. Bankanın kuruluşundan 1973 yılı sonuna kadar tasvip ettiği sınai kredilerin dökümü ise Tablo XIX da veriliyor:

TABLO XIX

1963 Yılından 1973 Yılı Sonuna Kadar Tasvip Edilmiş Bulunan Yatırım ve İşletme Kredilerinin Sanayi Grupları İtibariyle Müfredatı

(Milyon TL.)

Sanayi Grupları	*Yatırım Kredisi*	*Oran*	*İşletme Kredisi*	*Oran*
Gıda Maddeleri	48.50	% 6.0	100.395	% 9.5
İçki (Bira ve Meyve Suları Dahil)	26.80	3.3	9.000	0.8
Dokuma (İplik, boya, apre dahil)	290.55	36.0	375.025	35.3
Hazır Giyim Eşyası	13.25	1.6	16.650	1.6
Kereste ve Tahta Mam.	16.50	2.0	16.250	1.5
Sellüloz ve Kâğıt	34.50	4.3	19.350	1.8
Kauçuk ve Lâstik	4.00	0.5	29.850	2.8
Kimyevi Maddeler	58.40	7.2	106.120	10.0
Plâstik İşleme	20.75	2.6	26.900	2.5
Pişmiş Kilden Yapı Mal.	7.00	0.8	6.900	0.7
Cam ve Camdan Mamul Eş	11.30	1.4	6.100	0.6
Çimento	59.00	7.3	—	—
Çimentodan Yapılan Gereç.	4.50	0.6	13.250	1.2
Demir, Çelik, Metalurji	72.55	9.0	114.865	10.8
Madeni Eşya	17.70	2.2	66.800	6.3
Makine İmalatı	84.40	10.5	92.650	8.7
Elektrik Mak. Cih. Mal.	19.00	2.4	41.350	3.9
Çeşitli Sanayi	18.35	2.3	19.700	1.9
Toplam	807.05	100.0	1061.095	100.0

Bankanın hem yatırım ve hem de işletme kredileri içinde en büyük payı dokuma (tekstil) sanayiinin işgal ettiğini görüyoruz. Bu sektörün payı %35 kadardır. Daha sonra, demir, çelik ve metalurji, Kimyevi maddeler, Gıda Maddeleri sanayi dalları geliyor. Ve yine görüyoruzki Sınai Yatırım ve Kredi Bankası da, hemen her sanayi dalına kredi veriyor, bu dallarla ilişki kuruyor. Yani her finans kapital gibi, «doğa»sının gereğini yerine getiriyor. Şimdi de eski bir dostu, adını Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. ne dönüştürmüş «Selânik Bankası»nı inceleyelim.

6 — ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI A.Ş. (Selânik Bankası)

Bu bankayı sahip olduğu «mali güç» dolayısıyla değil, tipik bir örnek olduğu için inceliyoruz. Banka «Sayın Muhabirleri»ne gönderdiği bir muhtırada «yeni durumu»nu şöyle açıklıyor: «1888 yılından beri yurdumuzda faaliyette bulunan Selânik Bankası, memleketimizde gelişen ekonomik hayatında daha geniş imkânlarla ve kalkınma planı hedeflerine uygun faaliyet te bulunmak gayesiyle bünyesini takviyeye karar vermiş ve bu gayeyle statüsünde gerekli tadilâtı yapmış bulunmaktadır.

Bu amaçla 19 Kasım 1969 tarihinde yapılan Fevkalâde Umumi Heyet Toplantısında bankanın bünyesine % *37.62 payla Yapı ve Kredi Bankası* A.Ş., İstanbul, % *24.00 payla MARİNE MIDLAND OVERSEAS CORPORATİON* (Marine Midland and Grace Trust, New York'un bir iştiraki) %15 payla *SOCIETE CENTRALE DE BANQUE* Paris, % *8.45 payla BANQUE DE L'UNİON EUROPEENNE İNDUSTRİELLE ET FİNANCİERE*, Paris'in iştirak etmeleri hususunda alınan karar 31.12.1969 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Yine 19 Kasım 1969 Umumi Heyet Toplantısında bankanın sermayesinin arttırılmasına karar verilmiş ve bunun neticesi olarak da: eski sermaye TL. 1.658.000 dan TL. 2.658.000'na eski ihtiyatlar da TL. 7.566.940 — dan TL. 15.566.940'na yükseltilerek Bankanın özvarlığının %100 e yakın bir nisbette çoğaltılması sağlanmıştır

Bankamız her türlü bankacılık hizmetleri yanında özellikle sanayi ve ihracat alanlarında faaliyete önem verecektir.

Selânik Bankası ünvanı da *ÇALIŞMA GAYELERİMİZ* (ki bu gayeleri bilen bilir) dikkate alınarak ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI olarak değiştirilmiş bulunmaktadır.» (Kaynak: Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. Umum Müdürlüğü tarafından «muhabirlere» gönderilen 4. Mart 1970 Tarihli Açıklama)

Nasıl bir kuruluş Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası? Yeni adının da açıkça ortaya koyduğu gibi, fazla uluslararası. Bir yanda yerli finans kapital (Yapı ve Kredi Bankası) diğer yanda Amerikan finans kapitali (Marine Midland v.b.) ve ayrıca eski dostumuz Avrupa finans kapitali (Societe Centrale De Banque De L' union Europeenne İndustrielle Et *Financiere)*.

Bu en klâsik anlamda yerli - yabancı finans kapital kuruluşunun mütevazi iştirakleri hakkındaki açıklama ise şu şekilde: «1973 yılında sermayelerini arttıran iştiraklerimize katılmamız ve TRANSTÜRK HOLDİNG A.Ş., MAKİNA TAKIM ENDÜSTRİSİ A.Ş. ve TEZSAN TEZGAHLARI SANAYİ ve TİCARET A.Ş. nin aksiyonlarından edinmemiz dolayısıyla 1972 yılında 1.11.935 TL olan bu hesabımız 1973 yılında 322.625 TL. bir artışla 1.734.560 TL. na baliğ olmuştur. Bu arada *sermayesinin tamamına yakın bir kısmına Bankamızın sahip olduğu UTEKSPORT* ULUSLARARASI SINAİ MAMULLER T.A.Ş.-nın 1973 yılında 3 milyon Dolar civarında bir ihracatı gerçekleştirmiş bulunduğunu da belirtmek isteriz. (Kaynak: Uluslararası Endüsetri ve Ticaret Bankası 1973, Yıllık Faaliyet Raporu.)

Neyi açıklamağa, neyi göstermeğe çalıştık şimdiye kadar? Türkiye'de finans kapital diye bir gerçeklik bulunduğunu ve gerçekliğin en açık bir şekilde yansıdığı kurumların başında bankaların geldiğini, yerli finans kapitalin yabancı finans kapitalle ortaklık içerisinde bulunduğunu ve

finans kapitalin sadece günümüze özgü olmadığını, günümüzden 40 yıl önce bile toplumumuzun geleceğini belirlemeye başlamış olduğunu. İşin aslı ve özeti bu.

Bu somut rakkamlar ve teorik açıklamalar yanında, finans kapital olgusunu daha da somutlayan şematik şekiller ek'de verilmiştir.

SONUÇ

Türkiye'de sermayenin yapısı, I. Finans kapital A — Bankalar ,adlı araştırma, daha evvel yapılan araştırmalarla, bu araştırmaların sonuçlarından yararlanılmak suretiyle oluşturuldu ve gerçekleri göze çarpmak için, basitleştirmeğe ve şematik gösterimlere gidilmek suretiyle Türkiye'de bir finans kapital egemenliği bulunduğu, bir yönüyle bankaların incelenmesiyle ortaya konuldu. Cumhuriyetten sonra komprador burjuvaziyi etkizleştirerek güçlenen yerli burjuvazinin bir kesiminin finans kapital niteliği kazandığı ve kazandırıldığı ortada. Türkiye İş Bankası'nın 40 yıl önceki durumu ve faaliyetleri bu gerçeği açıkça göze çarptırıyor. Bugün, 1974 yılında, bu finans kapital tahakkümü daha belirgin, daha gaddar, daha kararlı ve plânlı. Ama yine bugün güçlü bir işçi sınıfımız ve sömürüye ve baskılara direnen geniş halk kitleleri var. Dolayısıyla meseleye tek taraflı olarak, sadece finans kapital tahakkümü açısından bakamayız. Bu tahakkümü ortadan kaldırack bir sosyal gerçekliğin içinde yaşadığımızı artık kimse unutturamaz bize. Finans kapitalin en kanlı, en zalim, en gaddar tahakkümü olan «olağanüstü dönem» bile, işçi sınıfı devrimcilerini mücadeleden koparamadı, aksine daha da biledi. Bu devrimcilerin, işçi sınıfının ve sermaye tahakkümü altında sömürülen halk kitlelerin, görülecek hesapları var. Ve bu hesap ne pahasına olursa olsun görülecek. Onun için bu somut gerçekliği halâ görmek istemeyenlere sesleniyoruz: Mademki herşeye, tüm nitel ve nicel gerçeklik ve örneklere, başınıza ve başımıza hergün inmeğe niyetli finans kapital yumruğuna rağmen, halâ bu olguyu ve düşmanı inkâr ederek, kapitalizmin «Laissez Faire, Laissez Passer» (Bırakın yapsınlar, bırakın geçsinler) döneminde yaşıyorsunuz, o zaman artık daha fazla gölge etmeyin, bırakınız geçelim ve bırakınız yapalım.

---

(1) (Lenin, «Kapitalizmin En Yüksek Aşaması; Emperyalizm», Sol Yayınları, s. 30—53)

(2) (Lenin, a.g.e. s. 53)

(3) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Emperyalizm: geberen kapitalizm s. 83-85)

(4) (Emperyalizm, Türkiye ve Devrimci Mücadele, İLKE Mayıs. 1974. s. 61)

(5) (Emperyalizm, Türkiye ve Revrimci Mücadele, İLKE Mayıs 1974. s. 64)

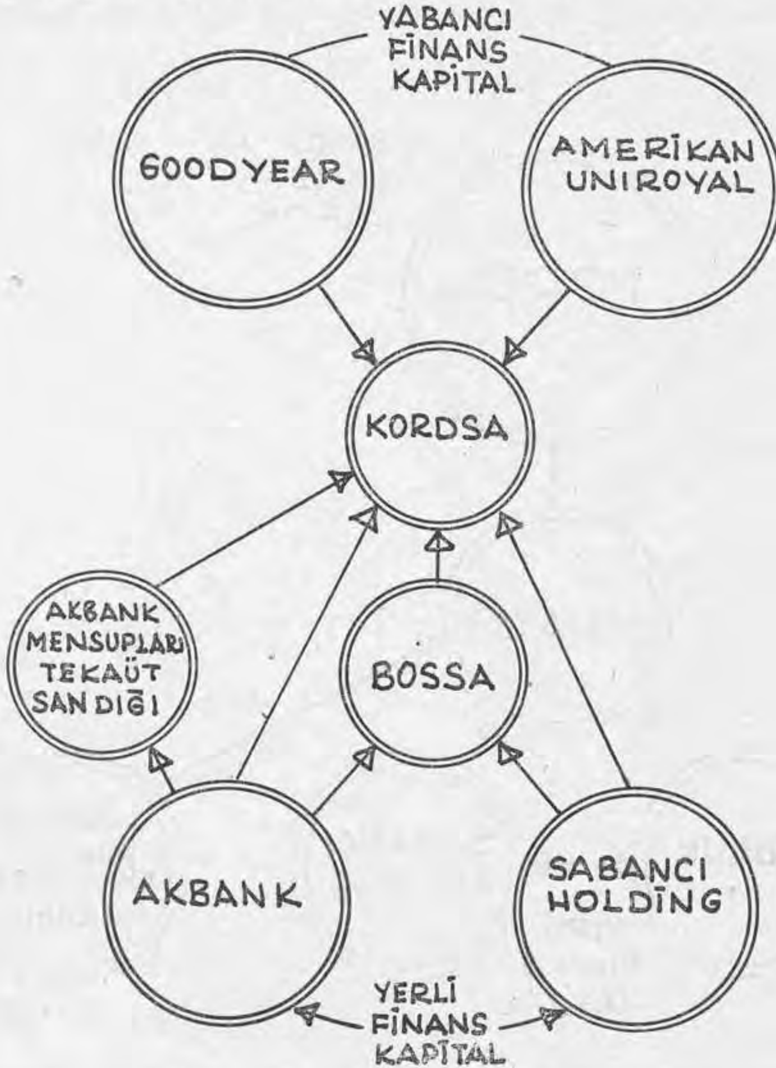
(7) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, age. s. 79

(8) (Emperyalizm, Türkiye ve Devrimci Mücadele, İLKE, Mayıs 1974 s. 64 — 65)

(9) (Hürriyet Gazetesi

I. ÖRNEK : KORDSA KORD BEZİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

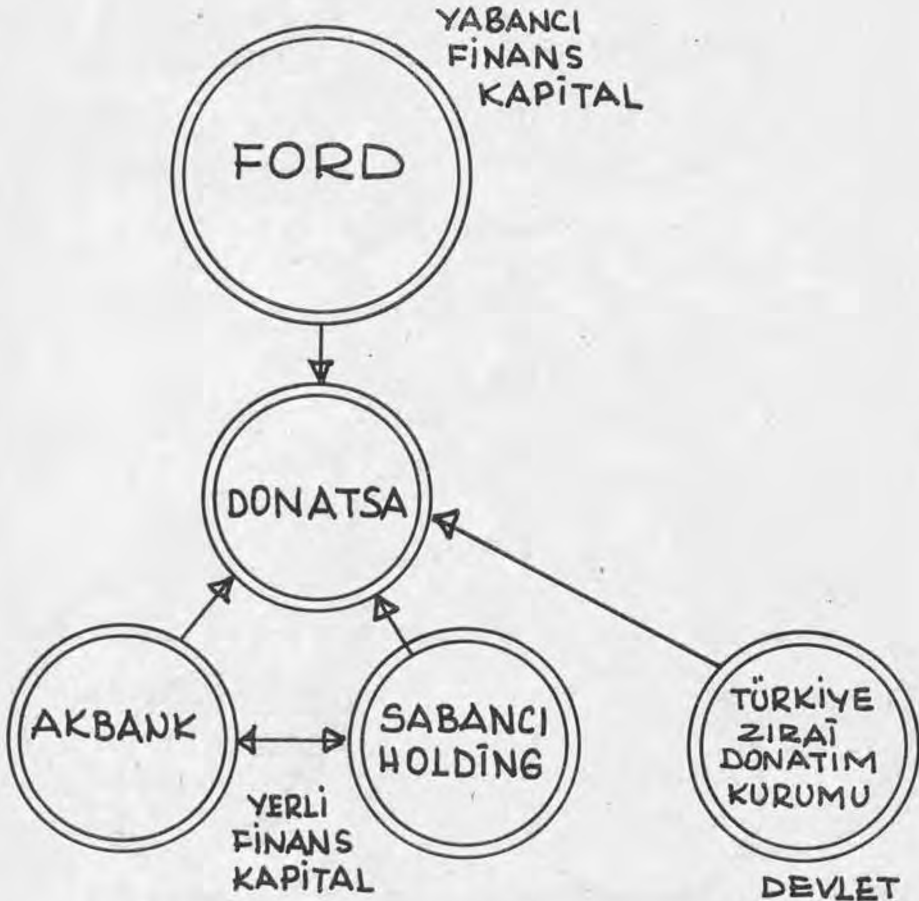
KURUCULAR : «Bankamızın % 33.89 oranında sermaye ile iştirak ettiği ve kurucuları arasında Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş., Bossa Ticaret ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş. ve Akbank T.A.Ş. Mensupları Tekaüt Sandığı'nın da bulunduğu şirket, halkımız tarafından büyük ilgiyle karşılanmış ve satışa arzedilen hisseleri çok kısa zamanda satılmıştır. Şirket yatırım uygulama genel termin programının tatbikini teminen Amerika Birleşik Devletlerinde 22 fabrikası, yabancı ülkelerde bir çok şubesi, kauçuk plântasyonları ve tekstil imalâthaneleri bulunan Goodyear Tire and Rubber Company ile 'know - how' ve teknik yardım anlaşmaları ve yine dünyaca tanınmış American Uniroyal Inc. firması ile de know - how anlaşması imzalayarak Maliye Bakanlığının onayına sunmuştur.» (Kaynak : Akbank Türk Anonim Şirketi, 26 Hesap Yılı Raporu, 1973).

II. ÖRNEK : DONATSA DONATIM SABANCI TRAKTÖR SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

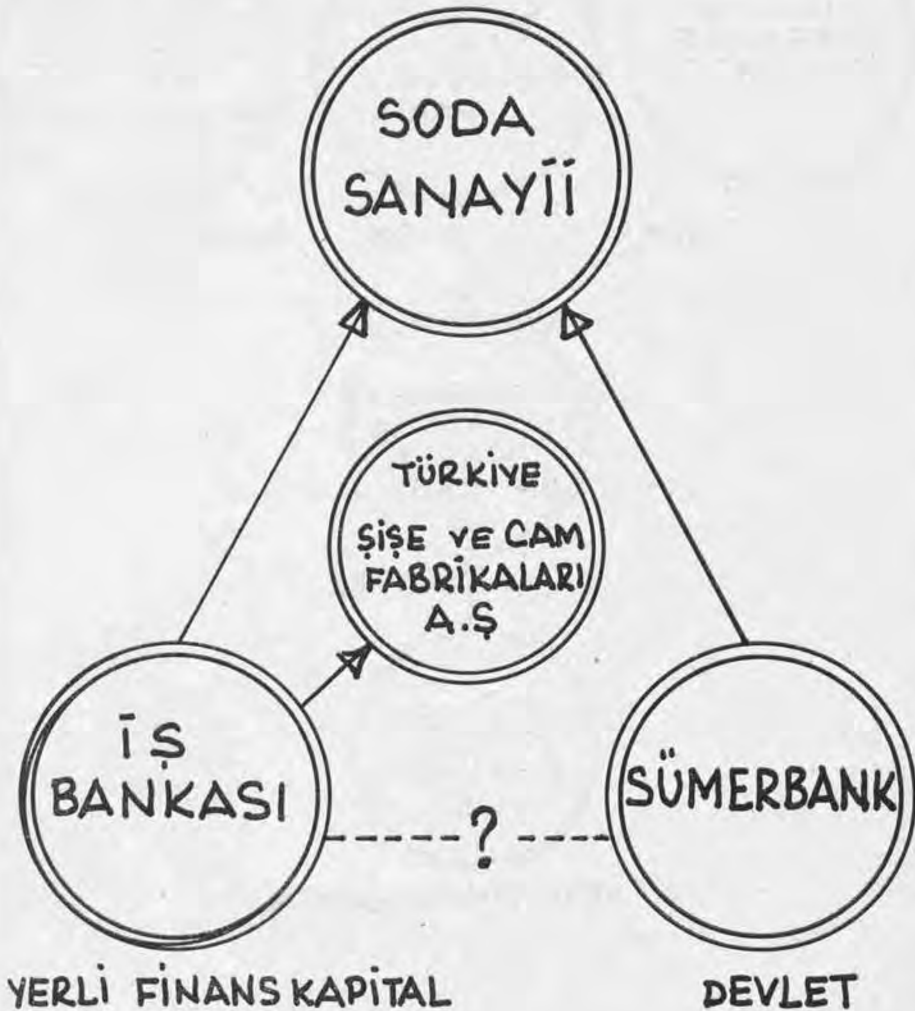
«Türkiye Zırai Donatım Kurumu, Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. ve Bankamız Amerikan Ford Motor Company firmasının da iştiraki ile yurdumuzda Ford 3000 ve Ford 5000 tipi traktör imal ve MONTE EDECEK *bir traktör şirketi kurmayı planlamışlardır...*

Kararname hükümlerine göre 6 ay içerisinde 32.2 milyon TL. sermaye ile kurulacak olan şirkette yabancı ortak hissesi % 31.67, yerli ortak hissesi % 68.33 oranında olacak ve imalâta geçişten itibaren bir yıl içersinde şirket sermayesi % 50 oranında arttırılacaktır. Bankamızın da bu şirkete % 25 oranında sermaye ile iştiraki kararlaştırılmış bulunmaktadır.» (Kaynak : Akbank T.A.O. 26. Hesap Yılı. 1973).

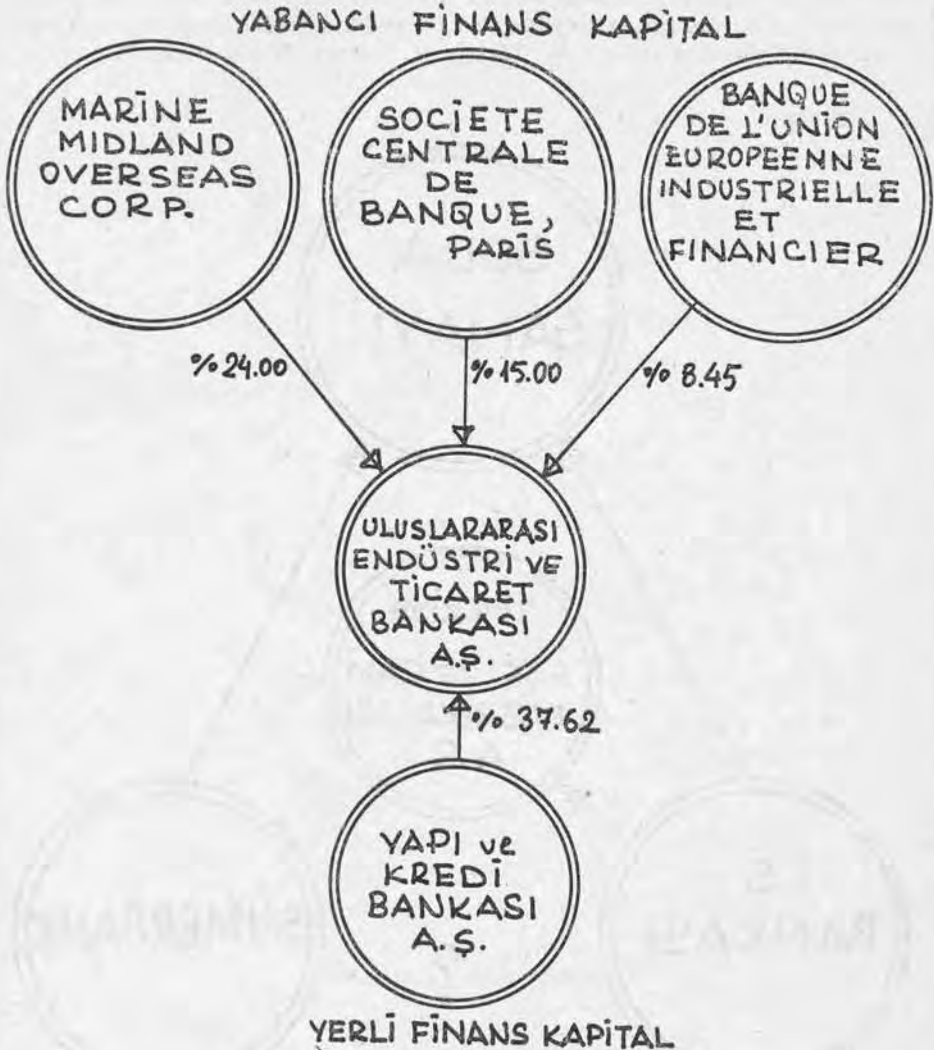
III. ÖRNEK . SODA SANAYİİ A.Ş.

«Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren Bankamızın maddi ve manevi katkıları ile kurulmuş ve her biri ekonomimizin birer temel taşı olmuş teşebbüslere bir yenisini katma çalışmalarına, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş., Sümerbank ve Bankamız ortaklığı ile kurulmuş bulunan Soda Sanayii A.Ş. ile başlamış bulunuyoruz. Maliyeti 600 milyon lirayı geçecek olan Soda fabrikasının inşaatına Mersin'de fiilen başlanmıştır. 1973 yılında sermayesi 250 milyon liraya çıkarılan şirketin 1975 yılı başında tecrübe işletmesine başlaması planlanmıştır. Yılda 150 000 ton soda üretecek olan tesisler tamamlandığı zaman, başta cam sanayii olmak üzere bir çok sanayi kolunun ham ve yardımcı madde ihtiyacı yurt içinden karşılanmış olacaktır.» (Kaynak: Türkiye İş Bankası. Ellinci Hesap Yılı 1973).

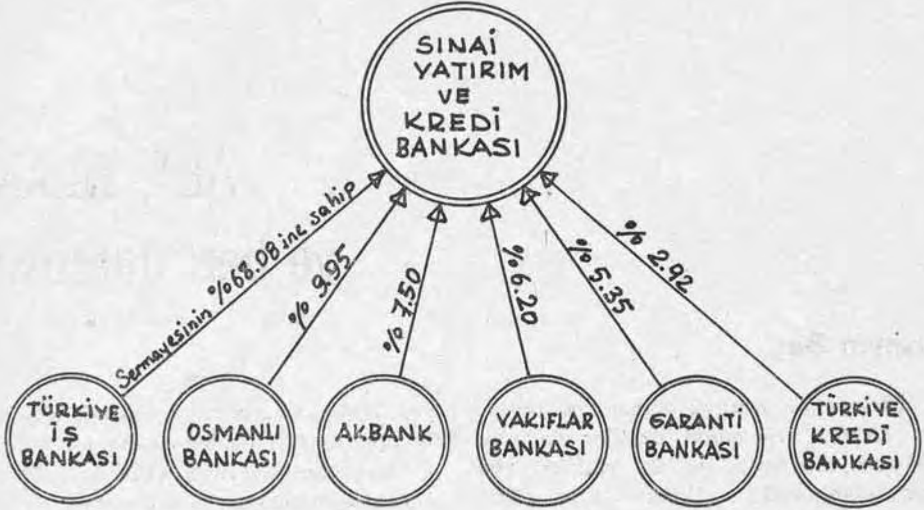
IV. ÖRNEK : ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI A.Ş. (Eski Selanik Bankası)

Bu banka hakkında, daha yukarda, ayrıntılı bilgi verilmiş ve çalışmaları açıklanmıştı. Şimdi bankanın yapısını şematik olarak gösterelim :

V. ÖRNEK : SINAİ YATIRIM VE KREDİ BANKASI A.O.

Bu banka hakkında da, daha önce bilgi verildi. Bakalım şema nasıl gözüküyor :

AET, Türkiye ve bazı gerçekler

Hüseyin Baş

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin ekonomik, politik, kültürel ve askeri alanlardaki etkileri uzun süredir çeşitli tartışmalara konu teşkil etmektedir. Avrupanın dokuzlarıyla ABD arasındaki çelişkilerin had düzeylere ulaştığı şu sıralarda Türkiye'nin ABD ile AET arasında sıkışıp kaldığı ve hele tercihin hangi yönde olması gerektiği yine hararetle tartışılan konular meyanında boy göstermektedir. Kimine göre «Ortak Pazara girişimiz, siyasi bir tercihtir. Üstelik bunda da bir hayli geç kalmışızdır. Dokuzlar ile siyasi ilişkilerimizi derinleştirmek yoluna gitmemişizdir. Gözlerimizin önünde doğan büyümekte bulunan Avrupa gerçeğini - gözlerimizin Washington'dan ayıramadığımız için — görmezlikten gelmişizdir. Bir tercih yapamamak kuşkusu ilgilileri hareketsizliğe itmişti. Oysa bir tercih değil bir tarihi oluşum sözkonusudur. Kuşkuya kapılmak yersizdir. Zira Avrupa Amerika'nın zıddı değil «tamamlayıcısıdır.» «Atlantik topluluğu yolu üzerinde Türkiye'nin ilk aşamasıdır. Yolumuz önce oradan geçmelidir. Bunu kabullenmek Amerika'ya aykırı düşmek anlamına gelmez. Siyasi ve savunma işbirliği için AET ile tam üyeliği beklememek» lazımdır.(1)

Bay Kamran İnan ABD ile AET arasındaki çelişkilerin keskinleşerek en yüksek düzeylerine vardığı, biri Amerika öbürü Dokuzlar Avrupası olan iki sütunlu Atlantik yapısının ayakta nasıl duracağının kimse tarafından bilinmediği bir ortamda, Türkiye'nin AET'le tam üyeliği beklemeden ne tür bir siyasî ve savunma işbirliği yapabileceğini açıklamıyor. Sayın yazar, tam tersine, dokuzlar arasında savunma alanında işbirliği kurulması, yani ekonomik ve siyasî bütünlüğün — hangi siyasi bütünlük? — savunma ile tamamlanması yönündeki önerilerine, ayrıca NATO içinde on Avrupalı üye arasında mevcut savunma işbirliği grubu «Eurogroup»la Batı Avrupa Birliği Daimî Askeri Komitesi'ni çeşitli olduğu kadar geçerli nedenlerle yeterli görmemekle birlikte, «bu iş Fransa katılmayı reddettiği için de zaten olmaz» diyerek bizzat kendisi karşı çıkmaktadır. Ne var ki gönüllerde yatan özlem Dokuzlar Avrupa'sının uluslarüstü bir yapıya dönüştürülerek ekonomik olduğu gibi siyasi ve askeri bir güç olarak ortaya çıkması ve ABD'nin kadîm kı-

tada güçlü bir köprübaşı ayağı haline gelmesidir. Oysa Dokuzlar Avrupa'sının siyasi ve savunma birliğine kavuşması özlemi nin ardında yatan oyun açıktır. ABD emperyalizmi ekonomik alanda kendisi ile acımasız bir rekabete giren Avrupa'yı savunma tezgâhıyla dize getirmek ve onu yeniden sultası altına almak istemektedir. Zira savunma konusunda Avrupa güçsüzdür. Siyasî, ekonomik, teknolojik yetenek leri bugün istenilen güçte bağımsız bir ortak savunma sistemi kurmasına yetmemek tedir. Bu konuda atılan adımlar hemen her alanda tam bir fiyasko ile sona ermiştir. Üstelik yakın politik perspektifler Avrupa'da uluslarüstü bir siyasi ve askeri bütünlüğün kurulması ihtimallerini daha da çıkmaza sokacak niteliktedir. Bu açıdan biz bay Kâmran İnan'ın «eninde sonunda bu şıkkın —yani ekonomik, siyasi bütün lüğün yanısıra askeri bütünlüğün de gerçekleşeceğine» olan inancına katılmıyoruz. NATO'ya bağlı, sosyalist dünyayı hedef alan atom silahıyla donatılmış bir Avrupa savunma topluluğunun kurulması uluslararası yumuşamayı, silahsızlanma ve Avrupa Güvenliği yönünde atılan olumlu atılım ları köstekleyeceği gibi, topluluk üyesi ülkelere altından kalkılmaz giderler yükleyecektir. Ve Avrupa halkları, yukarıda da sözünü ettiğimiz nedenlerle, yeniden, ekonomik ve siyasî nüfuzundan kurtulmak için büyük çabalar harcadığı ABD'nin sul tasına düşecektir. Bu tür bir tehlike her zaman varit olmakla birlikte yine de uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. ABD'nin Avrupa'daki etkisi elbette ki tamamen saf dışı edilmiş değildir. Pompidolist yönetimin üstü az da olsa kapalı Atlan tikçi politikası, Fransa'da hiç değilse acilen, bizzat partisinin çoğunluğu tarafından yadsınmaktadır. Tekelci sermayeye ve Atlantikçi çevrelere yakınlığı ile bilinen ma liye bakanı ve başkan adayı Giscard d' Estaing bile, kuşkusuz kamu oyunun tepkilerinden çekinerek, Atlantikçi düşüncelerini gereken açıklıkla ortaya koymamak tadır. Son irdelemede yine salt şekilci bir anti — Atlantizm politikası izleyen De Gaulle'cu başkan adayı Chaban Delmas ise General'in «ABD hegemonyasına» karşı politikasının sürdürülmesi görevini yüklenmişti. Sol cephenin adayı Sosyalist Parti lideri Mitterrand'ın ise bu konudaki düşünceleri açıktır. Komünistler, Sosyalistler ve sol radikallerden oluşan sol birliğin başkan adayına göre, «Amerikanın bazı diplomatik ve askeri baskılarının ardında çokuluslu şirketler gerçeği mevcuttur. Büyük sermaye Amerika'dan itibaren Batı Avrupa'nın kaynak ve pazarlarını ele geçirerek oralarda «Eurodolar»larıyla muazzam sarsıntı ve yıkımlara sebep olmaktadır. Dikkat etmezsek bu olgu tüm kalkınma şanslarımızı yere serecektir.»(2)

Bu durumda dokuzlar Avrupa'sında, Washington'un istediği iki sütunlu bir «Atlantik camiası»nın bugünden yarına oluşması, Fransa sonra da belki İtalya'da beliren gelişmelerin ve halî hazır dünya politik konjonktürünün temel eğilimleri ışığında pek yakın ve hele güvenilir bir ihtimal olarak görünmemektedir. Bu yüzden «Türk dış politikasını pusulasız halin den kurtarıp milli menfaatler rayına oturt mayı yeni hükümete salık veren Bay Kam ran İnan'ın düşünceleri kanımızca, pusulaya olan saygısına rağmen, havada kalmaktadır. «Bir Amerika öbürü dokuzlar Avrupası olan iki sütunlu Atlantik yapısında Türkiye, sütunların ikisine birden yapışamadığı durumda, öbürüne de tama men sırt çevirmeden, birine, mümkünse ya kınımızdakine yapışmalıdır.» İşte önerilen budur ama, Türkiye'nin, birbirleriyle ham madde kaynağı üçüncü dünya ülkeleri, giderek sosyalist dünya ilişkilerini nesnel biçimde incelemek lazımdır. Zira sağlıklı bir hareket tarzı, ancak bu verilerin ışığında oluşabilecektir. Bu yönde girişilebilecek bir çözümleme Türkiye'nin salt AET ile ilişkileri, uzun vadeli ortaklığı acısından değil, iç politikada beliren sağlıklı gelişmelere uygun temel dış politikaların tespi ti açısından da ayrıca yararlı olacaktır.

Emperyalist güçler arasındaki mevcut farklı gelişmeler, İkinci savaştan bu yana çeşitli evrelerden geçerek, özellikle kuvvet dengeleri açısından günümüzde «üç büyük kutup»ta toplanmış gözükmektedir.

● Kuzey Amerika'da, ABD emperyalizmi kapitalist dünya üretimi üzerindeki kontrolünü elde tutmanın ve emperyaliz-

min dünya jandarmalığı rolünü sürdürmenin çabasındadır,

● Batı Avrupa'da, ekonomik dev Batı Almanya, kendisini politik alanda da önemli bir güç kabul ettirerek 9'lar Avrupasında baskın rolün sahibidir; bu eğilim her geçen gün daha da belirlenmektedir;

● Güney Doğu Asya'da Japon emperyalizmi, başta ABD olmak üzere öbür emperyalizmler için ürkütücü bir rakip olarak ortaya çıkmıştır.

Büyük Britanya ise Lenin'in 50 yıl önce saptadığı emperyalizmlerin farklı gelişmeleri yasası doğrultusunda, öbür emperyalizmlere oranla «geride» kalmıştır. Sanayi üretimi, 1963—1968 arasında Fransa'da %25, Federal Almanya'da %28, İtalya'da %36 arasında artış göstermesine karşılık, İngiltere'de sadece %16 oranında bir artış göstermiştir. Britanya emperyalizmi ağır biçimde borçlanmış ve muhkemce ABD emperyalizmi sultası altına girmiştir. Bugün ABD tekelleri Avrupa'ya oranla İngiltere'ye çok daha köklü ve geniş biçimde yerleşmişlerdir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli emperyalizmler arasında yeni bütünleşme —entegrasyon — biçimlerinin ortaya çıkıp geliştiğini görüyoruz. Bu eğilimin dinamiğini üretimin tekelleşerek uluslararası hüviyet alması ve sermayenin uluslarüstü birikimi teşkil etmektedir. Bu oluşumda ekonomik ve politik bazı temel unsurların da rolü bulunduğu gerçeğini gözden kaçırmamak lâzımdır. Sözgelimi çeşitli emperyalizmlerin farklı biçimler içinde bütünleşme gereği duymalarında sosyalist sistemle mücadele endişesi de her zaman mevcut olmuştur.

Emperyalizmler arası yeni ilişkiler ekonomik temelde olduğu gibi, üstyapıda, yani devlet düzeyinde bir oluşumu da içermektedir. Entegrasyon'un bütünleşmenin açıkça beliren niteliklerinden biri, belli sayıda emperyalist devletin pazarlarını birleştirmelerinde gözükmektedir. Ortak pazar bu konuda tipik bir örnektir. Böylece tekeller kitle üretimleri ölçüsünde pazarlara sahip olmuşlardır. Ne var ki entegrasyon endişesi, salt bununla sınırlı değildir. Tekeller için bugün, konsantrasyon ve uluslarüstü merkezleşme, ekstra artı değerin elde edilmesinin koşulu olduğu gibi, bir süre sonra kârın savunulmasında gerek duyulan önemli bir ihtiyaç niteliğindedir. Bütün bunlar sermayenin önemli ölçülerde konsantrasyonuna ve uluslarüstü merkezleşmesini engelleyen pürüzlerin ortadan kaldırılması eğilimini de birlikte getirmektedir. Başka bir deyişle, devletler vergi, parasal vb. alanlarda politikalarını yukarıda sözü edilen gelişmeleri kolaylaştıracak şekilde ayarlayacaklardır. Ama tekelci devlet kapitalizminin koşulları içinde bu eğilim önemli çelişkileri de içermektedir aynı zamanda. Emperyalistlerarası rekabetin açımasız düzeylere varmasıyla, tekeller rakiplerine karşı ulusal koşulların farklılığını öne sürerek birbirlerini uyutmaya çalışmaktan geri kalmamaktadırlar.

Sosyalist dünyanın ortaya çıkışı, bağımsızlıklarına kavuşan eski sömürgelerin kalkınma için kapitalist olmayan yollara angaje olmaları, emperyalist ülkelerin bünyesindeki işçi hareketlerinin gün geçtikçe güçlenmesi, emperyalizmin hareket sahasını gittikçe daraltmaktadır. Kapitalist ekonomilerin entegrasyonu, bünyesel gelişme farkları ve daralan sömürü alanları ise, çelişkilerin daha da belirgin biçimde su üstüne çıkmasına yol açmaktadır. Bu çelişkiler şöylece belirlenmektedir:

● Emperyalist ülkelerle, gerçek bağımsızlığa kavuşmak isteyen ülkeler arasında: Burada Afrika Asya ve Latin Amerika'da henüz sosyalist olmayan 20'yi aşkın ülkenin şimdiden yabancı firmaları millileştirmeye giriştiklerinin önemle altını çizmek gerekir.

● Emperyalist ülkeler arasında başgösteren çelişkiler: Bu, ya bizzat Ortak Pazar'ın bünyesi içinde, ya da Ortak Pazarla öbür emperyalist ülkeler arasında görünmektedir.

Lenin'in yaşadığı dönemde emperyalizm, dünyadaki hükümranlığını ortak kabul etmeksizin sürdürüyordu. Emperyalistlerarası farklı gelişmeler ise nüfuz sahalarının, pazarların ve çeşitli hammadde kaynaklarının yeniden bölüşümünü gerekli kılıyordu. Bölüşüm, çelişkilerin had dü-

zeylere vardığı dönemlerde savaşlarla ger çekleştiriliyordu. Bugün, farklı gelişmeler sonucu yeni bölüşümlerin savaşı, boyutları başka olmakla birlikte, yine sürmektedir. Ancak, aynı mantık doğrultusunda, emper yalistler, yeni bölüşümlerini, savaştan çok, son derece karmaşık düzenlemeler, karşılık lı tavizlerle işi geçiştirerek sağlamakta. dırlar. Kapitalist düşünürler, bunu ilerici bir sistem olarak tezgâhlamak istedikleri çokuluslu grupların varlığına bağlamakta dırlar. Söz konusu çevrelere göre «uluslar arası işbirliğinin barışa ihtiyacı vardır.» Bu işbirliğini ise karşılıklı çıkarlara dayanan çokuluslu gruplar en iyi bir biçimde yürütmektedirler. Keskin çelişkilerin 1914 ve 1939 da olduğu gibi «savaşa» dönüşmemelerinin temel nedeni buradadır. Böylece çağdaş burjuva ekonomisinin geçen yüz yılın başlarında Kautsky tarafından orta. ya atılan «Emperyalizmüstü» —sur imperi alisme — teorisine sahip çıktığı görülmek tedir. Lenin'in acımasız eleştirilerine hedef olan 1914—18 savaşıyla da feci yanıl gısı bizzat olaylarla saptanan «emperyalizm üstü» teorisiyle Kautsky uluslararası boyutlarda birleşmiş finans kapitalin, tüm dünyayı aralarında çekişmeye lüzum kalmaksızın «sömürebileceğini» böylece de sürekli bir barışa kavuşabileceğini iddia e. diyordu.

Oysa gerçek tamamen başkadır. Emperyalistler arası çekişme, çokuluslu grup ların farklı gelişmeleri bugün eğer savaş la sonuçlanmıyorsa bunun nedeni Kautsky'nin geçersizliği bin kez saptanan kehânetleri değildir. Bunu ancak emperya. lizmin dışında varolan bir olguyla, yani gün geçtikçe güçlenen sosyalist dünya olgusuyla izah etmek mümkündür.

Başka bir deyişle emperyalistler arası savaş ihtimalini bugün için uzaklaştıran yeni kuvvetler dengesinde, sosyalist dünyanın artan gücü savaş yolunu kapamış, emperyalistleri «barış içinde birlikte yaşama»ya zorlayarak büyük emperyalistler arasında savaş ihtimalini adeta ortadan kal dırmıştır. Bu ise aynı zamanda emperya list sistemin yapısında mevcut bulunan çelişkilerin de had düzeye ulaşmasına yol açmıştır.

Böylece entegrasyon ,nüfuz sahaları. nın pay edilmelerinde yeni bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Sözgelimi bu eğilim or tak pazarda Alman emperyalizminin baskın güç olarak yükselişiyle belirlenmekte dir. Gerçekten de Alman emperyalizminin sermayesi gün geçtikçe artan bir hız la AET ülkelerine ve hele çok uzun olmayan bir süre önce kapıdışarı edildiği es ki sömürge imparatorluklarından arta ka lan ülkelere girmekte, yayılmaktadır.

Entegrasyon biçimleri belli bir dönem de emperyalistler arası kuvvet dengeleri esasına göre saptanmaktadır. Sermayenin farklı gelişmelerinin kuvvetler dengesini sürekli olarak değiştirmesi ise entegras. yon biçimlerinin yine sürekli olarak yeni den gözden geçirilmesine yol açmaktadır. Başka bir deyişle belli bir dönemde emperyalistlerarası ortak çıkarlara cevap veren bir entegrasyon biçimi, zamanla, yu karda değinilen temel nedenlerle, emper yalistler arası çelişkilerin yeniden had düzeylere ulaşmasını engelleyememektedir.

Diğer taraftan, emperyalist entegras yonu tek ve her zaman geçerli bir enteg rasyon biçimine bağlamak mümkün olma maktadır. Bu yüzden birden çok biçimler de görünmektedir. Ayrıca entegrasyon biçimleri hukuk kurallarından çok o dönem deki emperyalistler arası kuvvet dengelerine dayanmaktadır. Örneğin burada şöy. le bir soru sormak mümkündür. Başlangıç ta sadece gümrük duvarlarının indirilmesini hedef alan bir anlaşma acaba birbiriyle iyice kaynaşmış bir birlikle sonuç. lanabilir miydi? Avrupa Serbest Mübadale Birliği örnek alındığında soruyu olumsuz cevaplamak gerekecektir. İngiltere; Skan dinav ülkeleri, İsviçre, Avusturya ve Por tekiz'in katıldıkları bu birliği Ortak Pa. zar'a karşı kurmuştu. Ama Avrupa Serbest Mübadele Birliği uzun ömürlü olmadı. Çok geçmeden İngiltere, Danimarka, İrlan da ve Norveç Ortak Pazara dahil olmak üzere harekete geçtiler. Buna karşılık dün yanın bir başka yerinde bir serbest mübadele pratiği iki endüstrileşmiş kapita. list ülke arasında gürültüsüz bir biçimde gerçek bir entegrasyonun doğuşuna yol aç mıştı .Söz konusu iki ülke ABD ve Ka. nada'ydı. İki ülke arasındaki içli - dışlı e-

konomik ilişkiler, sonunda gerçek bir entegrasyonla sonuçlanmıştı. Avrupa Serbest Mübale birliğinin gerçek bir entegrasyona dönüşmemesinin nedeni gerekli hukuki yapısından yoksun oluşunda değildi. Avrupa Serbest Mübadele Birliği ABD ve Kanada'ya oranla aralarında içli - dışlı ekonomik ilişkiler bulunmayan bir ülkeler mozayığından ibaretti. Başarısızlığın temel nedeni buydu. Böylece deneyler emperyalist engrasyonun başarısı için öyle ülkeler arasında üretimin belli ölçülerde uluslararası niteliğe kavuşmasının ve sermayenin entegrasyonun gerekli olduğunu kanıtlamaktadır. İngiliz ve Amerikan emperyalizmleri arasındaki içli - dışlı ilişkileri de, resmi antlaşmalarla saptanmayan entegrasyonlar meyanında saymak mümkündür. (3)

Bu ilişkiler gerçekten özgül — spesifik — üstyapılara dayanmamaktadır. Tam tersine İngiltere'nin asla karşı çıkmama yönünde gösterdiği olağanüstü çabaya bakılırsa iki ülke arasındaki organik bağın üstyapısal nitelikteki ilişkilerden çok sermayelerin içli — dışlı ilişiklerine ve dünyanın önemli bölümündeki emperyalist nitelikteki çıkarlarının uyumuna dayandığını kolaylıkla anlamak güç değildir. İngiltere'nin AET'ye dahil olmasını ABD'nin Truva Atı'na benzetenler, bu benzetmelerini biraz da yukarda sıralanan nedenler le, İngiliz - Amerikan sermayesinin bu içli — dışlı durumundan ötürü yapıyorlardı. Oysa emperyalistler arası entegrasyonun hemen tümünde, bu niteliği belli ölçülerde görmek mümkündü. Gerçek Truva Atları, baskın emperyalizm ABD'nin, ikinci savaş bitiminin güçsüz ve yaralı Avrupa'sına soktuğu çokuluslu şirketlerden başkası değildi. (4) ABD Avrupa ekonomilerini çok uluslu tekelleri aracılığıyla büyük çapta kontrolü altına almanın, başka bir deyişle, kaleyi içten fethetmenin yolunu bulmuştu. Emperyalistlerarası sürtüşmelerin son irdelemede, sert kopmalara gitmemesinin temel nedenleri arasında, kuşkusuz, ABD kontrolündeki çokuluslu tekellerin Avrupa, özellikle AET ekonomilerinde oynadıkları etkin rol de yeralmaktadır. Son Ortadoğu savaşı ve onu izleyen petrol krizinde AET'in ABD'ye karşı takındığı sert tavrın — Brandt'ın ve Jobert'in çıkışları — giderek nasıl yumuşadığını yukardaki verilerin ışığında daha iyi anlamak mümkündür. 1970 Uluslararası Para Fonu toplantısında, ABD Chase Manhattan Bankası başkan yardımcısı Birnbaum Washington'un para politikasını en acımasız şekliyle eleştirmesi Avrupalı'ları «Avrupa ülkeleri Amerikalılarla aynı gemide olduklarını unutmamalıdırlar.» diyerek uyarmıştı. AET'in ABD'yi Avrupa'da uşak aramakla suçladıktan sonra rekor sayılabilecek bir sürede yüzseksen derece çark ederek yelkenleri suya indirmesinin ardında, kuşkusuz, emperyalistlerarası temel özellikler yatıyordu. Rekabet ve dayanışma, düşmanlık ve dostluk. Geminin içindekiler daha fazla kâr için birbirleriyle istedikleri kadar dalaşabilir, dövüşebilirlerdi. Ama kâr gemisini batırmamak şartıyla. Ölçü buydu. Böylece Avrupa'da şu karmaşık tablo ortaya çıkıyordu. AET ülkeleri bir yandan kendi aralarında kapışırken öbür yandan eski sömürge imparatorluklarından artakalan bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ülkelerle olan bağlarından da yararlanarak ABD emperyalizminden pazar ve hammadde kaynaklarını tırtıklamak üzere birleşmenin yollarını arıyorlardı. O kadar ki, sözgelimi AET'in Akdeniz'i çevreleyen ülkelerle ve bazı Afrika ülkeleriyle kısa ve uzun vadelerde kurduğu değişik nitelikteki ortaklıklar, ayrıcalıklı ticari andlaşmalar ki bu ülkeler arasında NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan da mevcuttur - ABD'nin Akdeniz bölgesindeki ticari politikasının tekerine çomak soktuğu gerekçesiyle Washington'u Ortakpazar nezdinde resmi ve açık protestolara girişecek derecede öfkelendirmektedir. (5) Nitekim Başkan Nixon 31 Ocak 1973'te Kongre'ye sunduğu ekonomik mesajında ABD ile AET arasındaki sürtüşmelerin esasını söyle tanımlamıştı: «Dış alımlarımız süratle artmaktadır. Ama dış alımlarımızı ödemekte kullanılması gereken ihracatımız özellikle tarımsal ürünlerde yüksek engellerle- gümrük duvarları - karşılaşmaktadır. Dış ülkelerdeki harcamalarımızı karşılamak için yeterli ölçülerde satış yapmamız engellenmektedir. Bu ilanihaye süremez...»

ABD'nin zaman zaman giriştiği tehdit

ve uyarılarına Washington'un AET içindeki Truva Atları olan çokuluslu şirketlerle içli-dışlı ilişkiler sürdüren Atlantikçi çevreler de katılıyorlar. Bu çevreler ABD-AET arasındaki sürtüşmelerin sınıfsal dayanışma ölçüleri içinde kalması yönünde çaba gösteriyorlardı. Bugün Fransada, Pompidolist yönetimin De Gaulle'cü maske altında yürüttüğü Atlantikçi politikasına sahıp çıkanlarla, sınıfsal dayanışma ölçülerini aşmadan ABD ile pazar ve hammadde kaynakları ve hele parasal sorunlar konusunda daha sert mücadelelere taraftar olan sermaye kesimlerinin savaşı, Başkanlık seçimleri aracılığıyla gündemdedir. Sermaye'nin bu iki ayrı politik tercihi ise sol cephenin Ortak Pazarı bir olgu olarak reddetmeyen, ne var ki onu büyük sermayenin sultasından kurtararak, AET'in tüm emekçi yığınlarının çıkarları doğrultusunda, geniş ve demokratik bir Uluslararası İşbirliğinin dinamiği haline getirmek isteyen temel politikasıyla (6) karşı karşıya bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Fransız seçimlerinin AET'in bizzat kendi üyeleri arasında olduğu gibi AET'le şu ya da bu biçimde ilişkileri olan ülkelerin ve özellikle AET-ABD ilişkilerinin yakın geleceğini önemli ölçülerde etkiliyeceğini öne sürmek, kanımızca, yanlış olmayacaktır.

Türkiye bu yüzden AET ile ilişkilerini Topluluğun devindiği son derece karmaşık ve çok yönlü ilişkiler düzeninin akılcı, sağlıklı çözümlenmesi üzerine kurmak zorundadır. Bu yapıldığında Türkiye AET ile ilişkilerini sağlam platformlara oturtmakla kalmayacak, dış politikamızın ulusal çıkarlara daha uygun bağımsız ve kişiliği olan çağdaş bir düzeye ulaştırılmasını da sağlayacaktır.

DİP NOTLAR:

(1) Kamran İnan -Bitlis senatörü- Milliyet Mart 1974. Avrupa'daki yeni gelişmeler ve Türkiye.

(2) «Mitterant ile söyleşi» Le Nouvel Observateur, 13-21 Nisan 1974

(3) Tekelci Devlet Kapitalizmi -E. S. Paris 1971

(4) ABD'nin AET ülkelerindeki yatırımları 1958 deki iki milyon dolardan 1973'te toplam 30 milyon dolara ulaşmıştır.

(5) ABD'nin Mısır'da Sedat yönetimiyle giriştiği yeni oyunlara bakılırsa Akdeniz'de yeni bir karşı çıkışa hazırlanmaktadır.

(6) AET konusunda Sol'un genellikle tavrı bu merkezdedir: AET'i olgu olarak kabul etmek ve içinde mücadele vererek onu sermayenin sultasından kurtarmak.

Nazım Hikmet'i anıyoruz

3 haziran 1974, Türkiye emekçi halkının yetiştirdiği büyük ozan Nazım Hikmet'in 11. ölüm yıldönümüdür. Türkiye emekçi halkının bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm kavgasında, işçi sınıfı ideolojisinin yayılmasına, yurtsever, bağımsızlıkçı görüşlerin güçlenmesine, gerçek demokrasi anlayışının yerleşmesine çalışmış bu kültür emekçisini saygıyla anıyoruz.

Bir Hazin Hürriyet

Nazım Hikmet

1951

Satarsın gözlerinin dikkatini, ellerinin nurunu,
Bir lokma tatmadan yoğurursun
bütün nimetlerin hamurunu.
Büyük hürriyetinle çalışırsın el kapısında,
Ananı ağlatanı karun etmek hürriyetiyle
hürsün!

Işler ömrün boyunca durup dinlenmeden yalan
değirmenleri
Büyük hürriyetinle parmağın şakağında düşünürsün
vicdan hürriyetiyle,
hürsün!

Başın ensenden kesik gibi düşük,
Kolların iki yanda upuzun,
Büyük hürriyetinle dolaşıp durursun,
Işsiz kalmak hürriyetiyle,
hürsün!

En yakın insanınmış gibi seversin memleketini
Günün birinde, meselâ Amerikaya ciro ederler onu
Seni de büyük hürriyetinle beraber,
hava üssü olmak hürriyetiyle
hürsün!

Yapışır yakana kopası elleri Valstritin
Günün birinde, diyelim Kore'ye gönderilebilirsin
Büyük hürriyetinle bir çukuru doldurabilirsin,
Meçhul asker olmak hürriyetiyle
hürsün!

Bir alet, bir sayı, bir vesile gibi değil
İnsan gibi yaşamalıyız dersin,
Büyük hürriyetinle basarlar kelepçeyi,
Yakalanmak, hapse girmek, hatta asılmak hürriyetiyle
hürsün;

Ne demir, ne tahta, ne tül perde var hayatında,
Hürriyeti seçmene lüzum yok
Hürsün
Bu hürriyet hazin şey yıldızların altında.

dergiler / kitaplar

İLKE elinizdeki bu sayıyla birlikte, dergiler ve kitaplar bölümünü, okurların uyarı ve istekleri doğrultusunda, daha sistematik bir biçimde düzenlemeğe başlıyor. Bu girişim, yayın dünyamızın aylık bir «muhasebesi», ülkemizin devrimci gelişimi, sosyalistlerin ideolojik oluşumu açısından önemli, sağlıklı ve dürüst yayınların belirtilmesi, sağlıksız, işin tüccarlığını yapan, veya çeşitli sapmaları içinde barındıran yayınların olumsuz yönleriyle sergilenmesi olarak özetlenebilir.

Bu sayfalarda, bundan böyle her ayın —olumlu veya olumsuz yönde— önemli bulduğumuz kitapların kısa tanıtılması ve bazılarının daha uzun eleştirisi yer alacaktır. Bazı çok önemli kitaplara sadece değinilmekle yetinilecek, bu kitaplar ilerde geniş eleştirilerin konusu olabilecektir.

Kitaplarda / dergilerde bölümünün önümüzdeki aylarda daha tam ve yeterli olacağına inanıyoruz.

Mayıs Ayının Kitapları - Dergileri

Altan Yalçın

● Ortak Pazar Gerçeği ve Türkiye'nin Sanayileşme Sorunu
Aydın Köymen / Yar Yayınları / 10 TL.

● Emperyalizmin ülkemizdeki etkinliği, yerli tekelci sermayenin siyasal ve ekonomik tercihlerinin Amerikan emperyalizminden AET emperyalizmine koşması Türkiye emekçi halkının her kesiminden insanını yakından ilgilendiren önemli ve hayati bir sorun olmakta devam ediyor. İLKE'nin diğer sayfalarında incelenen AET emperyalizmi konusunda Köymen'in karşılaştırmalara dayanan incelemesi önemli bir yardımcı kitap niteliğinde.

● Öğrenci Ayaklanmaları
Ahmet Taner Kışlalı / Bilgi Yayınevi / 20 TL.

● İçeriği ile tanıtma ve reklamlarındaki iddialılığa pek fazla uymayan bir araştırma. Ahmet Taner Kışlalı'nın son yıllarda dünyada ve bu arada Türkiye'de görülen ve adına «gençlik olayları» denilen olguyu değişik kaynaklardan yararlanarak incelediği kitap, daha çok şematik yöntemleriyle hazırlandığı anlaşılan «Öğ-

renci ayaklanmaları» bu konuda değişik bir yapı gösteriyor. Amerikan sosyoloji görüşlerinin ve belgelerin bir sıralanmasından oluşuyor. Gençliği daha çok bir kuşak farklılaşması ve gençlik olaylarını bu kuşak farklılığından yola çıkarak açıklamaya çalışan ve bu konuda önesürülen psikolojik, biyolojik görüşlere dayanan; marksist görüşü de CIA patentli Marcuse'nin görüşüyle karşılayan «Öğrenci Ayaklanmaları» somut veriler açısından tek önemli bölümü Atatürk ve Hacettepe Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları.

● **Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi**
Wolfgang Abendroth / Türkçesi: Bülent Özen / Gözlem Yayınları / 15 TL.

● Başlangıcından itibaren Avrupa işçi hareketlerini derli toplu bir biçimde veren bir kaynak kitap niteliğinde. Tarih içinde belli bir kıtada doğan ve gelişen işçi sınıfı hareketlerini ana hatlarıyla saptayan «İşçi hareketleri tarihi» bir eksikliğe cevap vermesi bakımından önemli olmakla birlikte, tartışmalı görüşler taşıyor.

● **İnsan Nasıl İnsan Oldu?**
M. İllin - E. Segal / Türkçesi: Ahmet Zekeriya / Hür Yayınevi / 2 cilt: 40 TL.

● Kültürel ve İdeolojik alanda Emperyalist burjuvazinin saldırısı ülkemizde açık ve seçik olarak ortada. «Tanrıların Arabaları» ve benzeri beyin yıkamanın, emekçi halkları uyutmak için mistik ve miskin yayınların kol gezdiği bir ortamda İki Sovyet bilim emekçisinin insanın serüvenini sosyalist bir açıdan anlatan «İnsan Nasıl İsan Oldu» kitabı büyük önem taşıyor.

«İnsanlığın bütün tarih boyunca yaratdığı kültürü tam tamına bilmeksizin» diyordu Lenin «ve geçmişteki bu kültürü dönüştürmeksizin bir proleterya kültürünün kurulamayacağını anlamazsak, meseleyi hiçbir vakit çözemeyiz». «İnsan Nasıl İnsan Oldu» insan emeği ile yaratılmış kültürün serüvenini rahat ve sürükleyici bir anlatımla yansıtıyor, ve bir noktadan sonrasını bilmek isteyenlere şu yalın ve doğru öneride bulunuyor: «Kahramanımızın daha sonra başından geçeni bilmek isteyenler, insanın gerçeğe ve doğaya nasıl ilerlediğini, bilimin başına gelenleri ve Marks'ın, Engels'in Lenin'in felsefeyi, dünyayı inceleyen ve değiştiren güçlü bir silâha çevirmekle bilimde yaptıkları devrimi, başka kitaplardan okuyup öğrenebilirler».

● **Gençlik İçin Notlar**
Dimitrov / Türkçesi: Adem Artam / Ma - ya Yayınları / 15 TL.

● Ünlü Bulgar Devrimcisi ve lideri Dimitrov'un 1912 yılından başlayarak 1949 yılına kadar sürdürdüğü işçi sınıfı ve sosyalizm mücadelesi içinde, mücadelenin çeşitli dönemlerinde Bulgar gençliğine yaptığı konuşma ve yazılarını bir araya getiren önemli bir derleme. Hayatını işçi sınıfı mücadelesine ve sosyalizme adamış, Anti-faşist mücadelesi ile bütün dünya emekçileri'nin gönüllerini kazanmış ve dayanışmasını sağlamış bu ünlü devrimcinin dilimize çevrilmiş iki kitabı daha bulunuyor: Faşizme Karşı Birleşik Cephe ve Halk Cumhuriyetine Doğru.

● **Sendikacılık ve Siyaset**
Doç. Dr. Alpaslan Işıklı / Odak Yayınları / 40 TL.

● İlk baskısı S.B.F. yayınları arasında 1972 yılında çıkan «Sendikacılık ve Siyaset»in ikinci baskısı, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş olarak Mayıs

ayı içinde çıktı. Sendikacılık, sendikacılık - siyaset ilişkisi, çeşitli sendikacılık anlayışları ve siyasal yansıması Türkiye'de sendikacılık ve siyaset konularının sağlam ve tutarlı şekilde incelendiği bu araştırma, sendika, işçi ve siyaset konularıyla ilgili olanların mutlaka okumaları ve elleri altında bulundurmaları gereken önemli bir kitap.

● Tarih Tezi

Dr. Hikmet Kıvılcımlı / Tarih ve Devrim Yayınevi / 15 TL.

● Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın daha önce Tarih Devrim ve Sosyalizm, İngiltere'de Kapitalizme İlk Geçiş, Toplum Biçimlerinin Gelişimi, Fetih ve Medeniyet adlı yapıtlarında sunduğu TARİH TEZİ Tarih ve Devrim yayınları arasında yayınlandı. Kitapta verilen bilgiye göre önceki yıllarda yazılan bu yapıt gene Hikmet Kıvılcımlı'nın sağlığında baskıya hazırlanmış, ama ancak Mayıs 1974'de yayınlanabilmiş.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın uzun yıllar üzerinde çalıştığı TARİH TEZİ, insanlık tarihini Marksist açıdan, diyalektik maddeci yöntemle etüt eden bir inceleme ve «tez» niteliği taşıyor. Devrimci düşünce ve eylem adamı, kendi yazdığı önsözde, Tarih Tezi çalışmalarının on yıllar süren sürecini özetliyor ve bu tezi, devrimcilerin *tartışmasına* sunduğunu belirtiyor.

Bütün devrimci ve ilericilerin, konuyla ilgili bilim adamlarının dikkatle okuyup düşünmeleri ve tartışmaları gereken çalışma üzerinde önümüzdeki sayılarda geniş bir inceleme yazısı yayınlayacağız.

● Yaralısın

Erdal Öz / Roman / Cem Yayınları / 15 TL.

● Daha önce Cumhuriyet gazetesinde gün gün yayınlanan Yaralısın son yıllarda Türkiye'de yoğunlaşan baskı ve şiddet uygulamalarının getirdiği belirli bir birikimin sonucu ortaya çıkan ürünlerden. Türkiye emekçi halkının üzerinde ağır baskıların uygulandığı; faili meçhul siyasal cinayetlerin günlük olaylar haline dönüştürüldüğü; yurtseverlerin, aydınların, gençlerin zindanlara atıldığı; insanlık dışı işkencelerin yaygınlaştığı bir dönemin belirli bir kesiti «salt insancıl» açıdan anlatılıyor yaralısın'da. Bir «siyasi» tutuklunun çevresinde verilen anlatım, temel özelliği sınıfsal olan bir yapıyı «İnsanoğlunun insanoğluna ettikleri» düzeyinde ele aldığı için, etkisinden ve gücünden yitiriyor. Olayların arkasından yapıyı ve bu yapının özünde yatan sınıfsallığı vurgulamamakla birlikte «Yaralısın», bir baskı ve şiddet döneminde Türkiye'de insanlara neler uygulandığını saptaması açısından önemli.

● Sevgi Duvarı

Can Yücel / Şiirler / Sander Yayınları / 10 TL

● «Kübada Sosyalizm ve İnsan» çevirisinden ötürü toplam 15,5 yıl hapis cezasına çarptırılan çevirmen ozan Can Yücel' in 1950-1972 yılları arasında yazdığı şiirlerin bir bölümü. Türkçeyi kendine özgü bir güzellikte kullanan Can Yücel'in «Sevgi Duvarı»nda iki önemli atlama göze çarpıyor. Kitabın arka kapağında yer alan kısa biyografi ve kitabın içinde atlanan şiirler. «Damdan Damlaya Damlaya Göl Olmaz Ya» adlı uzun şiirin daha önce Yeni Adımlar Dergisinde yayınlanan ve bazı «fıkra yazarlarının» fıkralarına aldıkları I, II, III, IV, V, VII, VIII, IX ncu bölümleri «Sevgi Duvarı»na alınmamış. Arka kapak biyografisinde ise Yücel sanki «Adana'ya gezmeğe gitmiş» gibi gösteriliyor. Kitabı yayınlayanın acı bir dönemi görmezlikten gelmeye çalışması yanlış. Kaldı ki, ozan halâ o dönemin baskısı altında Adana mahpushanesinde yatıyor. Bu eksiklere rağmen «Sevgi Duvası» okunması gerekli önemli bir şiir kitabı.

Bir Rapor : Kimya İş

Kimya İş Sendikası 13. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu

4-5 Mayıs günleri Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonuna bağlı Türkiye Kimya Sanayi İşçiler Sendikası 13. Olağan Genel Kurul çalışmasını yaptı. Tekelci burjuvazinin, işadamlarının Sanayi Odalarının toplantılarına geniş kapsamlı yer veren burjuva basını ve yayını, devrimci bir sendikanın toplantısını alışılageldiği üzere üçbeş sözcükle geçiştirdi. İşçi sınıfı partisinin henüz bulunmadığı bir dönemde, Türkiye İşçi sınıfının bilinçli üyelerinden kurulu devrimci bir sendikanın 2 yıllık çalışma raporu, ve raporda ortaya konan saptama ve görüşler Türkiye sosyalistleri için önem taşımaktadır. «Rapor»un girişinde Kimya İş Genel Başkanı Dinçer Doğu imzasıyla yapılan sunuş «Çalışma raporumuz yukarda kısaca değindiğimiz dönemi bir bütün olarak ele almakta ve işçi sınıfının bilimi ışığında 1974 ilkbaharında Türkiyenin siyasal ve ekonomik durumuna bir yaklaşım yapmakta, Kimya İş sendikasının iki yıllık çalışmalarının da bu bütünlük içinde değerlendirilmesi dileği ile bilgilerinize sunulmaktadır» sözleriyle son bulmaktadır. Ekonomik durum, Siyasal Durum, Sap malar, Emperyalizm ve Türkiye, İşçi Sınıfının Sendikal Sorunları, Üst Kuruluşlarla ilişkiler, Kimya-İş Sendikası Genel Merkez Bürolarının Çalışmaları, Örgütlenme Bürosu, Toplu Sözleşme Bürosu, Hukuk Bürosu Eğitim ve Basın Yayın Bürosu, gibi ana başlıkları taşıyan raporun, özellikle baştan dört bölümü Türkiye sos yalistleri için önemlidir.

Raporda yer alan bazı ana görüşleri buraya aktarıyoruz ancak sosyalistlerin bu raporu baştan sona okumalarında büyük yararlar vardır. Raporun «Ekonomik durum» başlığını taşıyan 1. bölümündeki ana görüşler şöylece özetlenebilir: Başta DİSK olmak üzere tüm işçilerin, yoksul köylülerin, öğrenci ve aydınların demokrasiye bağlılıkları, geçirdiğimiz faşizm denemesini politik cephede yenilgiye uğratmış fakat ekonomik cephede faşist güçler Türkiye'de ağırlıklarını artırmışlardır. Türkiye'de geride bıraktığımız yıllarda sömürü oranı yükselmiştir. Yine geride bıraktığımız yıllarda işçi ücretleri mutlak olarak düşmüştür. Grev hakkı bel ki kağıt üzerinde ortadan kaldırılamamış fakat askıya alınmıştır ve böylece Anayasadaki grev hakkının kullanılması önlenmiştir. 12 Mart dönemine sömürü oranı yükseltilmek için girilmiştir. Uygulanan fiat politikaları ile tekelci sermaye bütün sermaye içinde daha çok kâr artırmıştır. Sonuç olarak *Tekelci burjuvazinin, halka karşı, emperyalizme dayanan gücü kırılmadıkça, bağımlılık da, gerilik de, bunların bir parçası olan pahalılık da devam edecektir.*

«Büyük sermaye önemli imtiyazlar ve çıkarlar elde etti, önemli yollar aştı. Sermayenin bu adımları atabilmesi ile, hem işçi sınıfı ve emekçi sınıflar, hemde kendi ortağı olan diğer sömürücü sınıf ve tabakalar üzerinde tahakkümünü ağırlaştırması ve sömürüden aslan payı alabilmesi için, önündeki her türlü engel olağanüstü dönemin olağanüstü hükümetleri tarafından kaldırılmaya çalışıldı. Bu yüzden sıkıyönetimler ilân edildi, ilericiler ve yurtseverler bu yüzden baskı gördü, sosyalistler işçi sınıfına ve tüm emekçi sınıflara siyasal bilinç götürdükleri için zindanlara atıldı. Bu yüzden grevler yasaklandı, sendikalaşma özgürlüğü kısıtlanmak istendi.» saptanmasıyla başlayan «siyasal durum» bölümünde ise 14 ekim seçimleri analiz edilmekte, 1974 ilkbaharında Türkiyenin sosyal sınıf tablosuna kısaca değinilmekte, işçi sınıfı, yoksul köylülük, kır ve şehir küçük burjuvazisi ve egemen sınıflar incelenmektedir.

1974 İlkbaharında bu sınıfsal yapının 14 ekim seçimlerine ve dolayısıyla siyasal yapıya nasıl yansıdığı siyasal partilerin sınıfsal analizleriyle gösterilmekte sınıflar arası ilişkilerin bugünkü konumunun irdelendiği «siyasal durum» bölümü «İşçi sınıfı içinde siyasal örgütlenme potansiyeli ise bütün tarihinin en yüksek noktasına ulaşmıştır. Sınıf bilincinin gittikçe keskinleşmesi, büyük ölçekli iş yer-

lerindeki işçi hareketlerinin gittikçe siyasal yörüngelere oturması 1971 - 1973 baskı döneminin sona ermesinde, siyasal örgütten yoksun bulunmasına rağmen ekonomik örgütleri, devrimci sendikaların yönlendirmesi sonucunda gösterdiği yüksek disiplin ve bilinç düzeyi, bu potansiyelin varlığını tartışılmaz kılmaktadır» saptanmasıyla son bulmaktadır.

Geçtiğimiz 1971 söneminin «İşçi sınıfının doğru devrimci çizgisine musallat olan ve işçi sınıfı hareketine büyük zarar veren tüm sapmalara» değinilen «sapmalar bölümünde ise: Cuntacılık, koculuk, popülizm, burjuva ve küçük burjuva kuyrukçuluğu, pasifizm, uvriyerizm, kariyerizm girişimlerinin temelinde «İşçi sınıfına inançsızlık» bulunduğu vurgulanmaktadır. Daha sonra raporda «Emperyalizm ve Türkiye» ilişkilerine kısaca yer verilmekte İşçi sınıfının sendikal sorunları Türkiyenin Ekonomik ve Siyasal durumu içinde değerlendirilmektedir.

Kimya-İş raporu parayla satılan bir kitap olmamasına rağmen, «İşçi sınıfına inanan, Türkiye'nin her kesiminden insanların edinip incelemesi gereken bir belge niteliğindedir.

Yeni Adımlar

● Troçkist Mandel'in Marksist Ekonomi El Kitabı «için» Marksizmi çıkarlarından değil ustalarından öğrenin, Denis'in «Marksist Değer Teorisi ve Kapitalizm» kitabı için ise «En basit işçinin bile kolay anlayacağı öğretici kitap» gibi bir reklam dili kullanan yayımcı Orhan Suda, *Yeni, Adımlar* Dergisinin Mayıs sayısında «1 mayıs» için «Türkiye işçi sınıfı, ağırlığını yurt ölçüsünde hisettirdiği, sosyoekonomik ve siyasi alanda gücünü bütün haşmetiyle ortaya koyduğu an, yani kendi gerçek devrimci partisini kurduğu an' bizim caddelerimizde de bayram olacaktır. Biliriz, bildiririz: onlardan başka yoktur bizi kurtaracak» diyor.

Aynı derginin «olaylar ve Yorumlar», «Kapitalizm Kendi Mezarını Kazıyor», «Kabral Yaşıyor», «Nazımın Yurtseverliği» başlıklarını taşıyan derleme çeviri ve eleştirileri ise okunması gereken önemli yazılar arasında.

Milliyet Sanat Dergisi

● *Milliyet Sanat dergisi* 72. sayısında, B. Necatigil'in başlattığı ve yoz burjuva kültürünün savunuşu olan «60 kuşağı şairleri» tartışması, aynı derginin soruşturmasına cevap veren iki şairin «Nihat Behram, Süreyya Berfe», cevaplarının yayınlanmaması üzerine yeni boyutlar kazanıyor. Nihat Behram'ın Yeni a, Yeni Adımlar, Yansıma dergilerinin mayıs sayılarında yayınlanan cevabı konuyu tutarlı bir bütünlük içinde irdelemesi, gerici burjuva yazarlarına gerekli bir yanıt olması bakımından önemli.

Yarına Doğru

● *Yarına Doğru*'da Ali Şenoğlu'nun «Kültür sanat ve devrimcilik», Ahmet Ada'nın «Sabahattin Ali'nin hikayelerinde içerik», *Yansıma* da Rıza Zelyut'un «Hümanizmayı Çözümleme Üzerine Bir Deneme»,

Yeni A

● *Yeni* A'da «Fred Noro»dan bir çeviri hikaye «Öneri», geçtiğimiz mayıs ayı kültür ve sanat dergilerinde öncelikle okunması gereken önemli yazılar arasında yer alıyor.

7. Sanat ve Çağdaş Sinema

● Mayıs ayının sinema dergilerinde 7. *Sanat* ve *Çağdaş Sinema* Nisan ayı başlarında Sinematek Dernekleri tarafından düzenlenen «Günümüz Türkiyesinde Sinema Alanının Düzenlenmesi» konulu simpozyumda ortaya atılan «Sinema Kurumu» düşüncesini ve önerisini Korporatif (Faşist) bir girişim olarak niteliyorlar. Çağdaş Sinema»nın «Türk Sineması Raporu» «TV ve Türk Sineması» Sinema -Göz, Biçim Materyalist Bir Yaklaşım Sorunu Üzerine, başlıklı yazıları ile Sinema Tekniği derlemesi 7. Sanat Dergisinin «Umut» filmi tartışması mayıs sinema dergilerinin önemli yazıları,

Ali Nejat Ölçen'in Halk Sektörü

Akın Çelik

Ali Nejat Ölçen'in son derece ilginç bir kitabı yayınlandı: *Halk Sektörü.* İlginç olduğu kadar da önemli. Çünkü son günlerin en çok sözü edilen konularından biri üstüne.

Kitap halk sektörü ile ilgili. Ama 176 sayfalık kitabın hiçbir yerinde halkın açık seçik bir tanımı verilmiyor. Kimdir halk? Kitapda soruya cevap bulmak mümkün değil. Ama halk kavramının yazarın kafasında açıklığa kavuşmamış olduğu görülüyor. Diyor ki Ölçen son sayfada: «Sermaye çevreleri ve emekçi kesim üretim ilişkileri içinde örgütleşmektedir. Buna karşın halk nerede, nasıl yer almalı.» Bu cümlelerle Ölçen diyor ki: halk emekçilerin dışındadır. Elbette emekçi deyince ülkemizini koşullarında tüm halk kapsanmış olmaz. Ama halk kavramı emekçileri de içerir. Yani emekçiler de halkın bir parçasıdır. Kitapda emekçinin tanımını bulmak da mümkün değil.

Halkın ne yaptığı, ne ettiği de pek açık değil yazarın kafasında. «Halk, sosyal ve siyasal hak ve özgürlükler yaşamında ekonominin tüketim kanadında yer alır ve sadece bireyler haline üretime emek, bilgi ya da sermaye ile - toprak dahil - katılır. Halk tüketim kanadından üretim kanadına yer değiştirerek sektör haline geldikçe üretime katılma olanağı bulur, üretim araçları edinir.» diyor. Birinci cümlede şu veya bu tarzda halkın üretime katıldığından bahsediliyor. İkinci cümlede ise üretime katılmanın sektör haline gelmekle mümkün olacağı söyleniyor. Bu iki cümle birbiriyle çelişki halinde. Ha, söylenmek istenen üretimin yönetimi sorunu ise konu burada da açıkça konmalıydı. Öyle bir anlam bu cümlelerden katiyen çıkmıyor.

Ölçen kullandığı kavramların anlamlarını açıklığa kavuşturmamış olduğu için bir kargaşalıktır gidiyor. Tanım soranlara da çatıyor. Işık, ses kullanılırken tanımları var mıydı diyor. Doğru; onlar kullanılırken tanımları yoktur. Ama somut olarak kendileri vardı. Lâf arasında da «... sanki özel sektör birtakım tanımlardan sonra ortaya çıkmış...» diyerek ne gerek var diyor tanıma. Ama bunu söylerken tarihî gelişim içinde özel sektörün bir yeri olduğunu unutuyor. Halk sektörünün tarihî gelişim içinde yeri yoktur. Halk sektörü diye modeller kuruluyor. Böyle olunca da okuyucunun «Nedir bu halk sektörü?» diye soru sorma hakkı «biçimsel aydınları» rahatlandırmak için vardır. Ölçen kendisine gerekmediği halde tanım verme lütfunda bulunuyor, sonunda. Tanıma giderken de halk sektörünün diğer sektörlerden amaç açısından farklılığını belirtmek istiyor. Özel sektörün amacını kâr maksimizasyonu, kamu sek-

törününkini maliyet minimizasyonu ya da katma değer maksimizasyonu olarak koy duktan sonra halk sektörününkini hem maliyet minimizasyonu hem de sosyal amaçlı yatırımların tercih edilmesi olarak belirtiyor. Çünkü diyor «Sosyal amaçlı yatırımları ve maliyet minimizasyonu (nu)... bir arada uygulayan sektör... yok... İşte bunun için üçüncü bir sektöre ihtiyaç var.» Bunları söylerken mavcut sektörlerin sosyal amaçlı yatırımlara gitmediğini ileri sürüyor. Bu doğru olabilir. Ama ne var ki yazar kitabının başka bir yerinde «... Kamu Sektörünün yatırımlarına sosyal amaçların egemen oluşu...»n dan söz ediyor. Bu açıkca bir tutarsızlıktır. Hem de «Neden halk sektörü?» gibi önemli bir konuda, önerdiği modelin gerekçesinde. Tutarsızlık arka arkaya iki cümlede de görülebiliyor. Yukarıda bahsedilen halkın tüketiciliği, üreticiliği meselesinden başka kitabın başlangıcında da aynı tutarsızlığın örneği var. Önsöz şöyle başlıyor: «Bu çalışmada ne yeni gö. halk sektörünün eklenmesi. Özel sektör de latılmış değil. Sadece Halkın en doğal hakkı olan 'Sektör' olabilme gereği dile getirilmek istenmiştir.» Birşeyin olması gereğinden bahsediliyorsa, o şu anda yoktur. Şu anda olmayan birşeyin getirilmesi isteniyorsa, yeni birşey getirilmek isteniyor demektir. Nitekim yazar da kitabının başka bir sayfasında «... Halk ile Sektör deyimleri yanyana kullanılırken aslında yeni bir ekonomik düzen anlayışı ortaya konulmakta.» diyerek söylediklerinin yeni olduğunu kabul ediyor ve önsözdeki lâflarıyla çelişkiye düşüyor.

Halk sektörü için verilen tanımda deniliyor ki: «Halk Sektörü, halkın kendi yönetiminde kendisini üretici duruma getirmesidir.» Bu tanım aslında kitabın genel espirisine ters. Halk sektörü üçüncü bir sektör olarak getiriliyor. Toplumdaki bazı sorunlar görülüyor fakat bunların sosyo-ekonomik sistemin genel niteliğinden değil de mevcut sosyo-ekonomik sistemdeki sektör eksikliğinden ileri geldiği sanılıyor. Dolayısıyla önerilen çözüm de özel ve kamu sektörlerine bir de halk sektörünün eklenmesi. Özel sektör ve varlığını sürdürecek. Peki özel sektörde çalışan işçiler de üretimi kendileri mi yönetecekler? Hayır, üretimi sermaye sahipleri yönetecek. Çünkü aksi olursa özel sektör, özel sektör olmaktan çıkar halk sektörü olur. Halbuki o varlığını sürdürecek. Peki, özel sektörde çalışanlar da kendi yönetiminde kendisini üretici duruma getirmesi mümkün olur mu? Olmaz halktan değil mi? Bu durumda halkın tabiî. Ancak halkın bir kısmının kendi yönetiminde kendisini üretici duruma getirmesi söz konusu olabilir. O da, olursa. İşte en önemli çıkmaz da burada.

Yazar Marksist teoriyi de eleştiriyor, büyüme modeli üstünde duruyor. Eleştirilerine uzun boylu eğilmek gereksiz. Herşeyden önce Marx'ı anlayamamış Ölçen. «Kapitalist dünyada tanımlanan Gayrî Safî Millî Hasıla ücret, vergi, kâr, amortisman, faiz, kiralar toplamından oluşur. Yani V+S'den ibaret. Marx C+V+S toplamını yani sosyalist toplumdaki sosyal hasılayı...» diyor. Marx'ın kapitalist toplumu analiz ettiğini anlayamamış ve kullandığı kavramları kavrayamamış bir insan Marksist teorinin genel eleştirisini yapmaya nasıl kalkabilir?

Yazarın kullandığı terimlerden biri de «emek kapitalizmi». Nedir emek kapitalizmi?

Bir yerde de «Emeğin siyasal güç olduğu ekonomilerde bile emeğin sömürülmediği görülemedi.» diyor. Emeğin siyasal güç olduğu yerlerde, acaba emeği kim, nasıl sömürüyor?

Ölçen «Eğer bir ekonomik ve sosyal sistem içinde yer almıyorsa, o olguyu var olamaz diye düşünmek de yanıltıcı olur.» diyor. Böylece bir olgunun var olabilmesi bir yana, teorik modelini kurmanın bile ne denli zor olduğunun en somut örneğidir Ölçen'in kitabı.

İLKE'nin birinci cildi tamamlandı

Elinizdeki sayıyla birlikte İLKE'nin birinci cildi tamamlanıyor. Önümüzdeki günlerde İLKE ciltleri okuyucularımıza sunulacaktır. Dileyen okuyucular içinse İLKE'nin cilt kapakları hazırlanmıştır.

İLKE'nin birinci cildini ya da cilt kapaklarını almak isteyenler dağıtım adresine başvurmalıdırlar.

Aşağıda İLKE'nin 1. cildinde yer alan belli başlı yazıların bir listesini sunuyoruz.

1. Sayı

2. Sayı:

3. Sayı:

4. Sayı:

5. Sayı:

6. Sayı

ilke 10 LİRA
AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ